

RAY BRADBURY • FAHRENHEIT 451

BRADBURY
FAHRENHEIT 451

RAY BRADBURY

FAHRENHEIT 451

**RAY BRADBURY
FAHRENHEIT 451**

PRIJEVOD VLADO OPAČIĆ

KRIMLSF

Naslov izvornika: Fahrenheit 451

Ovu knjigu sa zahvalnošću posvećujem Donu Congdonu

JAKO GORENJE

Predgovor Raya Bradburya iz veljače 1993.

Pet kratkih i jedan veliki skok.

Pet malih petardi i zatim eksplozija.

Upravo ovako valja opisati postanak romana Fahrenheit 451.

Pet kratkih priča napisanih u dvije-tri godine navele su me da devet dolara i pedeset centi u kovancima uložim u najam pisaćeg stroja u podrumskoj prostoriji knjižnice te da za točno devet dana dovršim ovaj kratki roman.

Kako to?

U kratkoj priči Lomača, koju nikad nisam prodao ni jednom časopisu, zamislio sam čovjeka kojega u samo predvečerje smaka svijeta zaokupljaju misli o književnosti. Prije otprilike četrdeset i pet godina napisao sam niz ovakvih priča, ne kao neka proricanja nego prije kao nekakva isforsirana upozorenja. U Lomači moj je junak izradio popise svojih najdražih djela. To je izgledalo otprilike ovako:

"Williama Petersona najviše su gnjavili Shakespeare, Platon, Aristotel, Jonathan Swift, William Faulkner i pjesme, no da, Roberta Frosta, možda, te Johna Donnea i Roberta Herricka. Sve je to, podsjećam, bačeno na lomaču. Nakon toga, pomislio je na triješće za potpalu (jer u to će se pretvoriti), pomislio je na goleme Michelangelove kippve, na El Greca, Renoira i još mnoge i mnoge. Jer, sutra će svi oni biti mrtvi, Shakespeare i Frost, zajedno s Huxleyem, Picassom, Swiftom i Beethovenom, a i njegova neobična knjižnica, baš kao i on sam, običan..."

Nedugo nakon Lomače napisao sam mnogo maštovitiju, tako barem mislim, priču o neposrednoj budućnosti. Zvala se Svijetli feniks. U njoj gradskom knjižničaru prijeti zadržati lokalpatriot zbog nekoliko desetaka knjiga koje bi svakako trebalo spaliti. Kad potpaljivači dodu da petrolejem zaliju knjige, knjižničar ih poziva da udu pa ih, umjesto grubim sredstvima, porazi finim i potpuno jasnim oružjem. Dok se krećemo knjižnicom među čitačima koji u njoj sjede, postaje posve jasno da onkraj njihovih očiju, kao i između njihovih ušiju, postoji mnogo više od onoga što bi se moglo i naslutiti. Dok se na travnjaku ispred knjižnice pale knjige, glavni cenzor odlazi s gradskim knjižničarom na kavu u kafić s druge strane ulice te se obraća konobaru koji im pristupa s vrućom kavom. "Zdravo, Keats", rekao sam.

"Doba magli i bogate plodnosti", kazao je konobar. "Keats?", rekao je glavni cenzor. "Ne zove se on Keats!" "Gluposti li", kazao sam. "Ovo je grčki restoran, zar ne, Platone?"

Konobar mi je dolio kavu u šalicu: "Ljudi uvijek imaju nekog junaka kojeg stavljaju povrh sebe i veličaju ga...to je, i ništa drugo, korijen iz kojega niče tiranin; kad se prvi put pojavi, zaštitnik je."

A kasnije, pri izlasku iz restorana, Barnes se sudario s nekim starcem, koji samo što nije pao. Zgrabio sam ga za mišicu.

"Profesore Einstein," rekao sam.

"Gospodine Shakespeare," kazao je.

I kako se knjižnica zatvarala, iz nje izlazi jedan visoki čovjek, a ja mu velim: "Dobra večer, gospodine Lincoln."

On će na to: "Osamdeset i sedam ljeta..."

Čuvši ovo, gradski zagovornik paljenja knjiga shvaća da je čitav grad posakrivao knjige -

sve su ih naučili napamet. Knjige su posvuda, skrivene u glavama ljudi! Poludi, i priča tu završava.

Potom je nastavljaču druge priče slična određenja:

U priči Prognanici riječ je o likovima iz Oza, Tarzana i Alice, kao i o likovima iz neobičnih pripovijedaka Havvthornea i Poea. Svi su oni protjerani na Mars, a ondje im se, jednom po jednom, duhovi rastapaju, pretvaraju u dim i odlijeću u konačnu smrt u trenutku kad na Zemlji posljednji primjerak knjige iz koje potječu sažiže oganj.

U priči Usher II. moj junak skupi sve svjetske intelektualne spalitelje knjiga, one turobne duše koje drže da mašta škodi duhu, pleše s njima na krabuljnom plesu Crvene smrti, pa ih uranja da se utope u jezercu dok druga Kuća Usher nestaje s vidika u nemjerljivim dubinama.

A sada o petom malom skoku prije onog velikog.

Prije četrdeset dvije godine - godina amo ili tamo - šetao sam se i pripovijedao s jednim kolegom piscem po Wilshireu nedaleko od Los Angelesa, kadli se uz nas zaustavio policijski auto. Izašao je redar i upitao što radimo.

"Stavljamo nogu pred nogu," rekao sam uobraženo.

Pogrešan odgovor.

Policajac je ponovio pitanje.

Arogantno sam odgovorio: "Udišemo zrak, pričamo, razgovaramo, šetamo se."

Čovjek se namrštio. Objasnio sam mu:

"Besmisleno je što nas zaustavljate. Da smo htjeli provaliti u neki pajzl ili opljačkati nekakav dućan, dovezli bismo se autom, obijenim ili otetim, i zatim odvezli. A, kao što vidite, nemamo automobil nego samo vlastite noge."

"Šećete se, je li?", rekao je redar. "Samo se šećete?"

Kimnuo sam i pričekao da mu se ova očita istina ureze u pamet.

"Dobro," rekao je policajac, "nemojte da se to ponovi!" Policijsko se vozilo udaljilo.

Rasrden ovim susretom kao iz Alice u zemlji čudesa, odjurio sam kući da napišem Pješaka, djelo koje govori o nekom budućem vremenu u kojem će svako šetanje biti zabranjeno, a sve će se pješake smatrati zločincima. Ovu su priču odbili svi časopisi u državi, a na kraju ju je objavio The Reporter, izvrsna politička revija Maxa Ascolija, jedna od najboljih u zemlji.

Hvala Bogu za susret s policijskom patrolom, za neobična pitanja i moje priglupе odgovore, jer da nisam napisao Pješaka, ne bih možda, nekoliko mjeseci kasnije, svog ponoćnog zločinačkog šetača poveo jednim drugim poslom kroz grad.

Napravivši to, ono što se začelo kao puki test asocijacija riječi ili ideja pretvorilo se u novelu od 25000 riječi pod naslovom Vatrogasac. Velikih sam poteškoća imao da je prodam, jer bilo je to vrijeme Odbora za protuameričku djelatnost, iako mnogo prije no što je na scenu stupio Joseph McCarthy sa svojim pomoćnikom Bobbyjem Kennedyjem te počeo sa saslušavanjima.

Što je pak s onim podrumskim uredom za prepisivanje u knjižnici i onih devet dolara i pedeset centi u kovancima, kojima sam kupio prostor i vrijeme u prostoriji zajedno s desetak drugih studenata za desetak drugih pisaćih strojeva?

Budući da sam 1950. bio razmjerno siromašan, nisam si mogao priuštiti pisarnu kakva bi mi trebala. Tumarajući jednog podneva zemljištem UCLA-e, začuo sam odnekud odozdo zvuke tipkanja, pa sam se upustio u istragu. Kliknuvši od sreće, ustanovio sam da je doista posrijedi prostorija u kojoj se može raditi za unajmljenim pisaćim strojevima, gdje se, uz cijenu od deset centi za pola sata, može sjesti i stvarati i bez prave pisarne.

Sjeo sam i nakon tri sata spoznao da me obuzela zamisao koja se začela kao nešto kratko, no koja je do kraja dana narasla do neslućenih razmjera. Konceptija me toliko zaokupila da mi je o zalasku sunca teško bilo napustiti podrum knjižnice i odvesti se autobusom kući u stvarnost -

svojoj ženi i našoj maloj kćeri.

Jednostavno vam ne mogu reći koliko je bila uzbudljiva ova pustolovina, dan za danom, to navaljivanje na unajmljeni pisači stroj, ubacivanje sitniša, lupetanje u stilu nekakvoga sumanutog čimpanze, jurnjava uza stube po nove kovance, trčanje u skladište knjiga i istrčavanje iz njega, izvlačenje knjiga, listanje stranica, udisanje najboljeg peluda na svijetu, knjižne prašine, kojim se razvijaju literarne alergije. Zatim opet, sav rumen od ljubavi, hrlim dolje u podrum - pronašao sam neki citat ovdje, drugi pak ondje, da bih ih gurnuo ili umetnuo u svoju bajku koja sve više buja. Bio sam poput Melvilleova junaka, ludošću izluden. Nikako se nisam mogao zaustaviti. Nisam ja napisao Fahrenheit 451, on je napisao mene. Bilo je to kruženje energije sa stranice u moje očne jabučice, onda uokolo niz živčani sustav, pa kroz ruke van. Pisači stroj i ja bilj smo sijamski blizanci spojeni vršcima prstiju.

Bio je to osobit uspjeh, jer sam kratke priče pisao još od dvanaeste godine, tijekom gimnazije sve do svojih tridesetih, misleći da se nikad neću odvažiti i upustiti u roman. Ovdje je, dakle, bio začetak moje srčanosti da bez padobrana skočim u novu formu. Mahnit od oduševljenja zbog švrljanja po knjižnici, onjuškivanja uveza i uživanja u tiskarskom crnilu, uskoro sam ustanovio, kao što sam vam i priopćio, da Vatrogasca nitko neće. Odbili su ga svi časopisi takve tematike, a na kraju ga je objavio Galaxy Magazine, čiji je urednik Horace Gold bio hrabriji od većine ostalih iz toga doba.

Što je potaknulo moje nadahnuće? Morao je postojati neki temeljniji sustav utjecaja koji me nagnao da glavačke uronim u pisači stroj i izvučem se cijedeći se hiperbolama, metaforama i usporedbama o vatri, tisku i papirusu, zar ne?

Naravno. Godine 1934. Hitler je u Njemačkoj palio knjige, širile su se glasine o Staljinu, njegovim užigačima i posudama za trud i kresivo. Uz to, davnih dana, za progona vještica u Salemu 1680. godine, moja je davna baka Mary Bradbury bila suđena, ali je izbjegla lomaču. No najveći dio svega toga ipak potječe iz mog romantičnog odgoja utemeljenog na rimskoj, grčkoj i egipatskoj mitologiji, a koji me zahvatio još kao trogodišnjaka. Da, tri sam godine imao kad se Tut podigao iz groba i u nekoj se vikend reviji pojavio u svoj svojoj zlačanoj opremi, a ja se čudio tko li je taj te se kod svojih o njemu raspitivao!

Stoga je bilo neizbježno da doznam ili pročitam o paljenju Aleksandrijske knjižnice, od kojih su dva bila slučajna, a jedno namjerno. Doznajući za to kao devetogodišnjak, proplakao sam. Čudno dijete, kakvo sam bio, već sam, naime, bio žitelj visokih potkrovlja i sablasnih podruma knjižnice Carnegie u Waukeganu, u državi Illinoisu.

Kako sam počeo, tako sam i nastavio. Ništa nije bilo uzbudljivije od divljeg trčanja u knjižnicu ponedjeljkom navečer kad sam imao osam, devet, dvanaest i četrnaest godina, a moj je brat uvijek trčao ispred mene i pobjeđivao. Ušavši, stara gospoda knjižničarka (u momem je djetinjstvu uvijek bilo starih gospoda) uspoređivala je težinu mojih knjiga s mojom težinom i, negodujući zbog nerazmjera, otpravljala me da otrčim kući i oblizujući prste listam stranice.

Moja se ludost nastavila i kad se moja obitelj 1932. i 1934. državnom cestom 66 prevezla autom na drugi kraj države. Naš se stari buick nije još pravo ni zaustavio, a ja sam već izjurio niz ulicu do najbliže knjižnice u kojoj su morali živjeti drukčiji Tarzani, drukčiji Tik Toki, drukčije Ljepotice i Zvijeri od onih koje sam poznao.

Završivši gimnaziju, nisam imao novaca za studij. Tri sam godine prodavao novine na uličnom uglu i tri-četiri dana u tjednu sjedio u knjižnici u središtu grada, često pišući kratke priče na desecima onih ceduljica što ih knjižnice ostavljaju za uporabu svojim članovima. Iz knjižnice sam izronio u dvadeset osmoj godini. Nekoliko godina kasnije, tijekom jednog predavanja, dekan fakulteta, doznajući za moju posvemašnju uronjenost u književnost, predao mi je kapu, plašt i diplomu, službeno me "promoviravši" iz knjižnice.

Znajući da ću biti osamljen i da će mi trebati daljnje instrukcije, ostao sam tijesno povezan sa svojom nastavnicom poezije i nastavnicom kratke priče iz gimnazije u Los Angelesu. Potonja, Jennet Johnson, umrla je kao devedesetogodišnjakinja prije nekoliko godina, nedugo nakon što se raspitala o mojim čitačkim navikama.

U posljednjih četrdeset godina vjerojatno sam napisao više pjesama, eseja, priča, drama i romana o knjižnicama, knjižničarima i autorima nego bilo koji drugi suvremeni autor. Pisao sam pjesme, kao što je Emily Dickinson, gdje si? Herman Melville zvao te sinoć u snu. Pa onda još jedna u kojoj sam tvrdio da su Emily i gospodin Poe moji roditelji. Tu je i priča u kojoj se Charles Dickens ljeti 1932. useljuje na mansardu moga djeda, zove me Pip i dopušta mi da s njim surađujem u završnici Priče o dva grada. Napokon, knjižnica iz Nešto opako ulazi ovuda stožerno je ponoćno sastajalište u okršaju Dobra i Zla: gospodina Hallowaya i gospodina Darka. Sve žene moga života bile su učiteljice, knjižničarke ili prodavačice knjiga. Svoju ženu Maggie našao sam u knjižari u proljeće 1946. godine.

No vratimo se Vatrogascu i njegovoj sudbini nakon što je objelodanjen u senzacionalističkom časopisu. Kako je udvostručio svoju prvotnu veličinu i krenuo u svijet?

Godine 1953. dogodile su se dvije lijepe novosti. Ian Ballantine je počeo izdavati tvrdo i meko ukoričene knjige, s tim da se isti naslov u objema opremama pojavljivao istoga dana. U Fahrenheitu 451 vidio je svojstva pravog romana, pod uvjetom da onih prvih 25000 riječi dopunim s daljnjih 25000.

Je li to bilo izvedivo? Sjećajući se svojega ulaganja sitniša te jurnjave uza stube i niz njih, uplašio sam se nastavljanja knjige i dopunjavanja likova. Ja sam strastven, a ne intelektualan pisac, što će reći da se moji likovi moraju sunovratiti prije mene kako bi oživjeli priču. Sustigne li ih moj intelekt prebrzo, čitava bi pustolovina mogla zapeti u tegobama nedostatka samopouzdanja i beskrajsnih umovanja.

Najbolje je rješenje bilo odrediti posljednji rok te zamoliti Stanleya Kauffmanna, mog urednika iz Ballantinea, da u kolovozu dođe na obalu. Time će se osigurati, tako sam mislio, da ovaj Lazar od knjige uskrsne od mrtvih. Tome valja pridodati i razgovore koje sam u mislima vodio sa šefom vatrogasaca Beattyjem, kao i cjelokupnu zamisao o budućim paljenjima knjiga. Uspijem li ga ponovno uspaliti, dopustiti mu da zastupa svoje stavove, ma kako okrutni ili luđački oni bili, znao sam da će se knjiga prenuti iz sna i slijediti ga.

Vratio sam se u knjižnicu UCLA, naoružan i opterećen s kilom i pol novčića od deset centi, kako bih završio svoj roman. Sa Stanom Kauffmannom koji me pritiskao iz nebesa, zadnju sam revidiranu stranicu dovršio sredinom kolovoza. Bio sam ushićen. Stan me bodrio svojim ushitom.

Usred takva raspoloženja zbio se telefonski poziv koji nas je sve osupnuo. Zvao je John Huston. Pozvao me u svoj hotelski apartman i upitao bih li bio voljan poći u Irsku na osam mjeseci kako bih ondje napisao filmski scenarij za Mobyja Dicka.

Kakve li godine, kakva li mjeseca, kakva li tjedna!

Naravno, prihvatio sam zadatak i obvezao se da ću za nekoliko tjedana sa ženom i dvjema kćerkicama otputovati da pretežni dio iduće godine proboravim onkraj Oceana. To je pak značilo da moram požuriti s manjim dotjerivanjima svoje vatrogasne brigade.

U to smo vrijeme već bili duboko u McCarthyjevoj eri. McCarthy je od vojske zahtijevao da iz preookeanskih knjižnica ukloni neke "pokvarene" knjige. Bivši general, a tadašnji predsjednik, Eisenhower, jedan od nekolicine hrabrih tih godina, naredio je da se knjige vrate na police.

U međuvremenu je naša potraga za časopisom koji će objaviti dijelove Fahrenheita 451 završila u bezizlazu. Nitko nije htio okušati sreću s romanom koji govori o prošloj, sadašnjoj i

budućoj cenzuri.

U tom se trenutku zbilja druga velika novost. Jedan mladi čikaški izdavač, bez gotovine ali pun vizija o budućnosti, pogledao je moj rukopis i kupio ga za četiristo pedeset dolara, sav novac koji je mogao namaknuti, da ga objelodani u brojevima dva, tri i četiri revije koja se tek trebala roditi.

Mladić je bio Hugh Hefner. Revija koja se pojavila zimi 1953/54. godinu i koja je šokirala i oplemenila svijet zvala se Playboy. Ostalo je povijest. Od tog skromnog početka hrabri je izdavač u uplašenoj državi opstao i uspio. Kad sam prije nekoliko mjeseci sreo Hefnera na otvorenju njegovih novih ureda u Kaliforniji, rukovao se sa mnom kazavši: "Hvala vam što ste bili uza me." Samo sam ja znao o čemu on to govori.

Preostaje mi još samo da spomenem proročanstvo koje je moj šef vatrogasaca Beatty izrekao 1953. godine, negdje na polovici knjige. Ono se odnosilo na knjige koje se pale bez šibica i vatre. Jer, ne možete paliti knjige, zar ne, ako svijet budu činili nečitači, neučenici, neznalice. Ako širom svijeta košarka i nogomet sami preplave TV ekrane, nema potrebe ni za kakvim Beattyjima koji će paliti petrolej ili goniti čitatelje. Ako se najbolje ocjene sve više rastapaju i iščezavaju kroz pukotine i ventilaciju učionice, tko će, uskoro, išta znati ili voditi računa o bilo čemu?

Naravno, nije sve izgubljeno. Ima još vremena ukoliko budemo vrednovali učitelje, studente i roditelje, ukoliko sve učinimo odgovornima za kvalitetu, ukoliko se pobrinemo za to da svako dijete do navršene šeste godine u svakoj zemlji može živjeti u knjižnicama i učiti po načelu osmoze. Tada će naše statistike o drogama, uličnim bandama, silovanjima i umorstvima pasti negdje posve blizu ništici. No negdje nasred knjige vatrogasni poglavar sve to i kaže, proričući jednominutnu TV reklamu s tri sličice u sekundi, i to bez ikakva predaha od bombardiranja. Poslušajte ga, spoznajte što on to veli, pa onda otidite i sjednite uz svoje dijete, otvorite knjigu i okrenite stranicu.

I, dakle, na kraju, ovdje imate ljubavnu vezu pisca s knjigama, ljubav jednog tužnog čovjeka, Montaga, ne prema djevojci iz susjedstva, nego prema telećaku s knjigama. Koja li je to romanca! Sastavljač popisa u Lomači postao je knjižničar u Svijetlom feniksu koji naizust zna Lincolna i Sokrata, postao je Pješak koji šeće u kasni sat da bi postao Montag, čovjek koji vonja po petroleju, koji susreće Clarisse, koja onjuši njegovu odoru i otkrije mu njegovu užasnu životnu ulogu, a to je navelo Montaga da se pojavi u mojem pisaćem stroju jednoga dana prije četrdeset godina i da me zamoli da bude rođen.

"Pođi," rekao sam Montagu ubacujući još jedan novčić u stroj, "i živi svojim životom mijenjajući ga u hodu. Ja ću za tobom."

Montag je potrčao. Slijedio sam ga.

Montagov je roman ovdje.

Zahvalan sam što ga je napisao umjesto mene.

Ako vam dadu papir s crtama
Pišite na drugi način

Juan Ramon Jimenez

PRVI DIO

OGNJIŠTE I DAŽDEVNJAK

451 FAHRENHEITA: temperatura na kojoj se papir zapali i izgori

Užitak je bio paliti.

Osobit je užitak bio gledati kako stvari nestaju, kako crne i mijenjaju se. S bakrenom štrcaljkom u rukama, tim velikim udavom koji svoj otrovni petrolej pljuje u svijet, krv mu je udarala u glavi, a ruke su mu bile ruke nekakvog čudesnog dirigenta koji izvodi sve simfonije plamsanja i paljenja kako bi šatro ostatke i pougljenjele ostatke povijesti. Sa simboličnim šljemom s brojkom 451 na ravnodušnoj glavi i očima punim narančastog ognja pri pomisli na ono što slijedi, kvrcnuo je upaljač i kuća je poskočila od pohlepne vatre koja je večernje nebo obojila crvenilom, žutilom i crnilom. Koraknuo je u roj krijesnica. Poželio je više od svega da, kao u staroj šali, u ovu peć gurne sljez na štapu dok na verandi i travnjaku poput golubova uzlepetalih krila umiru knjige i u iskričavim kovitlacima uzlijeću i nestaju s vjetrom potamnjenim od paljenja.

Montag se divlje cerio smijehom ljudi koje je vatra oprljila i natjerala na uzmak. Znao je da će po povratku u vatrogasni dom moći namignuti samom sebi, nagaravljenu umjetniku, u zrcalu. Kasnije, pri odlasku na spavanje, osjetit će kako mu u mraku užagren osmijeh zateže mišićje lica. Koliko pamti, taj osmijeh nikad, baš nikad nije nestajao.

Objesio je svoj poput žohara crn šljem i olaštio ga, uredno je objesio svoj vatrostralni haljetak; dobro se istuširao, pa zatim, fučkajući, s rukama u džepovima, prešao gornji kat vatrogasne stanice i sunovratio se kroz rupu. U posljednjem trenutku, kad se katastrofa učinila neumitnom, izvukao je ruke iz džepova i osujetio pad ščepavši zlatnu motku. Uz škripu se zaustavio, a pete su mu bile tek dva centrimetra od betonskog poda prizemlja.

Izašao je iz vatrogasne stanice, gdje je tihi, zrakom potiskivani vlak bešumno klizio svojim podmazanim kanalom u zemlji, da bi ga vlak potom sa snažnim pahom vrućega zraka ispustio na žučkasto dizalo koje ga je uzdizalo u otmjenu stambenu četvrt.

Zviždučući, pustio je da ga dizalo donese na miran noćni zrak. Pošao je prema uglu, ne razmišljajući pritom ni o čemu posebno. Međutim, prije no što je stigao do ugla, malko je usporio; učinilo mu se, naime, kao da je niotkuda puhnuo nekakav povjetarac, kao da ga je netko zovnuo imenom.

Zadnjih nekoliko noći imao je nekakav krajnje neodrediv osjećaj o pločniku tik iza ugla dok se pri svjetlosti zvijezda kretao prema svojoj kući. Osjetio je bio da se tik prije no što će zaokrenuti za ugao ondje netko nalazio. Zrak je bio nabijen nekom osobitom spokojnošću, kao da je ondje netko čekao u tišini, da bi samo časak prije nego što će on naići taj netko jednostavno zašao u sjenu i pustio ga da prođe. Možda je njegov nos osjetio slabašan parfem, možda je pak kožom nadlanice, lica, osjetio povišenje temperature baš na onom mjestu gdje bi neka osoba samim stajanjem mogla atmosferu u jednom trenutku promijeniti za deset stupnjeva. Nije bilo nikakva objašnjenja. Svaki put kad bi zaokretao, vidio je samo bijeli, nekorišteni, nagnuti pločnik te možda, jedne noći, nešto što je brzo nestajalo preko travnjaka i prije no što je stigao ustremiti pogled ili progovoriti.

Ali sada, večeras, usporio je tako da se gotovo zaustavio. Njegova podsvijest, koja se

napregnula da za nj zakrene za ugao, osluhнула je slabašan šapat. Disanje? Ili je pak atmosferu zgusnulo već samo to što je ondje netko vrlo mirno stajao i čekao? Zašao je za ugao.

Jesensko lišće vijalo je preko mjesečinom obasjana pločnika na takav način da je djevojka koja se njime kretala izgledala kao da klizi, puštajući vjetru i lišću da je nose naprijed. Glavu je napola sagnula kako bi promatrala cipele koje su podizale uskovitlano lišće. Lice joj je bilo nježno i mliječno bijelo, a na njemu se zamjećivala crta neke otmjene gladi koja je sve uljepšavala neumornom znatiželjom. Bio je to pogled gotovo nejasna iznenađenja; tamne oči bile su toliko usredotočene na svijet da im nikakav pokret nije mogao izmaknuti. Haljina joj je bila bijela i šuštava. Gotovo da je pomislio kako čuje pokret njezinih ruku dok se kreće i isto takav neizmjereno slabašan zvuk: bijeli pomak njezina lica koje se pokrenulo kad je ustanovila da je samo jedan trenutak dijeli od muškarca koji stoji nasred pločnika i čeka.

S drveća u visini začuo se veličanstven zvuk pljuska kiše. Djevojka se zaustavila i činilo se kao da bi se, zatečena, mogla još povući, no umjesto toga stala je i promatrala Montaga očima tako tamnim, blještavim i živahnim da je osjetio kako je rekao nešto istinski divno. No znao je da su se njegova usta pokrenula samo da izreknu pozdrav, pa je onda kad se učinilo da je djevojka zatravnjena daždevnjakom na njegovoj nadlaktici i feniksovom pločicom na prsima prozborio ponovno.

- Pa, naravno - rekao je - vi ste nova susjeda, zar ne?

- A vi mora da ste - podigla je oči sa simbola njegove profesije - vatrogasac. - Glas joj je zamro.

- Kako to čudno kažete.

- Pa, pa to bih odgonetnula i žmirečke - kazala je polako.

- Što, po mirisu petroleja? Moja žena uvijek prigovara -nasmijao se. - Nikad ga potpuno isprati.

- Ne, ne, nikada - kazala je sa strahopoštovanjem. Osjetio je da kruži oko njega, obrađuje ga malo-pomalo, potresa mirno i prazni mu džepove, a da se pritom sama nijednom ne pomakne.

- Petrolej je - rekao je jer se stanka bila otegnula - za me isključivo parfem.

- Stvarno vam se takvim čini?

- Naravno. Zašto ne?

Dala si je vremena da promisli. - Ne znam. - Okrenula se prema pločniku koji ih je vodio kući. - Imate li što protiv da se vratim s vama? Ja sam Clarisse McClellan.

- Clarisse, ja sam Guy Montag. Pođimo! Što radite tako kasno vani tumarajući? Koliko vam je godina?

Hodali su kroz toplosvježu vjetrovitu noć po srebrnom pločniku; u zraku se osjetio slabašan miris svježih marelica i jagoda, pa se Montag osvrnuo i spoznao da je to potpuno nemoguće, s obzirom na kasno godišnje doba.

Postojala je samo djevojka koja sada s njim hoda, a čije je lice bilo svijetlo poput snijega na mjesečini; znao je da ona sada pretresa njegova pitanja tragajući za najboljim odgovorima koje bi mu mogla pružiti.

- Pa - rekla je - imam sedamnaest godina i luda sam. Moj ujo veli da ovo dvoje uvijek ide skupa. Kad te ljudi pitaju koliko ti je godina, rekao je, uvijek reci da ti je sedamnaest i da si luda. Nije li ovo divno doba noći za šetnju? Volim omirisati stvari, pogledati ih te ponekad probdjati čitavu noć šecući i promatrati kako izlazi sunce.

Hodali su dalje šuteći, a onda je ona zamišljeno rekla: -Znate, nimalo vas se ne bojim.

Iznenadio se. - Zašto biste me se bojali?

- Toliki vas se boje. Boje se vatrogasaca, hoću reći. No vi ste, na koncu konca, samo čovjek...

Vidio je sama sebe u njezinim očima, zadržana u dvjema sjajnim kapljicama bistre vode, sebe tamna i sićušna, sa svim pojedinostima, crtama oko usta, baš sa svime, kao da su njezine oči dva čudesna grumenčića ljubičastog jantara koja bi ga mogla zatočiti i sačuvati netaknutim. Njezino lice, sada okrenuto prema njemu, bilo je lomni mliječni kristal koji u sebi sadrži blago i postojano svjetlo. Nije to bilo histerično svjetlo elektriciteta nego - što? Nego čudnovato ugodno, rijetko i blago umilno svjetlo svijeće. Jednom, dok je bio dijete, kad je nestalo struje, njegova je mati pronašla i zapalila posljednju svijeću, pa je na trenutak prostor izgubio svoje goleme dimenzije i ugodno se obavio oko njih, pa su se oni, majka i sin, sami, preobrazili i poželjeli da se struja ne vrati tako skoro...

A onda je Clarisse McClellan rekla:

- Nećete zamjeriti što ću vas upitati? Koliko dugo radite kao vatrogasac?

- Od svoje dvadesete, to jest već deset godina.

- Pročitajte li ikad ikoju od knjiga koje palite? Nasmijao se. - To je protuzakonito.

- Oh! Naravno.

- Lijep je to posao. Ponedjeljkom Poea, srijedom Steinbecka, petkom Pounda, šatri ih u pepeo, a onda šatri i pepeo. To nam je službeno geslo.

Hodali su dalje, a zatim je djevojka rekla: - Je li istina da su u davna vremena vatrogasci gasili vatru umjesto što je potiču?

- Ne. Kuće su odvajkada bile vatrostalne, časna riječ.

- Čudno. Čula sam jednom da su u davna vremena kuće znale planuti slučajno, pa su tada vatrogasci bili potrebni da gase vatru.

Nasmijao se.

Hitro ga je pogledala. - Zašto se smijete?

- Ne znam. - Ponovno se stao smijati pa prestao. - Zašto?

- Smijete se kad se ne šalim i smjesta odgovarate. Nikad ne zastanete da promislite o onome što vas pitam.

Prestao je koračati. - Zaista ste čudni - rekao je. - Zar nemate nikakva poštovanja?

- Ne želim vrijeđati. Mislim da je to jednostavno stoga što previše volim promatrati ljude.

- Pa zar vama ovo ništa ne znači? - Kucnuo je po brojci 451, pričvršćenoj na njegov crni rukav.

- Da - šapnula je. Ubrzala je korak. - Jeste li ikad promatrali mlazne automobile kako se utrkuju po bulevarima?

- Mijenjate temu!

- Ponekad pomislim da vozači uopće ne znaju što je to trava, ili cvijeće, jer ih nikada ne zagledaju polako - rekla je. - Pokažete li vozaču zelenu mrlju, reći će: "O da, to je trava!" Ružičasta mrlja? To je ružičnjak! Bijele mrlje su kuće, smeđe krave. Moj me ujo jednom polako vozio autocestom. Vozio je četrdeset milja na sat, pa su ga strpali na dva dana u zatvor. Nije li to smiješno, a i tužno?

- Vi previše razmišljate - rekao je Montag zbunjeno.

- Rijetko gledam "salonske zidove", ne pohađam utrke i ne odlazim u zabavišta. Zato valjda imam puno vremena za lude misli. Jeste li vidjeli oglasne ploče od šezdeset pet metara u pokrajini, izvan grada? Jeste li znali da su nekoć reklamni panoi bili dugački samo šest metara? No automobili su počeli juriti tolikom brzinom da je trebalo protegnuti reklame kako bi služile svojoj svrsi.

- Nisam to znao! - nasmijao je Montag naglo.

- Kladam se da ja znam još ponešto što vi ne znate. Jutrom je na travi rosa.

Odjednom se nije mogao prisjetiti je li to znao ili nije, i to ga je prilično razdražilo.

- A ako pogledate - kimnula je prema nebu - na Mjesecu je čovjek.

Odavno nije gledao.

Preostali dio puta hodali su šutke - ona zanijeta u misli, a on u nekoj napregnutoj i neugodnoj tišini, u kojoj ju je prostreljivao optužujućim pogledima. Kad su dospjeli do njezine kuće, sva su svjetla blještavo sjala.

- Što se zbiva? - Montag je rijetko viđao ovoliku kućnu rasvjetu.

- Oh, pa to moji mama, tata i ujo sjede i razgovaraju. To je kao da si pješak, ali samo rjeđe. Moga su uju jednom uhitili -jesam li vam to rekla? - zato što je pješačio. Oh, mi smo vam doista čudnovati.

- Ali o čemu razgovarate?

Ovo ju je nasmijalo. - Laku noć! - Pošla je dalje. A onda, kao da se nečega sjetila, vratila se da ga promotri s čuđenjem i radoznalošću.

- Jeste li sretni? - upitala je.

- Jesam li što? - povikao je.

No ona je otišla - otrčala po mjesecini. Njezina ulazna vrata blago su se zatvorila.

- Sretan! Koje li gluposti. Prestao se smijati.

Stavio je ruku u prorez na svojim ulaznim vratima i pričekao identifikaciju. Ulazna su vrata kliznula i otvorila se.

Naravno da sam sretan. Što to ona misli? Da nisam? Upitao je mirne sobe. Stajao je u predsoblju i gledao rešetku ventilacije i odjednom se sjetio da je iza nje nešto skriveno, nešto što sada kao da pilji u njega. Brzo je odvratio pogled.

Kakva li čudna susreta ove čudne večeri! Nije pamtio ništa slično tome, osim ono jedno popodne prije godinu dana kad je u perivoju susreo nekog starca i kad su njih dvojica razgovarali...

Montag je odmahnuo glavom. Pogledao je prazan zid. Ondje se nalazilo djevojčino lice, doista lijepo u sjećanju; divno, zapravo. Imala je vrlo sitno lice, poput brojčanika urice koju nazireš u mračnoj sobi usred noći kad se probudiš da pogledaš koje je doba te ustanoviš da ti ura u nekoj bijeloj tišini i sjaju kazuje sat, minutu i sekundu, svu pouzdanost i spoznaju o onome što ti ima reći o noći koja još uvijek brza prema tminama, ali koja se istodobno kreće i prema novom suncu.

- Što? - upitao je Montag ono drugo ja, onoga idiota iz podsvijesti koji je povremeno blebetao posve neovisno o volji, običaju i savjesti.

Ponovno je pogledao u zid. Njezino lice - koliko je slično i zrcalu. Nemoguće; jer, koliko ljudi poznaš koji ti odražavaju tvoju vlastitu svjetlost? Ljudi su češće - potražio je usporedbu i našao ju je u vlastitu poslu - zublje koje plamte sve dok ne ugasnu. Kako rijetko lica drugih ljudi preuzmu i vrate ti tvoj vlastiti izraz, tvoju najdublju uzdrhtalu pomisao?

Kakvu li je nevjerojatnu moć poistovjećivanja imala ta djevojka! Bila je poput nestrpljiva promatrača lutkarske predstave koji predviđa svaki treptaj kapka, svaku kretnju ruke, svaki trzaj prsta trenutak prije nego što će se zbiti. Koliko su dugo hodali zajedno? Tri minute? Pet? Pa opet, koliko se dugim činilo to vrijeme sada! Koliko je golem lik bila sada pred njim na pozornici! Koliku li je sjenu njezino vito tijelo bacilo na zid! Osjetio je da bi, da ga zasvrbi oko, mogla žmirnuti. A ako se njegova čeljust neprimjetno zategne, ona bi mogla zijevnuti mnogo prije njega.

Pa, pomislio je, kad sada promislim o tome, kao da me čekala ondje, na ulici, tako vraški kasno noću...

Otvorio je vrata spavaće sobe.

Kao da je ulazio u hladnu mramornu odaju nekakva mauzoleja nakon mjesečeva zalaska. Potpun mrak, ni tračka srebrna svijeta izvana, prozori čvrsto zatvoreni, komora grobljanskog svijeta u koji ne može doprijeti nikakav zvuk velikoga grada. Soba nije bila prazna.

Osluhnuo je.

U zraku tih, nježan zuj popu t plesa komarca, električni marmor skrivene ose raskomočen u svom osobitom dotjeranom toplom gnijezdu. Muzika je bila dovoljno glasna da bi mogao slijediti napjev.

Osjetio je da mu osmijeh iščezava, da se topi, preklapa i povija poput loja neke fantastične svijeće koja gori predugo, pa sada propada i gasi se. Mrak. Nije bio sretan. Nije bio sretan. Izrekao je te riječi samom sebi. Prepoznao je u njima pravo stanje stvari. Svoju je sreću nosio poput maske, a djevojka je otrčala preko travnjaka s maskom i nije bilo nikakva načina da se vrati i pokuca na njezina vrata te je zamoli da mu je vrati.

Ne paleći svjetlo, zamislio je kako će ova soba izgledati. Njegova žena opružena na krevetu, nepokrivena i hladna, poput tijela izložena na grobnom pokrovu, njezine oči nevidljivim čeličnim nitima prikovane uza strop, nepokretne. A u ušima joj male Morske školjke - radioaparati poput naprstka čvrsto nabijeni - te elektronski ocean zvuka, glazba i riječi, glazba i riječi što zapljuskuju obale njezine neuspavane svijesti. Soba je bila doista prazna. Svake su noći stizali valovi i odnosili je svojim silnim plimama zvuka, splavljujući je budnu prema jutru. U posljednje dvije godine nije bilo noći u kojoj Mildred nije plivala tim morem, u kojoj nije radosno uranjala u nj po treći put.

Soba je bila hladna, no on je svejedno osjećao da ne može disati. Nije želio raskriti zastore i otvoriti staklena vrata, jer nije htio da mjesec ude u sobu. I tako je, osjećajući se poput čovjeka koji će za jedan sat umrijeti zbog pomanjkanja zraka, od tapkao prema svom otvorenom, odvojenom pa stoga studenom krevetu.

Trenutak prije no što će udariti u predmet na podu znao je da će udariti u takav predmet. Ovo se nije razlikovalo od onog osjećaja koji je iskusio prije nego što će zaokrenuti za ugao i umalo srušiti djevojku. Njegova noga, koja je preda se odaslala vibracije, primila je odjek male zapreke koja joj se našla na putu još dok je bila u zamahu. Udario je nogom. Predmet je muklo jeknuo i kliznuo u tamu.

Uspravio se i osluhnuo osobu na mračnoj postelji u potpuno bezobličnoj noći. Dah koji je izlazio iz nosnica bio je tako slabašan da je pomicao tek najnezatnije okrajke života - listić, crno perce, jednu jedinu vlas.

I dalje mu nije bilo do svjetla izvana. Izvukao je upaljač, opipao daždevnjaka urezanog u njegovu srebrnu pločicu, kresnuo...

Dva mjesečeva kamena gledala su ga u svjetlu njegove ručne vatrice; dva blijeda mjesečeva kamena ukopana u potok bistre vode iznad kojih teče život svijeta ne dodirujući ih.

- Mildred!

Lice joj je bilo poput zasniježena otoka na koji bi mogla pasti kiša, no što se uopće ne bi osjetilo; preko kojeg bi oblaci mogli prevući svoje putujuće sjene, no što se također ne bi osjetilo. Postojao je samo pjev sićušnih osa u začepljenim ušima, slabašno udisanje i izdisanje nosnica te njezina nebriga udiše li ili izdiše, izdiše li ili udiše.

Predmet koji je otkotrljao nogom ljeskao se sada ispod ruba njegova kreveta: kristalna bočica pilula za spavanje, koja je još danas bila ispunjena s tridesetak kapsula, a koja je sada ležala nezačepljena i prazna u svjetlu sićušne vatrice.

Dok je tako stajao, nebo je iznad kuće zatutnjalo. Čuo je strahovit zvuk drapanja, kao da su dvije divovske ruke rasparale deset tisuća milja crnog platna po šavu. Montag je bio

raspolučen. Osjetio je da mu je prsni koš posječen i raskoljen. Mlazni bombarderi koji nadlijeću, nadlijeću, jedan dva, jedan dva, jedan dva, šest njih, devet njih, dvanaest, jedan pa jedan, pa jedan, pa jedan, pa još jedan, i još jedan i još jedan i još, svi su oni vrištali umjesto njega. Otvorio je usta i dopustio da njihov krik ude i izađe kroz njegove stisnute zube. Kuća se stresla. Plamičak je u ruci ugasio. Mjesečevi su kameni nestali. Osjetio je da mu se ruka pruža prema telefonu.

Mlažnjaci su nestali. Osjetio je da mu se usnice pomiču dodirujući mikrofon aparata.

- Dežurnu bolnicu. - Užasan šapat.

Osjetio je da su se zvijezde raspale u prah od zvuka crnih mlažnjaka te da će ujutro zemlja biti pokrivena njihovom prašinom kao nekim čudnim snijegom. To je bila njegova idiotska pomisao dok je dršćući stajao u mraku i dok su mu se usnice tresle, tresle.

Imali su taj stroj. Imali su zapravo dva stroja. Jedan od njih klizne vam u želudac poput nekakve crne kobre u zdenac te traga za svom starom vodom i starim vremenom što su se ondje nakupili. On iscrpi zelenu tvar koja tijekom polagana kuhanja ispliva na površinu. Popije li on sav mrak? Usisa li sve otrove što se nakupe s godinama? Stroj se hranio tiho, uz tek poneki zvuk unutrašnjeg zagušenja i traganja naslijepo. Imao je jedno oko. Bezlični rukovalac strojem mogao je, uz pomoć specijalnog optičkog šljema, zuriti u dušu osobe koju ispumpava. Što je oko vidjelo? Nije rekao. Vidio je, ali nije gledao što oko vidi. Čitava je operacija pomalo sličila kopanju jarka u dvorištu. Žena na krevetu nije bila ništa doli tvrd sloj mramora na koji su naišli. Idemo, svejedno, dalje, razgrnimo rupu, razmljackajmo prazninu, ako se tako nešto može izvući grčenjem usisne zmije. Operator je stajao pušeći cigaretu. I drugi je stroj radio.

Drugim je strojem rukovao jednako bezličan momak u crvenkastosmeđem radnom odijelu koje se ne može uprljati. Ova je naprava crpila iz tijela svu krv, nadomješčujući je svježom i serumom.

- Moramo očistiti i jedno i drugo - rekao je rukovalac stojeći nad nijemom ženom. - Obrada želuca besmislena je bez čišćenja krvi. Ostavite li tu tvar u krvi, krv će udariti u mozak poput malja, bum, nekoliko tisuća puta, i mozak jednostavno otkaže, odstupi.

- Prestanite! - rekao je Montag.

- Samo sam rekao ... - kazao je operator.

- Jeste li završili? - upitao je Montag.

Čvrsto su zatvorili strojeve. - Završili smo. - Njegova ljutnja uopće ih nije dirala. Stajali su, a cigaretne im se dim obavijao oko nosova i zalazio im u oči, a da pritom nisu niti treptali niti žmirkali. - To stoji pedeset zelenih.

- Prije svega, recite mi hoće li s njom biti sve u redu?

- Svakako, bit će sve u najboljem redu. Svugadnu tvar imamo ovdje u našim kovčezima, više joj ne može nauditi. Kao što sam rekao, izvadiš staro, umetneš novo, i sve je kako spada.

- Nijedan od vas nije liječnik. Zašto nisu poslali nekog liječnika iz hitne službe?

- Do vraga! - operatorova se cigareta pomaknula na usnici. - Svake noći imamo devet ili deset ovakvih slučajeva. Unatrag nekoliko godina imamo ih toliko da smo dali izraditi specijalne strojeve. S optičkim lećama, naravno, to je novo, ostalo je staro. Za ovakav slučaj ne trebate liječnika; trebate samo dva majstora koji će problem riješiti za pola sata. Slušajte - krenuo je prema vratima - moramo odavde. Upravo smo preko usnog napršnjaka dobili još jedan poziv. Deset blokova odavde. Još je netko zbacio čep s bočice za lijekove. Nazovite ako nas budete još trebali. Neka miruje. Ubrizgali smo joj kontrasedativ. Probudit će se gladna. Do viđenja!

I tako su ljudi s cigaretama u pravocrtnim ustima, ljudi zmijskih očiju, uprtili svoje strojeve i cijevi, svoje kutije s tekućom potištenošću i tromim mračnim glibom bezimene tvari te

izašli.

Montag se spustio na stolac i pogledao ženu. Sada su joj oči bile zatvorene, blage, pa je ispružio ruku da na svome dlanu osjeti toplinu daha. - Mildred - rekao je na kraju.

Ima nas previše, pomislio je. Ima nas na milijarde, a to je previše. Nitko nikoga ne pozna. Neznanci dodu i oskrnu te. Neznanci dodu i izvade ti srce. Neznanci dodu i uzmu ti krv. Bože dragi, tko su bili ti ljudi? Nikad ih u životu nisam vidio.

Prošlo je pola sata.

Krvotok u ovoj ženi bio je nov i činilo se da ju je obnovio. Obrazi su joj bili vrlo ružičasti, a usnice vrlo svježe i pune boje te su se doimale meko i opušteno. U njima je bila krv neke druge osobe. Da je bar i neko drugo tijelo, mozak i sjećanje! Da su joj barem i um odnijeli u čistionicu te mu ispraznili džepove pa ga oparili i očistili, a zatim ponovno zabrtvili i vratili ujutro. Da bar...

Digao se, potegnuo zastore te širom otvorio prozore kako bi u prostoriju prostrujao noćni zrak. Bilo je dva ujutro. Je li to prošao tek jedan sat od susreta s Clarissom McClellan na ulici, od njegova ulaska u kuću, mračne sobe i od udarca nogom o kristalnu bočicu? Tek jedan sat, a svijet se rastalio i pojavio u novom, bezbojnom obliku.

Preko mjesečinom obasjana travnjaka dopro je smijeh iz kuće u kojoj su živjeli Clarisse, njezin otac, mati i ujak koji se smiješio tako mirno i iskreno. Prije svega, njihov je smijeh bio opušten i od srca, neusiljen, a stizao je iz kuće koja je u ovo doba noći bila toliko blještavo osvjetljena dok su se sve ostale kuće zatvorile u tmini. Montag je čuo glasove koji pričaju, pričaju, pričaju, stvaraju, predu, raspredaju svoju hipnotičku mrežu.

Montag je izišao kroz staklena vrata i nesvjesno prešao travnjak. Stajao je pred raspričovijedanom kućom u sjeni, razmišljajući kako bi to bilo da kucne na njihova vrata i šapne: "Pustite me unutra. Ništa neću reći. Želim samo slušati. O čemu vi to pričate?"

No umjesto toga, samo je stajao, vrlo hladan, lice mu je bilo ledena maska te je osluškivao muški glas (glas njezina ujaka?) koji je ravnomjerno nastavljao:

- Pa, na koncu konca, ovo je doba potrošnih materijala. Išmrkaš se na nekoga, otareš, odbaciš, pa posegneš za drugim, pa opet išmrkaš, otareš, odbaciš. Svi se međusobno iskorištavaju. Kako navijati za domaću ekipu kad nemaš ni program, a ne znaš ni imena? Kad smo već pritom, kakve su boje dresovi u kojima izlaze na teren?

Montag se povukao kući. Ostavio je prozor širom otvoren, pogledao Mildred, brižno je ututkao u pokrivače, pa onda legao dok mu je mjesečina obasjavala jagodične kosti i namrgođeno čelo, mjesečina koja je prokapavala u oba oka stvarajući ondje srebrnu mrežu.

Jedna kap kiše. Clarisse. Druga kap. Mildred. Treća. Ujak. Četvrta. Noćasnja vatra. Jedna, Clarisse. Dva, Mildred. Tri, ujak. Četiri, vatra. Jedan, Mildred, dva, Clarisse. Jedan, dva, tri, četiri, pet, Clarisse, Mildred, ujak, vatra, pilule za spavanje, ljudi, potrošni materijali, išmrkaj, otari, odbaci. Jedan, dva, tri, jedan, dva, tri! Kiša. Oluja. Ujak se smije. Oluja koja se slijeva u prizemlje. Čitav se svijet stuštio. Vatra koja se nadima u vulkanu. Sve se slijeva posvuda u bučnim mlazovima i obilnim bujicama prema jutru.

- Više ništa ne znam - rekao je i pustio da mu se na jeziku otopi pastila za spavanje.

U devet ujutro Mildredin je krevet bio prazan.

Montag je hitro ustao, srce mu je uzbuđeno tuklo, potrčao je predsobljem i zaustavio se na kuhinjskim vratima.

Prepečenac je iskočio iz srebrne pržilice. Dohvatila ga je paučja metalna ruka te ga umočila u rastopljen maslac.

Mildred je promatrala kako joj na tanjur stiže prepečenac. Oba su joj uha bila začepljena

elektroničkim pčelama koje su joj zujem kratile vrijeme. Odjednom je podigla pogled, spazila Montaga i kimnula.

- S tobom je sve u redu? - upitao je.

Nakon desetogodišnje prakse s usnim aparatima postala je stručnjak za čitanje s usana. Ponovno je kimnula. Namjestila je pržilicu da joj pripremi još jedan komad kruha.

Montag je sjeo.

Žena je rekla: - Ne znam zašto sam toliko gladna.

- Bila si -

- Gladna sam.

- Sinoć - počeo je.

- Nisam dobro spavala. Osjećam se grozno - kazala je. -Bože, kako li sam gladna! Ne znam što mi je.

- Sinoć - ponovio je.

Nehajno je promatrala njegove usnice. - Što je bilo sinoć?

- Ne sjećaš se?

- Čega? Jesmo li bili na nekom ludom provodu ili nešto slično? Osjećam se mamurno. Bože, kako li sam gladna! Tko je bio ovdje?

- Nekoliko njih - rekao je.

- To sam si i mislila. - Žvakala je prepečenac. - Boli me želudac, ali gladna sam kao da su me ispumpali. Nadam se da na zabavi nisam napravila nikakvu budalaštinu.

- Nisi - rekao je mirno.

Pržilica mu je na svoj paučji način servirala komad kruha s maslacem. S osjećajem zahvalnosti, prihvatio ga je rukom.

- Ti sam ne izgledaš baš previše uspaljeno - rekla mu je žena.

Predvečer je kišilo i čitav je svijet bio tamnosiv. Stajao je u predvorju svoga doma i stavljao značku s gorućim daždevnjakom. Stajao je i dugo gledao u rešetku ventilacije u predvorju. Njegova žena u TV salonu napravila je dovoljno dugu stanku u čitanju teksta svoje uloge da podigne pogled. - Hej - rekla je. - Pa taj čovjek razmišlja!

- Da - rekao je. - Želio sam s tobom porazgovarati. - Zastao je. - Sinoć si popila sve pilule iz bočice.

- Oh, neće biti tako - rekla je iznenadivši se.

- Bočica je bila prazna.

- Ne bih učinila tako nešto. Zašto bih tako postupila? - upitala je.

- Možda si uzela dvije pilule pa zaboravila, a potom uzela još dvije, ponovno zaboravila, pa opet uzela dvije te tako ošamućena nastavila sve dok ih nisi progutala tridesetak, četrdesetak.

- K vragu - kazala je - zašto bih poželjela i napravila takvu glupost?

- Ne znam.

Posve očito, čekala je da on ode. - Nisam to učinila - rekla je. - Nikada to ne bih učinila.

- U redu je, ako tako veliš - kazao je.

- Tako je rekla dama. - Vratila se svome tekstu.

- Što je večeras na programu? - upitao je umorno.

Nije ponovno podigla pogled s teksta. - Ovo je komad koji na zidovima počinje za deset minuta. Jutros su mi poštom dostavili moju ulogu. Pišu scenarij tako da jedna uloga nedostaje. Nova zamisao. Domaćica, to sam ja, uloga je koja nedostaje. Kad nastupi trenutak za tekst koji nedostaje, svi me iz tri zida gledaju, a ja onda izgovorim svoj tekst. Evo, na primjer, muškarac

veli "Što ti na sve ovo kažeš, Helen?" i gleda me dok ja ovdje sjedim na sredini pozornice, shvaćaš? A ja rekнем, a ja rekнем - Zastala je i prešla prstom ispod retka u tekstu - "Mislim da je dobro!" Zatim nastavlјaju s komadom sve dok čovjek ne rekne: "Slažeš li se s tim, Helen?", a ja na to: "Svakako!" Nije li to zabavno, Guy?

Stajao je u predvorju i promatrao ju je.

- Silno je zabavno - rekla je.

- O čemu se govori u toј drami?

- Upravo sam ti ispričala. Tu su ljudi po imenu Bob, Ruth i Helen.

- Aha.

- Zbilja je zabavno. Bit će još zabavnije kad si budemo mogli priuštiti instaliranje četvrtog zida. Što misliš, koliko ćemo još morati štedjeti da srušimo četvrti zid i ugradimo četvrti TV zid? Pa to je samo dvije tisuće dolara.

- To je trećina moje godišnje plaće.

- To je samo dvije tisuće dolara - odgovorila je. - A mislim da bi se kojiput trebao obazirati i na mene. Da imamo četvrti zid, uh, pa to bi bilo kao da ova soba uopće nije naša nego prostor svih mogućih egzotičnih ljudi. Mogli bismo se nečega i lišiti.

- Već smo se koječega i lišili kako bismo platili treći zid. Sjećaš li se, pa ugrađen je prije jedva dva mjeseca?

- I to je sve što mi imaš reći? - Sjedila je i dugo ga promatrala. - Pa, zbogom, dragi.

- Zbogom - rekao je. Zaustavio se i okrenuo. - Je li svršetak sretan?

- Nisam još dotle pročitala.

Prišao joj je, pročitao zadnju stranicu, kimnuo, presavinuo scenariј i vratio joj ga. Izišao je iz kuće na kišu.

Kiša je jenjavala, a djevojka je hodala sredinom pločnika, uzdignute glave, a rijetke su joj kapljice padale na lice. Nasmiješila se ugledavši Montaga.

- Zdravo!

Odzdravio joj je pa rekao: - Što ste sada naumili?

- I dalje sam luda. Fino je na kiši. Volim se šetati dok kiši.

- Meni se baš ne sviđa - rekao je.

- Moglo bi vam se svidjeti da pokušate.

- Nikad nisam pokušao.

Obliznula je usnice. - Kiša je i dobra okusa.

- Što to radite? Hodate uokolo i sve jednom probate? - upitao je

- Ponekad i dva puta. - Pogledala je nešto što je držala u ruci. - Što vam je to?

- Mislim da je ovo posljednji ovogodišnji maslačak. Nisam vjerovala da ću ovako kasno naći još kojega na livadi. Jeste li ikad čuli da ga valja protrlјati ispod brade? Gledajte! Dodirnula je cvijetom bradu, smijući se.

- Zašto?

- Ako otpadne, znači da sam zaljubljena. Je li otpao? Teško da mu je preostalo išta drugo nego da pogleda.

- Pa? - kazala je.

- Ondje ispod ste žuti.

- Dobro. A sad pokušajmo kod vas.

- Kod mene neće djelovati.

- Evo. - Nije se stigao niti pokrenuti, a već mu je pod bradu stavila maslačak. Ustuknuo je,

a ona se nasmijala. - Budite mirni!

Virnula mu je pod bradu pa se namrštila. -I? - upitao je.

- Sram vas bilo - rekla je. - Ni u koga niste zaljubljeni.

- O, jesam.

- Ne vidi se.

- Jesam, jako sam zaljubljen! - pokušavao je u pamet prizvati neko lice koje bi odgovaralo ovim riječima, no nikakvo mu se lice nije ukazalo. - Jesam!

- O, molim vas, nemojte tako gledati.

- Svemu je kriv taj maslačak - rekao je. - Potrošili ste ga cijeloga za sebe. Zato i nije djelovao na mene.

- Naravno, mora da je stvar u tome. Oh, sada sam vas usplahirila, vidim da jesam. Žao mi je, zaista - dotaknula mu je lakat.

- Ne, ne - hitro je rekao - sa mnom je sve u redu.

- Moram poći. Molim vas, recite da mi opraštate. Ne želim da se ljutite na mene.

- Nisam ljut. Usplahiren, jesam.

- Sada moram poći svome psihijatru. Gone me k njemu. Smišljala sam štošta. Ne znam što misli o meni. Veli da sam zaista šašava. Ima pune ruke posla da s mene oljušti sve slojeve.

- Sklon sam vjerovati da doista trebate psihijatra - rekao je Montag.

- Ne mislite vi to.

Duboko je uzdahnuo, pa izdahnuo, te naposljetku rekao: - Ne, ne mislim.

- Psihijatar želi doznati zašto izlazim i lutam šumama, promatram ptice i skupljam leptire. Jednog ću vam dana pokazati svoju zbirku.

- Dobro.

- Žele saznati kako provodim vrijeme. Kažem im da katkada samo sjedim i razmišljam. No neću im reći o čemu.

- Dobro sam ih oznojila. A ponekad, velim im, volim ovako zabaciti glavu i pustiti da mi kiša pada u usta. Ima okus vina. Jeste li je ikad kušali?

- Ne, ja -

- Oprostili ste mi, je li tako?

- Da. - Zamislio se malko. - Da, jesam. Bog će znati zašto. Čudni ste, teški, a ipak vam je lako oprostiti. Rekli ste da imate sedamnaest godina?

- Pa - sljedećeg mjeseca.

- Čudno. Neobično. Mojoj je ženi trideset, a ipak katkada vi izgledate mnogo stariji. Ne mogu to shvatiti.

- Vi ste čudni, gospodine Montag. Ponekad posve zaboravim da ste vatrogasac. Dakle, smijem li vas ponovno razljutiti?

- Samo naprijed.

- Kako je to počelo? Kako ste ušli u to? Kako ste izabrali svoje zanimanje i kako vam je uopće palo na pamet da se primite takva posla? Niste poput drugih. Vidjela sam ih nekoliko; znam ih. Kad govorim, gledate me. Kad sam rekla nešto o mjesecu, pogledali ste u mjesec, sinoć. Drugi to nikada ne bi napravili. Drugi bi se jednostavno udaljili ostavljajući me da pričam. Ili bi mi priprijetili. Više nitko nema vremena za druge. Vi ste jedan od nekolicine koji me podnio. Zato i mislim da je jako čudno što ste vatrogasac. Jednostavno, to vam nekako ne dolikuje.

Osjetio je da mu se tijelo razdvaja na toplinu i hladnoću, na mekoću i tvrdoću, na drhtanje i nedrhtanje, na dvije polovice koje se međusobno taru.

- Bit će bolje da otrčite na svoj sastanak - kazao je.

I tako je otrčala ostavivši ga da stoji na kiši. Pomaknuo se tek nakon nekog vremena.

A onda je, vrlo sporo, hodajući, zabacio glavu unatrag, samo na nekoliko trenutaka, i otvorio usta...

Mehanički je Pas spavao, ali i nije spavao, živio, ali i nije živio, u svojem blagom zujanju, blagom podrhtavanju u ugodno rasvijetljenoj kućici, tamo u mračnom kutku vatrogasnog doma.

Mutno svjetlo sat iza ponoći, mjesečina s vedra neba što se probijala kroz okvir velikog prozora, dodirivala je tu i tamo mjed, bakar i čelik neznatno uzdrhtale zvijeri. Svjetlo je treperilo na komadićima jarkocrvena stakla i na osjetljivim kapilarnim dlačicama u najlonskim četkama nozdrva stvorenja koje je podrhtavalo blago, blago, blago, raširivši poput pauka svojih osam nogu gumom pojastučenih šapa.

Montag je kliznuo niz mjedenu motku. Izašao je da pogleda grad. Oblaci su se bili potpuno raščistili. Zapalio je cigaretu pa se vratio i sagnuo pa pogleda Psa. Zvijer je bila poput velike pčele koja se vratila kući s neke poljane na kojoj je med prepun otrovne divljine, bezumnosti i noćne more, pa joj je tijelo prepuno izobilnog nektara te sada snom izlučuje iz sebe zlo.

- Hej - prošaptao je Montag, opčinjen kao i uvijek tom mrtvom a živom zvijeri.

Noću kad zavlada dosada, a to će reći svake noći, ljudi su se spuštali niz motke te namještalni odgovarajuće kombinacije olfaktornog sustava kod Psa, pa u prostoru vatrogasne postaje puštali na slobodu štakore, ponekad piliće, ponekad mačke, koje bi ionako trebalo udaviti, pa bi padale oklade koga će Pas prvo dograbiti. Životinje bi bile oslobođene. Za tri bi sekunde igra bila završena. Štakor, mačka ili pile bili bi smjesta uhvaćeni. Meke bi ih šape držale dok bi se iz surle Psa pomaljalo deset centimetara duga šuplja čelična igla da ubrizga jaku dozu morfija ili prokaina. Zatim bi žrtva dospijevala u peć za spaljivanje. Uslijedila bi nova igra.

Montag je tih noći kad se ovo odigravalo ostajao na katu. Prije otprilike dvije godine i on se bio kladio s najstrastvenijima te izgubio tjednu plaću, suočivši se potom s Mildredinom silnom srdžbom. Sada je, međutim, ležao na svom ležaju, licem prema zidu, osluškujući salve smijeha odozdo te upravo klavirske zvuke trčanja štakorskih nogu, violinsko cicanje miševa i silnu zatiruću, znakovitu tišinu Psa koji nalijeće poput noćnog leptira na otkriveno svjetlo, nalazi, grabi žrtvu, zabada joj iglu pa se vraća u svoju kućicu da ondje zamre kao da si ga isključio prekidačem.

Montag je dodirnuo njušku.

Pas je zarežao. Montag je odskočio.

U svojoj kućici Pas se napola uspravio i pogledao ga neonskim zelenkasto-plavkastim treperavim svjetlom svojih iznenada aktiviranih očnih žaruljica. Ponovno je zarežao čudnom kreptavom kombinacijom električnog cvrčanja, zvuka što se javlja pri prženju, zvuka struganja metala, škripom zupčanika koji kao da su zahrđali prožeti sumnjičavošću.

- Ne, ne, mali - rekao je Montag dok mu je srce tuklo. Ugledao je srebrnu iglu ispruženu u zrak centimetar-dva; vidio je kako se povlači, pa ponovno pruža, pa povlači. Zvijer je kiptjela rezanjem i motrila ga.

Montag je uzmaknuo. Pas je iskočio iz kućice. Montag je jednom rukom ščepao mjedenu motku. Aktiviravši je, povukla ga je uvis i tiho provukla kroz strop. Iskoračio je na poluosvijetljenu razinu kata. Drhtao je, a lice mu je bilo zelenkasto bijelo. Ondje dolje Pas se spustio na svojih osam nevjerovatnih nogu kao u kukca te opet zazujao; njegove su se multifacetirane oči smirile.

Montag je stao uz otvor i čekao da ga mine strah. Iza njega, u kutu, četvorka za kartaškim stolom pod zeleno zastrtim svjetlom nakratko ga je i bez riječi pogledala. Samo je čovjek s

kapetanskom kapom i znakom feniksa na njoj naposljetku radoznalo, s kartama u ruci, zazvao preko dugačke prostorije:

- Montag...?

- Ne voli me - kazao je Montag.

- Što? Pas? - kapetan je proučavao svoje karte. - Ma hajde! On niti voli niti ne voli. On samo "funkcionira". To ti je poput lekcije iz balistike. Ima putanju o kojoj mi odlučujemo. On je slijedi. Usmjerava se, pogađa i isključuje. Sve su to samo bakrene žice, rezervne baterije i elektricitet.

Montag je progutao slinu. - Njegovi se kalkulatori mogu ugoditi na bilo koju kombinaciju: toliko aminokiselina, toliko sumpora, toliko masnoće, toliko lužine. Je li tako?

- Svi to znamo.

- Svi kemijski podaci i postoci za sve nas u ovoj kući pohranjeni su dolje u glavnoj kartoteci. Lako bi netko mogao unijeti djelomičnu kombinaciju u "memoriju" Psa, primjerice ono o aminokiselinama. Time bi se objasnilo ono što je životinja upravo učinila. Reagirala je na mene.

- Do vruga - rekao je kapetan.

- Razdražena, ali ne potpuno gnjevna. Netko joj je tek toliko ugodio "memoriju" da zareži kad je dodirnem.

- Tko bi tako što učinio? - upitao je kapetan. - Nemaš ovdje neprijatelja, Guy.

- Koliko znam, nemam.

- Sutra ćemo Psa dati na pregled tehničarima.

- Nije ovo prvi put što mi prijete - kazao je Montag. - Prošlog se mjeseca to dogodilo dva puta.

- Sredit ćemo to. Budi bez brige.

Ali Montag se nije pomaknuo; samo je stajao razmišljajući o rešetki ventilacije u svojem domu i o onome što je skriveno iza te rešetke. Da je netko od ovih u vatrogasnoj postaji znao za ventilaciju, ne bi li mogao "reći" Psa...?

Kapetan je pristupio rupi i upitno pogledao Montaga.

- Baš sam razmišljao - kazao je Montag - o čemu ovih noći razmišlja Pas. Hoće li oživjeti na nas? Zebem od te pomisli.

- Ne misli on ništa što mi ne želimo da misli.

- Tužno je to - rekao je Montag tiho - jer smo u njega unijeli samo lov, traganje i ubijanje. Sramota je ako je to sve što će ikad znati.

Beatty je blago promrmljao. - Do vruga! Pa to je pravo remek djelo: dobra puška koja može donijeti vlastitu metu, jamčevići svaki put pun pogodak.

- Zato i ne bih želio - rekao je Montag - biti njezina sljedeća žrtva.

- Zašto? Imaš zbog nečega nečistu savjest? Montag ga je brzo pogledao.

Beatty je stajao i netremice ga gledao; usta su mu se otvorila i počeo se smijati, vrlo blago.

Jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam dana. I koliko god puta izašao iz kuće, svaki put je negdje naletio na Clarisse. Jednom ju je vidio kako trese orahe, jednom kako sjedi na tratini i plete plavi pulover, tri-četiri puta na svojoj je verandi našao stručak krasna cvijeća ili šaku kestenja u vrećici ili pak jesensko lišće uredno pričvršćeno na bijeli papir i utisnuto u njegova vrata. Svakoga dana Clarisse je s njim hodala do ugla. Jednoga je dana kišilo, drugoga je bilo vedro, dan potom vjetrovito, zatim opet tih i miran dan, pa iza njega dan poput ljetne jare, tako da

je Clarissino lice bilo opaljeno od sunca.

- Kako to - rekao je jednom na ulazu u podzemnu željeznicu - da osjećam kao da vas poznam godinama?

- Zato što mi se sviđate - rekla je - a ništa od vas ne tražim. I zato što se poznajemo.

- Uz vas se osjećam vrlo staro i nekako očinski.

- E pa - rekla je - objasnite mi sada zašto nemate kćeri poput mene, ako već toliko volite djecu?

- Ne znam.

- Šalite se!

- Hoću reći - Zaustavio se i odmahnuo glavom. - No, moja žena, ona...ona nikad nije željela djecu.

Djevojka se prestala smiješiti. - Oprostite mi. Zaista sam pomislila da se šalite sa mnom. Baš sam luda.

- Ne, ne - rekao je. - To je bilo dobro pitanje. Prošlo je puno vremena otkako se nekome prohtjelo da ga postavi. Dobro pitanje.

- Razgovarajmo o nečem drugom. Jeste li ikad pomirisali staro lišće? Ne miriše li vam ono na cimet? Evo, pomirišite!

- Pa, da, doista nekako miriše na cimet.

Pogledala ga je jasnim tamnim očima. - Vi kao da ste uvijek zaprepašteni.

- To je samo zato što nisam imao vremena...

- Jeste li pogledali goleme reklamne panoje kao što sam vam rekla?

- Mislim da jesam. Da. - Morao se nasmijati.

- Vaš smijeh zvuči mnogo ljepše nego prije.

- Je li?

- Mnogo opuštenije.

Osjetio se lagodno i ugodno. - Zašto niste u školi? Vidim vas kako svakog dana lunjate.

- Oh, ne nedostajem im - rekla je. - Nedruštvena sam, vele. Ne uklapam se. Čudno. Zapravo sam vrlo društvena. Sve ovisi o tome što razumijevaš pod društvenim, zar ne? Za mene "društveno" znači razgovarati o nečemu, kao ovo sada. -Začegrtala je kestenovima koji su otpali s drveta u prednjem dvorištu. - Ili pak razgovarati o tome kako je svijet čudan. Lijepo je biti s ljudima. No ne smatram društvenim okupiti gomilu ljudi koji mi potom neće dopustiti da govorim, je li tako? Sat TV nastave, sat košarke ili baseballa ili trčanja, zatim još jedan sat prepisivanja povijesti ili slikanja, pa opet sportovi...ali znate li da nikad ne postavljamo pitanja ili, bar, da ih većina ne postavlja? Samo vas obasipaju odgovorima, bum, bum, bum, a mi ondje samo sjedimo daljnja četiri sata na nastavi filmske umjetnosti. To nije nimalo društveno. Mnogo lijevaka i mnogo vode koja se slijeva niz grlić i izlijeva na dnu, a nama govore da je to vino, premda nije. Na kraju dana toliko smo izmoždjeni da nismo ni za što drugo doli da odemo u krevet ili se uputimo u zabavište da ondje zastrašujemo ljude, razbijamo okna u Razbijalištu prozora, da velikom metalnom kuglom razbijamo aute u Razbijalištu automobila. Ili pak da izlazimo u autima pa da se utrkujemo po ulicama, nastojeći utvrditi koliko se najbliže možemo zaustaviti pred uličnom svjetiljkom, da se igramo "kukavice" i "trganja radkapa". Držim da sam sve ono što vele da jesam. U redu. Nemam prijatelja. To bi trebao biti dokaz da sam abnormalna. No svi koje znam deru se ili plešu kao divlji ili se pak međusobno mlate. Primjećujete li koliko se u zadnje vrijeme ljudi međusobno vrijeđaju?

- Zvučite jako staro.

- Ponekad sam prastara. Bojim se svojih vršnjaka. Ubijaju jedan drugoga. Je li uvijek bilo ovako? Moj ujo veli da nije. Šestero mojih prijatelja ustrijeljeno je samo u posljednjih godinu

dana. Deset ih je poginulo u automobilskim nesrećama. Bojim ih se, a oni me ne vole zato što se bojim. Moj ujo veli da se njegov djed sjećao vremena kad se djeca nisu ubijala. No to je bilo jako davno, kad je sve bilo drukčije. Vjerovali su u odgovornost, veli moj ujo. Znete li, ja sam odgovorna. Prije puno godina dobila bih batina kad bih ih zaslužila. I svu kupovinu i čišćenje obavljam ručno.

- No više od svega - rekla je - volim promatrati ljude. Kojiput se čitav dan vozim podzemnom željeznicom i gledam ih, slušam. Želim samo proniknuti tko su, što žele i kamo idu. Katkada odem u zabavište pa se vozim u mlaznim automobilima kad o ponoći jure rubom grada, a policija uopće ne haje, samo ako su osigurani. Dovoljno je da su osigurani na deset tisuća, i sve je u redu. Ponekad se šuljam okolo i prisluškujem u podzemnoj željeznici. Ili osluškujem po štandovima za točenje osvježavajućih napitaka, i znate što?

-Što?

- Ljudi uopće ni o čemu ne razgovaraju.

- Oh, moraju razgovarati!

- Ne, uopće ne razgovaraju. Uglavnom spomenu svu silu automobila ili odjeće ili bazena za kupanje i reknu kako je to dobro! Ali svi govore isto i nitko ne kaže ništa po čemu bi se razlikovao od ostalih. U kafićima su najveći dio vremena uključeni automati sa šalama i stalno se vrte iste šale, ili je pak uključen muzički zid, pa stalno gore-dolje struje obojeni likovi, no sve je to ipak samo boja i gola apstrakcija. A u muzejima? Jeste li ikad tamo bili? Sve sama apstrakcija. Ondje je sada isključivo to. Moj ujo veli da je nekoć bilo drukčije. U davna vremena slike su znale prikazivati nešto, katkada čak i ljude.

- Vaš ujo je rekao, vaš ujo je rekao. Vaš ujo mora da je izniman čovjek.

- I jest. Bogme jest. No sada moram ići. Zbogom, gospodine Montag.

- Zbogom.

- Zbogom...

Jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam dana: vatrogasni dom.

- Montag, penješ se uz tu motku kao ptica na drvo.

Treći dan.

- Montag, vidim da si ovaj put ušao na stražnja vrata. Pas te gnjavi?

- Ne, ne.

Četvrti dan.

- Montag, smiješne li stvari! Čuo sam je jutros. Vatrogasac u Seattleu namjerno je programirao mehaničkog Psa na vlastitu kemijsku formulu i aktivirao ga. Kakvom bi vrstom samoubojstva to nazvao?

Pet, šest, sedam dana.

A onda je Clarisse nestala. Nije znao po čemu je čudno to popodne, ali znakovito je bilo to što je nigdje nije vidio. Travnjak je bio pust, drveće pusto, ulica pusta, i premda isprva nije niti znao da mu nedostaje, niti ju je pak tražio, činjenica je da je u trenutku kad je stigao do podzemne željeznice osjetio nekakvu nejasnu nelagodu. Nešto se desilo, njegove su navike poremećene. Jednostavna navika, doduše, uspostavljena u nekoliko kratkih dana, no ipak...Gotovo se okrenuo da ponovi šetnju, da joj dade vremena da se pojavi. Bio je siguran da će, prođe li istom rutom, sve ispasti kako valja. No bilo je kasno i dolazak vlaka okončao je njegovu nakanu.

Lepršanje karata, pokreti ruku, vjeda, jednoličan glas točnoga vremena sa stropa vatrogasne stanice "...jedan trideset pet. Četvrtak, 4. studenog...jedan trideset šest...jedan trideset sedam..." Udaranje igraćim kartama po zamašćenom stolnjaku, svi su ti zvuči dopirali do Montaga iza njegovih zatvorenih očiju, iza ograde koju je na tren podigao. Osjećao je vatrogasnu stanicu punu sjaja, blještavila i tišine, mjedenih boja novčića, zlata, srebra. Nevidljivi ljudi s

druge strane stola uzdisali su nad kartama, iščekivali. - ...jedan četrdeset pet... - Glas-sat oplakivao je hladnu uru hladnoga jutra još hladnije godine.

- Što ne valja, Montag? Montag je otvorio oči.

Negdje je brojao radio: - ...svakog sata može biti objavljen rat. Ova zemlja stoji spremna na braniku svoje -

Vatrogasni je dom zadrhtao kad je velika eskadra mlažnjaka jednu jedinu notu odzviždala crnim, noćnim nebom.

Montag je žmirnuo. Beatty ga je gledao kao da je muzejski kip. U svakom trenutku Beatty se mogao dići i prići, dodirnuti ga da istraži njegovu krivnju i zbunjenost. Krivnju? Kakvu krivnju?

- Ti si na redu, Montag.

Montag je gledao ove ljude čija su lica bila opaljena s tisuću stvarnih i deset tisuća zamišljenih vatri, ljude kojima je njihov poziv zarumenio lica i užagrio oči, ljude koji su netremice zurili u plamenove svojih platinastih upaljača dok su pripaljivali svoje vječno goruće crne lule. Oni i te njihove kose crne poput ugljena i čađava čela te plavkasto-pepeljasto umrljani a opet izbrijani obrazi; no njihova se tradicija razaznavala. Montag se prenuo otvorenih usta. Je li ikad vidio vatrogasca koji nije imao crnu kosu, crno čelo, usplamtjelo lice i plavičasto-čelično izbrijan a ipak neobrijan izgled? Svi su ovi ljudi bili zrcalni odraz njega samoga. Jesu li pak sve vatrogasce odabirali i po izgledu baš kao i prema njihovim sklonostima? Kod njih su prevladavale boje žeravice i pepela te neprekidan vonj gorenja iz njihovih lula. Eno ondje kapetana Beattyja kako se uzdiže iz sivila duhanskog dima, Beattyja koji otvara novi paketić duhana i gužvajući celofan stvara zvuk sličan pucketanju plamena.

Montag je pogledao karte koje su mu bile u ruci. -Ovaj...razmišljao sam malo. O paljevini prošlog tjedna. O čovjeku čiju smo knjižnicu sredili. Što se s njim zbilo?

Uz silnu je dernjavu aziliran.

Nije bio lud.

Beatty je mirno poredao karte. - Lud je svatko tko misli da može nasamariti vladu i nas.

- Pokušao sam zamisliti - rekao je Montag - kako bi to izgledalo. Hoću reći, kad bi vatrogasci palili naše domove i naše knjige.

- Mi nemamo nikakvih knjiga.

- Ali da ih imamo.

- Imaš li ti koju?

Beatty je polagano trepnuo.

- Ne.- Montag se zagledao preko njih u zid s odštampanim popisima milijuna zabranjenih knjiga. Njihova su imena frcala u vatru, godinama plamsajući pod njegovom sjekirom i cijevi iz koje nije štrcala voda nego petrolej. - Ne.- Ali u njegovoj je svijesti puhnuo studen vjetar, začet iz rešetke ventilacije njegova doma, blago, blago mu rashlađujući lice. I opet je vidio sama sebe u zelenom perivoju u razgovoru s nekim starcem, s nekim vrlo starim starcem, a vjetar iz toga parka također je bio hladan.

Montag je okolišao. - Je li, je li oduvijek bilo ovako? Mislim, vatrogasci, naš posao? Hoću reći, no, jednom davno...

- Jednom davno! - rekao je Beatty. - Kakav je to uopće razgovor?

Budalo, rekao je Montag samom sebi, odat ćeš se. Pri posljednjoj paljevini u nekoj je knjizi bajki krišom pročitao jedan jedini redak. - Hoću reći - kazao je - jednom davno, prije no što su domovi postali posve vatrostalni. - Odjednom mu se učinilo kao da umjesto njega govori neki mnogo mladi glas. Otvorio je usta, a Clarisse McClellan je govorila: - Nisu li vatrogasci gasili vatru umjesto da je potiču?

- Komično! - Stoneman i Black izvukli su svoje pravilnike, u kojima se nalazila i kratka povijest Američkih vatrogasaca, te ih položili pred Montaga tako da je, iako odavno upoznat s njima, mogao pročitati:

"Utemeljeni 1790. radi paljenja proengleskih knjiga u Kolonijama. Prvi vatrogasac: Benjamin Franklin."

PRAVILA:

1. Brzo odgovoriti na uzbunu
2. Brzo potpaliti vatru
3. Spaliti sve
4. Smjesta se vratiti u vatrogasnu postaju
5. Biti spreman za nove uzbune

Svi su promatrali Montaga. Nije se pomaknuo. Oglašena je uzbuna.

Zvono na stropu odjeknulo je dvjesto puta. Odjednom su četiri stolca ostala prazna. Karte su popadale poput mećave. Mjedena se motka tresla. Ljudi su nestali.

Montag je kliznuo niz motku kao u snu.

Mehanički je Pas skočio u svojoj kućici; oči su mu plamtjele zelenim ognjem.

- Montag, zaboravio si šljem!

Strgnuo ga je sa zida pa potrčao, skočio, i već su odjurili, a noćni je vjetar tutnjao urlikom njihove sirene i njihovom moćnom metalnom grmljavinom.

Bila je to neka trošna trokatnica u starom dijelu grada, stara barem stotinjak godina, no poput svih ostalih zgrada i ova je prije mnogo godina bila presvučena tankom plastičnom vatrostalnom oblogom. Sada se činilo kao da je ova zaštitna ljuska ujedno i jedino što ovu zgradu održava uspravnom.

- Tu smo!

Stroj se s treskom zaustavio. Beatty, Stoneman i Black potrčali su pločnikom, odjednom odvrtni i debeli u svojim širokim vatrogasnim ogrtačima. Montag ih je slijedio.

Smrskali su ulazna vrata i šćepali neku ženu, premda nije trčala, premda nije pokušavala umaknuti. Samo je stajala, klateći se sad na jednu sad na drugu stranu, očiju uprtih u ništavilo zida, kao da su je strašnim udarcem pogodili u glavu. Jezik joj se pleo po ustima, a oči kao da su se nastojale prisjetiti nečega pa su se onda sjetile i njezin se jezik ponovno pokrenuo.

- "Budite čovjek, gospodine Ridley; danas ćemo po milosti Božjoj upaliti u Engleskoj takvu svijeću koja se, ufam se, nikad neće utrnuti."

- Dosta toga! - rekao je Beatty. - Gdje su?

Sa začuđujućom ju je ravnodušnošću pljusnuo i ponovio pitanje. Staričine su se oči usredotočile na Beattyja. - Znate gdje su. Inače ne biste bili ovdje - rekla je.

Stoneman je izvadio karticu telefonskog alarma s potpisanom pritužbom na telefonskoj kopiji.

"Utemeljeno sumnjam na potkrovlje; broj 11, Elm. Grad. E. B."

- To će biti gospoda Blake, moja susjeda - rekla je žena čitajući inicijale.

- U redu, ljudi, pokupimo ih!

Trenutak potom penjali su se zagušljivim mrakom, mlateći srebrnim sjekirama po vratima

koja su ionako bila otključana, srljajući poput dječaka obijesno i bučno. - Hej! - Slap knjiga survao se na Montaga dok se, zgražajući se, penjao strmim stubama. Baš neugodno! Dosad je ovo uvijek bivalo kao da trneš svijeću. Prvo je dolazila policija te bi ljepljivom trakom čepila žrtvi usta, a zatim ju je odvozila svojim blistavim kornjačastim kolima, pa kad bi stigli vatrogasci, ulazili bi u praznu kuću. Nisu nikoga vrijeđali, vrijeđali su samo stvari! A kako se stvari zapravo ne mogu vrijeđati, kako stvari ništa ne osjećaju te niti jauču niti cvile, kao što bi ova žena mogla početi zapomagati i kričati, ništa ti kasnije nije žuljalo savjest. Jednostavno si raščišćavao. Kućepaziteljski posao, zapravo. Sve na svoje mjesto. Brzo petrolej! Tko ima šibicu?

No sada, noćas, netko je skiksao. Ova je žena remetila obred. Ljudi su bili prebučni, smijali su se, šalili, kako bi zatomili njezin užasan optužujući muk. Ona je dovela do toga da prazne sobe grme od optužaba i stresaju finu prašinu krivnje koja im sada, dok haraju stanom, prodire u nosnice. Nije bilo ni pošteno ni po propisu. Montag se silno živcirao. Prije svega, nije smjela biti ovdje!

Knjige su ga bombardirale po ramenima, rukama, uzdignutu licu. Neka je knjiga, gotovo poslušno, sletjela poput bijela goluba u njegove ruke, lepršajući krilima. U mutnom, treperavom svjetlu jedna je stranica ostala otvorena poput nekakva snježnog pera na koje su pažljivo upisane riječi. U čitavoj toj gužvi i strci Montagu je preostao samo časak da pročita jedan redak, no taj mu se sljedeće minute urezao u pamet kao da je utisnut usijanim željezom. "Vrijeme je usnulo na popodnevnom suncu." Ispustio je knjigu. Odmah mu je druga pala u naručaj.

- Montag, ovamo gore!

Montagova se ruka sklopila kao nekakva usta i pritisnula knjigu s divljom požrtvovnošću, ludošću bezumlja, na prsa. Ljudi iznad njega hitali su lopatama časopise u zrak pun prašine. Listovi su padali kao pobijene ptice, a ona je žena stajala dolje poput djevojčice među truplima.

Montag nije učinio ništa. Njegova je ruka učinila sve: da, njegova ruka, s nekim svojim vlastitim mozgom, s nekom savješću i sa znatiželjom u svakom uzdrhtalom prstu preobrazila se u lopova. Sada je gurnula knjigu duboko pod mišicu, stisnula je čvrsto u znojno pazuho, jurnula van prazna, čarobnjački vješto. Pogledajte ovamo! Nevina! Pogledajte!

Zabuljio se, potresen, u tu bijelu ruku. Ispružio ju je malo, kao da je dalekovidan. Približio ju je kao da je slijep.

- Montag! Trgnuo se.

- Ne stoj tamo, idiote!

Knjige su ležale poput velikih hrpa riba ostavljenih da se suše. Ljudi su po njima plesali, posrtali i rušili se. Naslovi su iskrili svojim zlatnim očima, padajući, odlazeći.

- Petrolej!

Pumpali su hladnu tekućinu iz spremnika označenih brojkom 451 koji su im bili o ramenima. Poprskali su svaku knjigu, dobro natopili prostorije.

Pohrlili su u prizemlje. Montag je kroz petrolejske pare posrtao za njima.

- Hajde, ženo!

Žena je kleknula među knjige, dodirujući natopljenu kožu i karton, čitajući pozlaćene naslove prstima, dok je očima optuživala Montaga.

- Nikad se nećete domoći mojih knjiga - rekla je.

- Znete zakon - rekao je Beatty. - Gdje vam je pamet! Nijedna od ovih knjiga ne slaže se s nekom drugom. Godinama ste bili ovdje zaključani u pravoj pravcatoj proklesoj Kuli babilonskoj. Tornjajte se van! Ljudi iz ovih knjiga nikada nisu živjeli. Hajde sad!

Odmahnula je glavom.

- Čitava će kuća u zrak - rekao je Beatty.

Ljudi su nezgrapno otišli prema vratima. Osvrnuli su se prema Montagu, koji je stajao

blizu žene.

- Nećete je valjda ostaviti ovdje? - prosvjedovao je.

- Neće ići.

- Onda je primorajte.

Beatty je podigao ruku u kojoj je bio sakriven upaljač. -Moramo se vratiti kući. Osim toga, ovi fanatici uvijek su skloni samoubojstvu; poznate stvari.

Montag je položio ruku na ženin lakat. - Možete poći sa mnom.

- Ne - kazala je. - Ipak, hvala vam.

- Brojim do deset - rekao je Beatty. - Jedan. Dva.

- Molim vas - rekao je Montag.

- Nastavite - rekla je žena.

- Tri. Četiri.

- Ovamo. - Montag je povukao ženu.

Žena je mirno odvrtila: - Želim ostati ovdje.

- Pet. Šest.

- Možete prestati brojiti - rekla je. Rastvorila je malo prste jedne ruke, a na dlanu se ukazao jedan jedini maleni predmet.

Obična kuhinjska šibica.

Pri pogledu na nju ljudi su žurno nahrupili van iz kuće. Kapetan Beatty, čuvajući svoje dostojanstvo, polako je uzmaknuo kroz ulazna vrata, a njegovo ružičasto lice gorjelo je i sjalo od tisuća plamenova i noćnih uzbuđenja. Bože, pomislio je Montag, istina je! Uzbuna je uvijek noću. Nikad danju. Je li to stoga što je vatra noću ljepša? Spektakl veći, predstava bolja? Na ružičastom Beattyjevom licu, sada pri vratima, ocrtavao se tračak panike. Ženina je ruka grčevito stiskala tu jednu jedinu šibicu. Petrolejske su se pare vijale oko nje. Montag je osjetio kako mu u prsima poput srca tuče skrivena knjiga.

- Odlazite - rekla je žena, a Montag se povlačio unatraske kroz vrata za Beattyjem, niza stube, preko travnjaka, po petrolejskom putiću koji se pružao poput traga nekog opakog puža.

Na verandi, na koju je izašla da ih spokojno odmjeri svojim očima, a njezina je mirnoća značila osudu, žena je stajala nepomično. Beatty je kvrcnuo prstima da upali petrolej. Zakasnio je. Montag je zinuo.

Žena na verandi, prepuna prezira prema svima njima, ispružila je ruku i kresnula šibicom po ogradi. Ljudi iz kuća potrčali su niz ulicu.

Putem prema vatrogasnoj postaji nisu ništa govorili. Nitko nikog nije gledao. Montag je sjeo na prednje sjedalo s Beattyjem i Blackom. Nisu čak ni pušili lule. Sjedili su i zurili preda se iz velikog daždevnjaka dok su zamicali za ugao i tiho se udaljivali.

- Gospodar Ridley - rekao je naposljetku Montag.

- Što? - upitao je Beatty.

- Rekla je "Gospodaru Ridley." Kazala je nešto ludo kad smo joj došli na vrata. "Budite čovjek", kazala je, "gospodaru Ridley." Nešto tako, tako nekako.

- "Danas ćemo, po milosti Božjoj, upaliti u Engleskoj takvu svijeću koja se, nadam se, nikad neće utrnuti" - rekao je Beatty. Stoneman je pogledao kapetana, kao i zatečeni Montag.

Beatty je protrljao bradu. - Jedan čovjek po imenu Latimer rekao je to jednom drugom čovjeku koji se zvao Nicholas Ridley, dok su ih žive spaljivali zbog krivovjerja u Oxfordu 16. listopada 1555. godine.

Montag i Stoneman ponovno su se zapiljili u ulicu koja je promicala pod točkovima.

- Prepun sam kojekakvih citata - rekao je Beatty. - Kao i većina vatrogasnih kapetana. Katkada iznenadim sama sebe. Pazite, Stoneman!

Stoneman je zakočio.

- K vragu! - rekao je Beatty. - Upravo si prošao ugao na kojem zaokrećemo za stanicu.

- Tko je to?

- Tko bi bio? - rekao je Montag naslanjajući se na zatvorena vrata u mraku.

Njegova je žena napokon rekla: - Dobro, upali svjetlo.

- Ne želim svjetlo.

- Dodi u krevet.

Čuo je kako se nestrpljivo okreće; opruge su zaškripale.

- Jesi li pijan? - upitala je.

Dakle, sve je to otpočela ruka. Osjetio je kako jedna pa onda druga ruka otkapča kaput i pušta ga da spuzne na pod. Gurnuo je hlače nad ponor i pustio ih da padnu u tminu. Šake su mu bile okužene, a doskora će se to dogoditi i s rukama. Mogao je osjetiti kako mu otrov obuzima zglavke, pa laktove i ramena, pa onda skače s lopatice na lopaticu poput iskre koja preskakuje prazninu. Ruke su mu bile pohlepne. I njegove su oči počinjale osjećati glad, kao da baš moraju gledati nešto, bilo što, svašta.

Žena je rekla: - Što ti to radiš?

Balansirao je u prostoru s knjigom u znojnim hladnim prstima.

Trenutak kasnije rekla je: - Pa, nemoj tako stajati nasred sobe. Oglasio se jedva čujno.

- Što? - upitala je.

Proizveo je još nekoliko tihih glasova. Od teturao je prema postelji i nespretno tutnuo knjigu pod hladan jastuk. Srušio se u krevet, a njegova je žena zaprepašteno kriknula. Ležao je s druge strane sobe daleko od nje, na zimskom otoku odvojen pustim morem. Govorila mu je, kako mu se činilo, dugo, a pričala je čas o ovome pa o onome, a to su bile puke riječi, poput onih riječi koje je jednom čuo u dječjoj sobi u domu nekog prijatelja, riječi dvogodišnjeg djeteta koje gradi sklopove riječi, koje govori svojim jezikom, proizvodeći lijepe zvuke u zraku. No Montag nije govorio ništa, pa je, nakon dugog vremena, kad se glasao isključivo tihim zvucima, osjetio kako ona prelazi sobu i prilazi njegovu krevetu te staje nad njega i pruža ruku da mu opipa obraz. Znao je da će ruka kad je odmakne s njegova lica biti mokra.

Kasno noću pogledao je prema Mildred. Bila je budna. U zraku se čuo tih ples melodije, njezina je Morska školjka opet bila u uhu; slušala je daleke ljude u dalekim krajevima, a oči su joj bile širom otvorene i piljile su u crne dubine iznad nje na stropu.

Nije li neki stari vic govorio o supruzi koja je toliko telefonirala da je njezin očajni muž odjurio do najbliže govornice kako bi je upitao što je za večeru? Dobro, pa zašto si onda nije kupio radiostanicu pa razgovarao sa ženom kasno noću, mrmljao, šaptao, vikao, kričao, urlao? Ali što da joj šapće, što da urla? Što bi mogao reći?

Odjednom mu je bila toliko strana da nije mogao vjerovati da je uopće pozna. Bio je u kući neke druge osobe, baš kao u onim starim vicevima u kojima gospodin, pijan, kasno dolazi kući, otključava pogrešna vrata, ulazi u pogrešnu sobu i liježe u krevet k nepoznatoj osobi, pa se ujutro rano diže i odlazi na posao a da ni jedno ni drugo to ne primijete.

- Millie...? - šapnuo je.

- Što?

- Nisam te želio prestrašiti. Htio bih samo znati -

- No?

- Kad smo se našli. I gdje?

- Kad smo se našli za što? - upitala je.

- Mislim, prvi put.

Znao je da se ona sada u mraku mršti. Objasnio je. - Prvi put kad smo se uopće našli, gdje je to bilo i kada?

- Pa, bilo je to kod - Ušutjela je.

- Ne znam - rekla je.

Osjetio je studen. - Ne možeš se sjetiti?

- Bilo je to tako davno.

- Prije samo deset godina, to je sve, prije samo deset godina.

- Ne uzbuđuj se, nastojim se sjetiti. - Nasmijala se čudnim smijehom koji se dizao i dizao.

- Smiješno, baš smiješno da se ne možeš sjetiti gdje si srela svoga muža ili ženu.

Ležao je i polako trljao oči, čelo i zatiljak. Držao je obje ruke povrh očiju i postojano pritiskao kao da želi utisnuti sjećanje na pravo mjesto. Odjednom je važnije od ičega drugog u životu bilo to da se sjeti gdje je upoznao Mildred.

- Nije važno. - Sada je bila u kupaonici i čuo je kako voda teče i kako je ona guta.

- Ne, stvarno nije - rekao je.

Pokušao je izbrojiti koliko je puta gutnula, pa se sjetio posjeta one dvojice muškaraca čija su lica bila poput cinkova oksida i koji su u svojim ravnim usnama imali cigarete te zmije elektronskog oka koja se spuštala jedan sloj za drugim, sloj noći, kamena i nepokretne izvorske vode, pa je poželio da joj dovikne: koliko si ih noćas uzela? Kapsula! Koliko ćeš ih još uzeti a da niti ne znaš? I tako dalje svakoga sata, ili možda ne noćas nego sutra. A ja neću večeras spavati, ni sutra neću, ni bilo koje noći još zadugo, otkako je ovo počelo. I pomislio je na to kako ona leži na krevetu a dva operatora stoje nad njom, ne pognuti od brige nego onako uspravno, prekrivenih ruku. I sjetio se da je tada razmišljao da on, ako ona umre, sigurno neće plakati. Jer to bi bilo umiranje nepoznatog, neke face s ulice, novinskog lika, i to je sve odjednom bilo tako ružno da je bio počeo plakati, ne zbog smrti nego zbog neplakanja zbog smrti, glupi prazni muškarac pored glupe prazne žene koju gladna zmija čini još praznijom.

Odakle tolika ispražnjenost, upitao se. Tko vas to prazni? I onaj grozni cvijet prije neki dan, onaj maslačak! On je sve rezimirao, zar ne? "Sram vas budi! Niste ni u koga zaljubljeni!" A zašto ne?

Dobro, kad smo već kod toga, nije li između njega i Mildred zid? Doslovce, ne jedan nego tri, zasad! I to skupa zida! I svi oni stričevi, strine, bratići, nećakinje, nećaci što žive u tim zidovima, to blebetavo krdo čovjekolikih majmuna samo isprazno priča, priča i priča, i to glasno, glasno, glasno. Otrpve ih je prozvao rođacima. "Kako je danas stric Louis?" "Tko?" "A strina Mande?"

Najkarakterističnija Mildredina slika koje se sjećao bila je zapravo slika curice u šumi bez drveća (čudno, doista) ili, bolje, djevojčice izgubljene na nekoj visoravni gdje je nekoć raslo drveće (njihovi su se obrisi mogli naslutiti), a koja sjedi nasred "dnevne sobe". Dnevna soba - kako li je dobro pogođen taj naziv! Kad god bi ušao, zidovi su uvijek nešto pričali Mildred.

- Nešto se mora učiniti!

- Da, nešto se mora učiniti!

- Pa, nemojmo samo stajati i pričati!

- Učinimo nešto!

- Toliko sam ljut da bih mogao pljunuti!

Što je posrijedi? Mildred nije znala reći. Tko se ljuti na koga? Mildred nije baš znala. Što će poduzeti? Pa, rekla je Mildred, pričekajmo da vidimo.

Čekao je da vidi.

Silna grmljavina zvuka slila se iz zidova. Glazba ga je bombardirala tolikom jakošću zvuka da su mu se kosti umalo istresle iz tetiva; osjetio je da mu podrhtava čeljust, da mu se oči njišu u glavi. Bio je žrtva trešnje. Kad je sve završilo, osjećao se poput čovjeka kojega su bacili s litice, kovitlali u centrifugi te ispljunuli nad vodopad koji se ruši i ruši u prazno, u prazninu, i - koji - nikad - nije - posve - dodirnuo - dno - nikad - nikad - nije - posve - ne, ne posve - dodirnuo - dno - a opet, padaš tako hitro da ne dodiruješ strane ...nikad...ništa...dodirnuti...ništa.

Grmljavina je jenjala. Glazba je zamrla.

- Eto - rekla je Mildred.

I to je bilo zaista izvanredno. Nešto se bilo dogodilo. Ljudi u zidovima, doduše, jedva da su se i pomaknuli, a ništa se zapravo i nije sredilo, imao si dojam da je netko uključio stroj za pranje rublja ili te pak usisao divovskim vakuumom. Utopio si se u muzici i čistoj kakofoniji. Izašao je iz sobe znojeći se i na rubu sloma. Mildred je sjela na svoj stolac, a zvuči su se nastavili.

- E pa, sve će biti u redu - rekla je "strina".

- Nemoj biti previše sigurna - kazao je "bratić".

- No, no, nemoj se ljutiti!

- Ti se ljutiš!

- Ja?

- Ti si bijesan!

- Zašto bih ja bio bijesan?

- Zato!

- Sve je to jako dobro - viknuo je Montag - ali zbog čega oni bjesne? Tko su ti ljudi? Tko je taj muškarac i tko je ta žena? Jesu li muž i žena, jesu li rastavljeni, zaručeni, što li? Bože dragi, ništa nije povezano.

- Oni - rekla je Mildred. - No, oni - oni se, vidiš, prepiru. Sigurno se često prepiru. Trebao bi poslušati. Mislim da su u braku. Da, u braku su. Zašto?

I ako nije riječ o trima zidovima koji će uskoro postati četiri a time i san dovršen, onda je posrijedi otvoren auto kojim se Mildred vozika gradom brzinom od stotinu milja; on se dere na nju, a ona pak na njega; oboje nastoje čuti što je izrečeno, ali čuju samo škripu automobila. "Barem skini na minimum!" zaurlao je. "Što?" viknula je. "Spusti ga na pedeset i pet, na minimum!" "Što da spustim?" vrisnula je. "Brzinu!" viknuo je.

A ona je natjerala na sto pet milja na sat, tako da mu je ponestalo daha.

Kad su izašli iz automobila, u ušima su joj bile Morske školjke.

Tišina. Samo lahor.

- Mildred. - Promeškoljio se u krevetu.

Ispružio je ruku i iz njezina uha izvukao jednog od dvaju sićušnih muzičkih kukaca.

- Mildred, Mildred!

- Da. - Glas joj je bio slabašan.

Osjetio je da je on jedan od stvorova elektronički umetnutih između pukotina fonokolornih zidova, da govori ali da taj govor ne probija kristalnu barijeru. Mogao je samo gestikulirati, nadajući se da će se Mildred okrenuti prema njemu i spaziti ga. Neće se dodirnuti kroz staklo.

- Mildred, poznaješ li onu djevojku o kojoj sam ti pripovijedao?

- Koju djevojku? - Samo što nije zaspala.

- Djevojku iz susjedstva.

- Koju djevojku iz susjedstva?
- Znaš, onu srednjoškolku. Zove se Clarisse.
- Ah, da - kazala je njegova žena.
- Nisam je vidio već nekoliko dana - da budem precizan, četiri dana. Jesi li je ti vidjela?
- Ne.
- Kanio sam ti pričati o njoj. Čudno.
- Oh, znam na koju misliš.
- I mislio sam da ćeš je znati.
- Nju - kazala je Mildred u mračnoj sobi.
- Što je s njom? - upitao je Montag.
- Mislila sam ti reći. Zaboravila, pa zaboravila.
- Reci mi sada. Što je?
- Mislim da je otišla.
- Otišla?
- Čitava se obitelj nekamo preselila. Ali ona je otišla zauvijek. Mislim da je mrtva.
- Neće biti da govorimo o istoj djevojci.
- Ne. Ista je to djevojka. McClellan. McClellan. Pregazio ju je auto. Prije četiri dana.

Nisam sigurna, no mislim da je mrtva. Bilo kako bilo, obitelj se odselila. Ne znam, ali mislim da je mrtva.

- Nisi u to sigurna?
- Ne, nisam sigurna. Gotovo sigurna.
- Zašto mi to ranije nisi rekla?
- Zaboravila.
- Prije četiri dana!
- Posve sam zaboravila.
- Prije četiri dana - rekao je tiho, ležeći i dalje.

Ležali su tako u mračnoj sobi, nepomični oboje. - Laku noć - kazala je.

Čuo je tiho šušketanje. Pomaknula je ruke. Elektronički naprstak, dotaknut njezinom rukom, pokrenuo se na njezinu jastuku poput bogomoljke. Sad je opet dospio u njezino uho; zujao je.

Osluhnuo je: njegova je žena ispod glasa pjevušila.

Pred kućom se pokrenula sjenka, jesenski je vjetar puhnuo pa zamro. No još je nešto čuo u tišini. Bilo je to nešto nalik dahu izdahnutu u prozor. Bilo je to poput slabašnog ćuha zelenkastog svjetlucavog dima, pokret jednog jedinog golemog listopadskog lista što ga vjetar odnosi preko tratine sve dalje.

Pas, pomislio je. On je noćas tamo vani. On je noćas tamo vani. Da otvorim prozor...

Nije otvorio prozor.

Ujutro ga je tresla groznica.

- Ne možeš biti bolestan - kazala je Mildred. Od vrućice je sklopio oči. - Da.

- Ali sinoć ti je bilo dobro.

- Ne, nije. - Čuo je kako "rođaci" viču u salonu. Mildred je začudo stala uz njegovu postelju. Osjetio je da je ondje, vidio ju je ne otvarajući oči: njezinu kosu spaljenu kemikalijama poput lomne slame, oči s nekakvom mrenom, nevidljivom ali naslućenom negdje daleko iza zjenica, narumenjene napućene usne, tijelo od silnih dijeta tanko kao u bogomoljke i put poput bijele slanine. Nije pamtio da je ikad izgledala drukčije.

- Hoćeš li mi donijeti aspirin i vode?
- Moraš ustati - rekla je. - Podne je. Spavao si pet sati duže nego obično.
- Hoćeš li isključiti salon?
- To je moja obitelj.
- Hoćeš li je isključiti bolesnika radi?
- Stišat ću je.

Izašla je iz sobe; ništa nije učinila u salonu. Vratila se. - Je li ovako bolje?

- Hvala.
- To mi je najdraži program - kazala je.
- Što je s aspirinom?
- Nikad prije nisi bio bolestan. - Ponovno se udaljila.
- Eto, sad sam bolestan. Noćas neću na posao. Nazovi mi Beattyja.
- Sinoć si se čudno ponašao. - Vratila se pjevušeći.
- Gdje je aspirin? - Pogledao je čašu s vodom koju mu je dodala.
- Oh. - Ponovno se vratila u kupaonicu. - Je li se što dogodilo?
- Požar, to je sve.
- Ja sam provela lijepu večer - kazala je u kupaonici.
- Kako?
- U salonu.
- Što se davalo?
- Razni programi.
- Kakvi programi?
- Neki od najboljih uopće.
- Čiji?
- Oh, pa znaš, klapa.
- Da, klapa, klapa, klapa. - Pritisnuo je bolne oči, a iznenadni vonj petroleja prisilio ga je

da povrati.

Mildred je ušla pjevušeći. Iznenadila se. - Zašto si to učinio? Potišteno je gledao u pod. - Spalili smo jednu staricu zajedno s njezinim knjigama.

- Divno je što se prostirač može prati. - Donijela je partviš i počistila. - Sinoć sam otišla k Helen.

- Nisi li te emisije mogla dobiti u svom salonu?
- Ma jesam, no lijepo je otići u posjete. Izašla je u salon. Čuo ju je kako pjeva.
- Mildred? - zazvao je.

Vratila se pjevušeći, tiho pucketajući prstima.

- Nećeš me ništa pitati o minuloj noći? - upitao je.
- A što?
- Spalili smo tisuću knjiga. Spalili smo i jednu ženu.
- Pa?

Salon je praštao zvukovima.

- Spalili smo primjerke Dantea, Swifta i Marka Aurelija.
- Nije li taj bio Evropljanin?
- Tako nešto.
- Nije li bio radikalan?
- Nikad ga nisam čitao.

- Bio je radikalan. - Mildred je petljala oko telefona. - Ne očekuješ valjda da ću ti ja zvati kapetana Beattyja?

- Moraš!

- Ne viči!

- Nisam vikao. - Odjednom se tresući podigao u postelji, sav razgnjevljen i zajapuren. Salon je urlao na vrućem zraku. -Ja ga ne mogu nazvati. Ne mogu mu ja reći da sam bolestan.

- Zašto?

Zato što se bojiš, pomislio je. Dijete koje hini bolest; boji se nazvati jer će već za koji časak razgovor poteći ovako: "Da, kapetane, već se osjećam bolje. Dolazim večeras u deset."

- Nisi bolestan - rekla je Mildred.

Montag se svalio natrag u postelju. Posegnuo je pod jastuk. Skrivena je knjiga još bila ondje.

- Mildred, što bi ti rekla kad bih možda na neko vrijeme napustio svoj posao?

- Želiš sve napustiti? Nakon svih ovih godina rada, samo zato što su jednu staricu i njezine knjige -

- Trebala si je vidjeti, Millie!

- Za me ona ne znači ništa. Nije trebala držati te knjige. Sama si je kriva, trebala je misliti prije. Mrzim je. Nahuškala te, i ti ćeš već sutra biti bez posla, bez kuće, bez ičega.

- Nisi bila ondje, nisi to vidjela - rekao je. - Mora da ima nečega u knjigama, nečega što ne možemo zamisliti, a što može navesti jednu ženu da ostane u zapaljenoj kući; mora u tome nečega biti. Ne ostaje se ni zbog čega.

- Bila je slaboumna.

- Bila je jednako razborita kao i ja, možda i razboritija, a mi smo je spalili.

- To je voda pod mostom.

- Ne, ne voda; vatra. Jesi li ikad vidjela spaljenu kuću? Danima tinja. Pa, ova će me vatra pratiti do kraja života. Bože! Ja sam je u sebi čitave noći nastojao ugasiti, čitave noći. Poludio sam od nastojanja.

- O tome si trebao misliti prije nego što si postao vatrogasac.

- Misliti! - rekao je. - Jesam li imao prilike? Moj djed i otac bili su također vatrogasci. I u snu sam ih slijedio.

Iz salona čula se plesna glazba.

- Danas je dan kada radiš u ranoj smjeni - kazala je Mildred. - Trebao si otići još prije dva sata. Upravo mi je sinulo.

- Nije riječ samo o ženi koja je umrla - rekao je Montag. - Sinoć sam razmišljao o svem onom petroleju što sam ga potrošio u proteklih deset godina. Razmišljao sam i o knjigama. I prvi put sam shvatio da se iza svake od njih nalazi neki čovjek. Neki ih je čovjek morao smisliti. Neki je čovjek morao utrošiti mnogo vremena da ih stavi na papir. A meni takva misao nikad nije pala na pamet.

Digao se iz kreveta.

- Nekom je čovjeku trebao možda i čitav život da zapiše neke od svojih misli koje su mu nadošle dok je promatrao svijet i život, a onda nastupim ja i bum, bum, za dvije minute svemu je kraj.

- Pusti me na miru - rekla je Mildred. - Nisam ništa učinila.

- Da te pustim na miru! Jako lijepo, ali kako da smirim sebe? Nije nam potrebno da nas puste na miru. Potrebno nam je da se s vremena na vrijeme istinski uzrujamo. Koliko je vremena prošlo od tvog zadnjeg istinskog uzrujavanja? Uzrujavanja zbog nečeg važnog, zbog nečeg stvarnog?

A onda je umuknuo jer se sjetio prošlog tjedna i dvaju bijelih kamenova koji su zurili u strop, crpke-zmije s ispitivačkim okom i dvojice ljudi sapunskih lica s cigaretama koje su im se

pokretale u ustima kad su govorili. Ali bila je to jedna druga Mildred, ta je Mildred bila toliko duboko ovdje i bila je toliko uzrujana, istinski uzrujana, da se te dvije žene nikad nisu niti srele. Okrenuo se.

Mildred je rekla: - E pa, eto ti sad. Tamo, vani pred kućom. Pogledaj tko je došao.

- Baš me briga.

Upravo se dovezao Feniksov auto, a jedan muškarac u crnoj košulji s narančastom zmijom prišivenom na rukav dolazi puteljkom.

- Kapetan Beatty? - rekao je.

- Kapetan Beatty.

Montag se nije pomaknuo; ostao je zuriti u hladnu bjelinu zida ispred sebe.

- Hajde, uvedi ga, hoćeš li? Reci mu da sam bolestan.

- Reci mu sam! - Potrčala je nekoliko koraka na jednu pa na drugu stranu te se zaustavila iskolačenih očiju kad se zvučnik s ulaznih vrata tiho, tiho oglasio: gospodo Montag, gospodo Montag, netko je došao, netko je došao, gospodo Montag, gospodo Montag, netko je došao. Glas se gubio.

Montag je provjerio je li knjiga dobro skrivena pod jastukom pa se polako uspenrao natrag u krevet, poravnao pokrivače preko koljena i prsa, napola sjeo, a časak kasnije Mildred se pokrenula i izašla iz sobe, a kapetan Beatty je ušetao držeći ruke u džepovima.

- Isključite "rodbinu" - kazao je Beatty, ogledajući se uokolo na sve, osim na Montaga i njegovu ženu.

Ovaj put je Mildred potrčala. Blebetavi glasovi prestali su drečai iz salona.

Kapetan Beatty sjeo je u najudobniji naslonjač; njegovo rumeno lice izgledalo je smireno. Dao si je vremena da pripremi i zapali mjedenu lulu te da otpuhne oblačinu dima. - Baš mi je palo na um da navratim i pogledam kako je bolesniku.

- Kako si pogodio?

Beatty se nasmiješio onim svojim osmijehom koji je otkrio bombonski ružičaste desni i sićušnu bombonsku bjelinu zuba. -Sve mi je ovo poznato. Kanio si nazvati i zatražiti slobodnu noć.

Montag je sjeo u krevetu.

- Dobro - rekao je Beatty - uzmi slobodnu noć! - Razgledao je svoju vječitu kutiju sa šibicama, na poklopcu koje je pisalo: ZAJAMČENO - MILIJUN PALJENJA OVIM UPALJAČEM, pa stao rastreseno kresati kemijsku šibicu, gasiti je, kresati, gasiti, kresati, govoriti nekoliko riječi, gasiti. Promatrao je plamen. Puhnuo je, gledao dim.

- Kad će ti biti dobro?

- Sutra. Možda preksutra. Početkom tjedna.

Beatty je pućnuo lulu. - Svakog vatrogasca, prije ili kasnije, to pogodi. Potrebno im je samo razumijevanja, da znaju kako se kotači okreću. Trebaju doznati povijest naše profesije. Ne predaju je više novacima kao nekoć. Prokletstvo. - Odbio je dim. - Sada je pamte samo još vatrogasni šefovi. - Još jedan dim. - Otkrit ću ti je.

Mildred se uzvrpoljila.

Beattyju je trebala puna minuta da se namjesti i sredi ono što je naumio reći.

- Kako je sve ovo počelo, pitaš, ovaj naš posao, kako je do njega došlo, gdje, kada? Pa, rekao bih, sve je zapravo počelo u vezi s onim što se naziva Građanskim ratom. Mada naši pravilnici tvrde da je služba utemeljena ranije. Činjenica je da nam nije baš išlo sve dok fotografija nije došla do izražaja. Zatim pokretne slike na početku dvadesetog stoljeća. Radio. Televizija. Stvari su počele dobivati masu.

Montag je nepomično sjedio u krevetu.

- A budući da su dobile masu, postale su jednostavnije -rekao je Beatty. - Nekoć su se knjige obraćale nekolicini ljudi, ovdje, ondje, posvuda. Ovi su si mogli priuštiti da budu različiti. Svijet je bio prostran. No tada je svijet postao prepun očiju, laktova, usta. Pučanstvo se udvostručilo, utrostručilo, učetverostručilo. Filmovi i radio, časopisi, knjige spalili su se na vrlo niske grane. Pratiš li me?

- Pratim.

Beatty je sa zanimanjem pratio dimni oblak koji je stvorio u zraku. - Zamisli. Čovjek iz devetnaestog stoljeća sa svojim konjima, psima, jednoprezima, usporeno gibanje. A onda, u dvadesetom stoljeću, ubrzaj kameru. Knjige se skraćuju. Sažeci. Tabloidi. Sve se svodi na smicalice, nagli rez.

- Nagli rez - kimnula je Mildred.

- Klasika se reže da stane u petnaestominutne radioemisije, a zatim ponovno krati da stane u dvominutnu rubriku o knjigama; potom mora stati u deset ili dvanaest redaka rječničkog rezimea. Pretjerujem, naravno. Rječnici su bili priručnici. No mnogo je bilo onih koji su jedino znanje o Hamletu (ti, Montag, sigurno znaš taj naslov; za vas je, gospođo Montag, to vjerojatno tek daleka jeka), koji su, dakle, jedino znanje o Hamletu stekli iz jednostraničnog sažetka u knjizi koja je isticala: sada, napokon, možete pročitati sve klasike; nemojte zaostati za susjedima. Shvaćaš? Iz dječje sobe na sveučilište, pa natrag u dječju sobu, eto ti tvoga intelektualnog uzorka za posljednjih pet stoljeća ili još više.

Mildred se digla i uzšetalala po sobi, podizala pa spuštala stvari. Beatty se na nju nije obazirao nego je nastavio.

- Ubrzaj film, Montag, hitro. Klik? Pik? Vidi, Gle, Sad, Pljus, Ovamo, Onamo, Brzo, Kas, Gore, Dolje, Unutra, Van, Zašto, Kako, Tko, Što, Gdje, Eh,Uh! Bam! Tres! Bljuf, Bing, Beng, Bum! Sažeci sažetaka, sažeci sažetaka sažetka! Politika? Jedan stupac, dvije rečenice, naslov! A onda, odjednom, sve nestane. Snažnim rukama nakladnika, izrabljivača, ljudi s elektroničkih medija, zavrti se ljudski um tolikom silinom da centrifuga odbaci svaku nepotrebnu, dokoličarsku misao.

Mildred je zagladila posteljinu. Dok je tapšala po jastuku, Montag je osjetio da mu srce snažno tuče, tuče. Baš ovoga časa povlačila ga je za rame ne bi li ga navela da se pomakne kako bi izvukla jastuk, lijepo ga protresla i vratila na krevet. I možda uzviknula, ili pak blenula, ili jednostavno pružila ruku i rekla "Što je ovo", pa s dirljivom nevinošću podigla skrivenu knjigu.

- Škola je bila skraćena, stega olaba vijena, filozofija, povijest, jezici izostavljeni, engleski i gramatika postupno zapušteni, na kraju gotovo potpuno odbačeni. Život je izravan, posao bitan, uгода se pruža posvuda nakon rada. Čemu učiti išta osim pritiskanja puceta, prebacivanja sklopki, pritezanja vijaka i matica?

- Daj da ti popravim jastuk - kazala je Mildred.

- Ne! - šapnuo je Montag.

- Smička zamjenjuje puceta; čovjek ostaje tako bez onog vremena za razmišljanje pri oblačenju zorom, onog misaonog pa stoga sjetnog sata.

Mildred je rekla: - Daj!

- Makni se - kazao je Montag.

- Život postaje jedna velika burleska, Montag; sve bum, tras i uf!

- Uf! - rekla je Mildred potežući jastuk.

- Za ime Božje, ostavi me na miru! - uzviknuo je Montag razdraženo.

Beatty je razrogačio oči.

Mildredina se ruka sledila pod jastukom. Prstima je pipala obrise knjige i kad je spoznala što je to, licem joj se prelilo iznenađenje, a zatim i zaprepaštenje. Otvorila je usta da postavi

pitanje...

- Isprazni kazališta, osim za klaune, a sobe opremi staklenim zidovima i lijepim bojama koje struje gore-dolje po zidovima poput konfeta, krvi, serija ili finog francuskog bijelog vina. Voliš baseball, Montag, zar ne?

- Baseball je lijepa igra.

Beatty je sada bio gotovo nevidljiv - tek glas onkraj dimnog zastora.

- Što je ovo? - upitala je Mildred gotovo s nasladom. Montag se pridigao odgurujući njezine ruke. - Što je ovo ovdje?

- Sjedni! - viknuo je Montag. Odskočio je praznih ruku. -Razgovaramo!

Beatty je nastavio kao da se ništa nije dogodilo. - Voliš kuglanje, Montag, zar ne?

- Kuglanje, da.

- A golf?

- Golf je lijepa igra.

- Košarku?

- Lijepa igra.

- Bilijar? Nogomet?

- Sve su to lijepe igre.

- Što više sportova za svakoga, grupnog duha, zabave, pa ne moraš razmišljati, ha? Organiziraj i organiziraj i superorganiziraj super-super sportove. Više crteža u knjigama. Više slika. Um se napaja sve manje i manje. Nestrpljivost. Autoceste prepune rulje koja odlazi nekamo, nekamo, nekamo, nikamo. Benzinsko izbjeglištvo. Gradovi se pretvaraju u motele, ljudi u nomadskim valovima od jednog mjesta do drugoga, prema mjesečevim mijenama, noćeci večeras u sobi u kojoj sam ja spavao u podne, a ti noć ranije.

Mildred je izašla iz sobe zalupivši vratima. Salonske su se "strine" počele smijati salonskim "stričevima".

- Pozabavimo se sada manjinama u našoj civilizaciji, hoćeš li? Što veće pučanstvo, to više manjina. Nemoj nagaziti ljubitelje pasa, ljubitelje mačaka, liječnike, odvjetnike, trgovce, šefove, mormone, baptiste, unitarijance, Kineze u drugom naraštaju, Švedane, Talijane, Nijemce, Teksašane, Bruklince, Irce, ljude iz Oregona ili Meksika. Ljudi u ovoj knjizi, ovoj drami, ovoj TV seriji nisu zamišljeni kao predstavnici bilo kojih i bilo kakvih slikara, kartografa, mehaničara. Što ti je veće tržište, upamti, Montag, to se manje baviš prepirkama. Sve te sitne, sićušne manjine moraju ostati čiste. Autori, puni zlih misli, zaključajte svoje pisane strojeve. I zaključali su. Časopisi su poprimili ugodan okus vanilije i tapioke. Knjige su, kako su se izrazili prokleti kritičarski snobovi, postale spirine. Nije nikakvo čudo, rekli su, što su se knjige prestale prodavati. Ali publika, znajući što želi, u radosnoj je vrtnji dopustila stripovima da prežive. Naravno, i trodimenzionalni seks revijama. Evo ti, Montag. Nije do ovoga došlo odozgor, od vlade. Nije bilo nikakve naredbe, nikakve obznane, nikakve cenzure isprva, ne! Tehnologija, masovna eksploatacija i pritisak manjina polučili su cilj, Bogu hvala! Danas, zahvaljujući njima, sve vrijeme možeš biti sretan, dopušteno ti je čitati stripove, dobre, stare vjerske knjige ili stručne časopise.

- Da, a čemu onda vatrogasci? - upitao je Montag.

- Ah. - Beatty se nagnuo naprijed kroz izmaglicu dima iz svoje lule. - Što je objašnjivije i prirodnije? Sa školama koje su izbacivale sve više trkača, skakača, natjecatelja, šeprtlja, hvatača, grabljivaca, letača i plivača, umjesto istraživača, kritičara, znalaca i maštovitih stvaralaca, riječ "intelektualac" postala je, naravno, pogrdom, što je i za vrijedila. Uvijek se bojiš nepoznatoga. Sigurno se sjećaš dečka iz svog razreda koji je bio iznimno "bistar", koji je ponajviše recitirao i odgovarao dok su drugi sjedili kao lipovi sveci i mrzili ga. I niste li baš toga bistrog momka

odabrali da ga lemate i mučite nakon nastave? Naravno da jeste. Svi moramo biti jednaki. Ne svi rođeni slobodni i ravnopravni, kako stoji u Ustavu, nego svi načinjeni jednakima. Svaki čovjek prema liku svih ostalih; da prema njima prosuđuju sami sebe. Eto tako! Knjiga je nabijena puška u susjednoj kući. Spali je. Izvadi metak iz oružja. Prodri u čovjekov mozak. Tko zna tko bi mogao biti meta načitana čovjeka? Ja? Ja ih neću podnositi ni časka. I onda kad su kuće konačno postale potpuno vatrostalne, u cijelom je svijetu (tvoja je pretpostavka one noći bila na mjestu) prestala potreba za vatrogascima u onom starom smislu. Dodijeljen im je nov posao čuvara mira našega uma, žarišta našeg razumljivog i zakonitog straha od osjećaja manje vrijednosti - službenih cenzora, sudaca i izvršitelja. To si ti, Montag, i to sam ja.

Vrata prema salonu su se otvorila i na njima se pokazala Mildred, koja je gledala u Beattyja a zatim u Montaga. Iza nje su zidovi sobe postali zelenim, žutim i narančastim vatrometom ugođenim na neku glazbu, skladanu gotovo isključivo za bubnjeve, tam-tam i činele. Usta su joj se pomicala, nešto je govorila, no zvuči iz sobe su je zaglušili.

Beatty je kucnuo lulom o dlan svoje ružičaste ruke te proučavao pepeo kao da je to neki simbol što ga valja pregledati pa mu odrediti smisao.

- Moraš znati da je naša civilizacija toliko golema da ne možemo dopustiti da se naše manjine uzrujaju i uskomešaju. Upitaj sama sebe što mi u ovoj zemlji želimo više od svega ostaloga? Ljudi žele biti sretni, nije li tako? Ne slušaš li to čitav život? Želim biti sretan, tako ljudi govore. Pa, zar nisu? Zar im ne omogućujemo da se stalno kreću, ne pružamo li im zabavu? Upravo za to i živimo, zar ne? Za zabavu, za golicanje? A moraš priznati da naša kultura to osigurava u izobilju. -Da.

Montag je mogao s Mildredinih usnica pročitati što to ona govori s vrata. Nastojao je ne gledati u njezina usta, jer bi se i Beatty mogao okrenuti i pročitati što priča.

- Obojeni ne vole Malog crnog Samba. Spali ga. Bijeli nisu oduševljeni Čiča Tominom kolibom. Spali je. Netko je napisao knjigu o duhanu i raku pluća? Proizvođači cigareta tule? Spali knjigu. Vedrina, Montag. Mir, Montag. Iznesi svoju borbu van. Još bolje, u spalionicu. Pogrebi su neveseli i poganski? Eliminirajmo i njih. Pet minuta nakon što osoba umre, već je na putu za Veliki dimnjak, spalioničari diljem zemlje opremljeni su helikopterima. Deset minuta nakon smrti čovjek je trun crna praha. Ne petljajmo se s nekakvim uspomnama pojedinaca. Zaboravimo ih. Spalimo ih potpuno, spalimo sve. Oganj je jasan, oganj je čist.

U salonu iza Mildred vatromet je zamro. Istodobno je i ona prestala govoriti; čudesne li koincidencije! Montag je suspregnuo dah.

- Tu, u susjedstvu, bila je neka djevojka - rekao je polako. - Nestala je, mislim da je mrtva. Ni lica joj se ne mogu sjetiti. Ali bila je drukčija. Kako, kako se ona desila?

Beatty se nasmiješio. - Ovdje, ondje tako se nešto desi. Clarisse McClellan? Imamo dosje njezine obitelji. Pomno smo ih motrili. Naslijede i okoliš čudnovate su stvari. Ne možeš ih se otarasiti samo u nekoliko godina. Kućna atmosfera može poništiti mnogo od onoga što se nastoji postići u školi. Eto, zato smo iz godine u godinu stalno spuštali dob odlaska u dječji vrtić, tako da make sada grabimo gotovo već iz kolijevke. Na McClellane smo upozoreni još dok su živjeli u Chicagu. Nikad nismo pronašli ni jednu knjigu. Ujakov dosje je šarolik; antisocijalan je. Djevojka? Tempirana bomba. Prema onom što sam vidio u njezinom školskom dosjeu, obitelj je, siguran sam, utjecala na njezinu podsvijest. Nije željela saznati kako je nešto napravljeno, nego zašto. To može biti nezgodno. Upitao si li za veći broj stvari zašto, na kraju ćeš - ustraješ li - biti zaista nesretan. Za sirotu je djevojku bolje da je mrtva.

- Da, mrtva.

- Na sreću, čudaci poput nje ne sreću se često. Znamo kako ćemo većinu njih uništiti u samom začetku, rano. Ne možeš graditi kuću bez čavala i drva. Ako ne želiš da se kuća gradi,

sakrij čavle i drvo. Ne želiš li da čovjek u političkom pogledu bude nesretan, ne pokazuj mu dvije strane problema koji ga tišti; pokaži mu samo jednu. Još bolje, ne daj mu ni jednu. Neka zaboravi tako nešto kao što je rat. Ako su vlasti nedjelotvorne, neuravnotežene, lude za porezima, bolje je i sve to skupa nego da si time ljudi razbijaju glavu. Mir, Montag. Neka se ljudi natječu tko će upamtiti riječi što većeg broja popularnih pjesama ili imena glavnih gradova država ili pak tko će znati koliko je žita prošle godine požnjela Iowa. Naključaj ih nezapaľljivim podacima, potpuno zaguši "činjenicama" tako da se osjete ispunjeni, a apsolutno zadovoljni informacijama. Tada će imati osjećaj da misle, dobit će dojam kretanja bez pomicanja. A bit će sretni, jer se činjenice takve vrsti ne mijenjaju. Nemoj im davati nikakvu sklisku materiju, kao što su filozofija ili sociologija, kojima se povezuju stvari. Tim se putem ide k sjeti. Svaki čovjek koji zna rastaviti TV zid i ponovno ga sastaviti, a to danas zna najveći broj ljudi, sretniji je od svakog onog tko pokušava logaritamskim računalom izmjeriti ili uskladiti svemir, koji se jednostavno neće izmjeriti ili uskladiti a da se pritom čovjek ne osjeti životinjski i osamljeno. Ja to znam, ja sam to pokušao; k vragu i to. Stoga, amo s vašim klubovima i zabavama, vašim akrobatima i magičarima, vašim odvažnim pustolovima, mlaznim automobilima, motociklističkim helikopterima, vašim seksom i heroinom, sa svim onim što počiva na automatskom refleksu. Ako je drama loša, ako film ne govori ni o čemu, ako je igrokaz šupalj, ubodi me tereminom, i to glasno. Pomislit ću da reagiram na igrokaz, a bit će to tek puka osjetilna reakcija na vibraciju. No nije mi bitno. Ja ionako volim solidnu zabavu.

Beatty je ustao. - Morat ću ići. Nastava je završena. Nadam se da sam ti objasnio stvari. Za tebe je, Montag, važno zapamtiti da smo ti i ja, i ostali, Dečki radosti, Dixie Duo. Mi stojimo nasuprot neznatnom valu onih koji žele sve ostale unesrećiti proturječnim teorijama i nazorima. Mi smo se prstima ukopali u nasip. Drži se čvrsto. Ne dopusti da bujica sjete i turobne filozofije preplavi naš svijet. Ovisimo o tebi. Ne znam da li shvaćaš koliko si nam baš ti važan za naš radosni svijet kakav je sada.

Beatty je potresao Montagovu mlohavu ruku. Montag je i dalje sjedio, kao da se kuća oko njega ruši, a on se u postelji ne može maknuti. Mildred je iščeznula kroz vrata.

- I na kraju još nešto - rekao je Beatty. - Bar jednom u karijeri, svakog vatrogasca nešto zagolica. Što piše u knjigama, pita se. Oh, kako utoliti tu znatiželju? Pa, Montag, vjeruj mi na riječ, u svoje sam ih vrijeme nekoliko morao pročitati da doznam o čemu je riječ, a u njima ne piše ništa! Ništa što bi poučilo ili čemu bih povjerovao. U njima se piše o nepostojećim ljudima, izmišljotinama mašte, ako je riječ o fikciji. A ako se ne radi o fikciji, onda je još gore: jedan profesor naziva drugoga idiotom, jedan filozof vrišti drugom u uho. Svi pak jure u krug, gaseći zvijezde i zamračujući sunce. Tu se čovjek posve izgubi.

- No što ako vatrogasac slučajno, doista bez neke namjere, ponese kući neku knjigu?

Montag se trznuo. Otvorena vrata gledala su ga svojim velikim, praznim okom.

- Prirodna pogreška. Čista radoznalost - kazao je Beatty. - Ne zabrinjavamo se previše niti bjesnimo. Dopustimo vatrogascu da knjigu zadrži dvadeset i četiri sata. Ako je u tom roku ne spali, jednostavno dođemo i spalimo je umjesto njega.

- Naravno. - Montagova su usta bila suha.

- Pa, Montag. Hoćeš li doći u drugu, kasniju današnju smjenu? Hoćemo li te večeras ipak vidjeti?

- Ne znam - rekao je Montag.

- Što? - Beatty kao da se malko iznenadio.

Montag je zažmirio. - Doći ću kasnije. Možda.

- Svakako ćeš nam nedostajati ako se ne pojaviš - rekao je Beatty, zamišljeno spremajući lulu u džep.

Nikad više neću doći, pomislio je Montag.
- Oporavi se i budi zdrav - kazao je Beatty.
Okrenuo se i izišao kroz otvorena vrata.

Montag je kroz prozor promatrao kako se Beatty odvozi svojim blještavim vozilom boje žutog plamena s gumama crnim poput ugljena.

S druge strane ulice i svuda niz cestu dizale su se kuće sploštenih pročelja. Što je ono jednog popodneva rekla Clarisse? -Nema verandi pred kućama. Moj ujo veli da su nekad postojale verande. I ljudi su ponekad na njima uvečer sjedili i razgovarali ako im se razgovaralo, ljuljali se i ne razgovarali ako im se tako htjelo. Katkada su pak samo sjedili i razmišljali o raznim stvarima i pretresali ih. Moj ujo kaže da su arhitekti odbacili verande jer ne izgledaju lijepo. No on veli da je to puka obrana; pravi razlog, onaj skriveni, mogao bi biti taj da nisu željeli da ljudi tamo samo sjede, ne radeći ništa, ljuljaju se i pripovijedaju; takav društveni život bio je nepoželjan. Ljudi su previše pričali. I imali su vremena za razmišljanje. Zato su i maknuli verande. A i vrtove. Nema više mnogo vrtova u kojima bi se sjedilo. A pogledajte pokućstvo. Nema više stolaca za njihanje. Preudobni su. Podignite ljude i natjerajte ih da se gibaju. Moj ujo veli...i...moj ujo...i...moj ujo... - Glas joj se izgubio.

Montag se okrenuo i pogledao svoju ženu koja je sjedila nasred salona i razgovarala s najavljiivačem koji joj se povremeno obraćao. - Gospodo Montag - govorio je. O koječemu. - Gospodo Montag - Sad je govorio opet nešto drugo i tako dalje. Ukopčani pretvarač, koji ih je stajao sto dolara, automatski je ubacivao njezino ime kad god bi se spiker obratio svojem bezimenom slušateljstvu, ostavljajući prazan prostor u koji bi se umetali odgovarajući slogovi. Poseban uređaj za preinaku točkica njegovu je televizijsku sliku, u dijelu oko usnica, prilagođivao tako da su suglasnici i samoglasnici bili izgovoreni savršeno. Spiker je, bez ikakve dvojbe, bio prijatelj, pravi prijatelj. -Gospodo Montag, pogledajte sada ovamo.

Glava joj se okrenula. Premda je bilo posve očito da ga ne sluša.

Montag je rekao: - Samo me korak dijeli od neodlaska na posao danas do neodlaska sutra, do neodlaska u vatrogasnu postaju ikada više.

- Ipak ćeš večeras otići na posao, zar ne? - upitala je Mildred.

- Nisam još odlučio. Ovoga trenutka imam strašnu želju da nešto razbijem i uništim.

- Da odem po kukca?

- Ne, hvala.

- Kukčevi su ključevi na noćnom ormariću. Kad se tako osjećam, uvijek se volim brzo provozati. Natjeraš ga na devedeset i pet i osjetiš se divno. Ponekad se vozim čitavu noć i vratim se kući a da ti to i ne primijetiš. Zabavno je vani, izvan grada. Gaziš zečeve, katkad poneko pseto. Hajde po kukca!

- Ne, ovaj put ga ne želim. Želim se zadržati na ovoj čudnoj stvari. Bože, baš me obuzela. Ne znam što je. Tako sam prokleta nesretan, tako bijesan i ne znam zašto se tako osjećam, ali kao da dobivam na težini. Osjećam se debelim. Osjećam se kao da štitim mnogo toga, ali ne znam što. Mogao bih čak početi čitati knjige.

- Strpali bi te u zatvor, nije li tako? - Gledala ga je kao da je za staklenim zidom.

Počeo se odijevati, krećući se nemirno po spavaćoj sobi. - Da, i to bi mogla biti dobra zamisao. Prije nego što nekoga ozlijedim. Jesi li čula Beattyja? Jesi li ga slušala? On zna sve odgovore. Ima pravo. Važna je sreća. Zabava je sve. A opet, ja i dalje ovako sjedim i govorim

samom sebi: nisam sretan, nisam.

- A ja jesam - Mildredina su se usta nasmiješila. - I ponosim se time.

- Učinit ću nešto - rekao je Montag. - Ne znam još, doduše, što, ali učinit ću nešto veliko.

- Umorila sam se slušajući te gluposti - kazala je Mildred, okrećući se od njega opet spikeru.

Montag je na zidu dodirnuo puce za jakost i najavljiivač je ostao bez glasa.

- Millie? - Zastao je. - Ovo je tvoja kuća koliko i moja. Mislim da je pošteno da ti sada nešto rekнем. Trebao sam ti reći ranije, ali nisam to ni sam sebi priznavao. Imam nešto što ti želim pokazati, nešto što sam tu i tamo s vremena na vrijeme sklanjao i skrivao tijekom prošle godine, ni sam ne znajući zašto, ali, eto, učinio sam to i nikad ti za to nisam rekao.

Dohvatio je stolac ravna naslona te ga polako i sigurno odvuкао u predsoblje blizu ulaznih vrata. Popeo se na nj i na trenutak stajao poput kipa na pijedestalu. Žena je stajala pod njim i čekala. Ispružio je potom ruke i povukao rešetku uređaja za klimatizaciju pa posegnuo duboko udesno te, maknuvši u stranu još jednu metalnu ploču, izvukao jednu knjigu. Ne gledajući je, ispustio ju je na pod. Ponovno je uvukao ruku te uzeo dvije knjige, spustio ruku pa i njih ispustio na pod. Nastavio je gibati ruku i ispuštati knjige, male, razmjerno velike, žute, crvene, zelene. Kad je završio, pogledao je dvadesetak knjiga koje su ležale do nogu njegove žene.

- Oprosti - kazao je. - Nisam promislio. No sad smo, čini se, oboje umočeni.

Mildred je ustuknula kao da se iznenada našla pred čoporom miševa koji su navrli iz poda. Čuo ju je kako ubrzano diše; lice joj je probljedjelo, a oči se širom otvorile. Izgovorila je njegovo ime, dvaput, triput. Zatim je prostenjala, zgrabila knjigu i potrčala prema kuhinjskom uređaju za spaljivanje.

Uhvatio ju je vrišteći. Ščepao ju je, a ona mu se pokušala oteti, grebući ga.

- Ne, Millie, ne. Čekaj! Stani, daj! Ne znaš ti...prestani! -Pljusnuo ju je po licu, ponovno zgrabio pa je protresao.

Izustila je njegovo ime i zaplakala.

- Millie! - rekao je. - Slušaj! Poslušaj me samo sekundu, molim te! Ništa ne možemo učiniti. Ne možemo ovo spaliti. Želim ih pogledati, pogledati bar jednom. Onda ćemo ih, ako je tako kao što kapetan veli, spaliti zajedno, vjeruj mi. Spaliti ćemo ih zajedno. Moraš mi pomoći. - Zagledao joj se duboko u lice, primio je za bradu i čvrsto stisnuo. Gledao je ne samo nju nego u njezinu licu i sebe, a i to što mora učiniti.

- Sviđalo nam se ovo ili ne, tu smo gdje smo. Svih ovih godina nikad nisam od tebe tražio mnogo, ali sada tražim, preklinjem te. Moramo početi negdje odavde, otkriti zašto smo dopali takvih neprilika, ti i ljekarije noću, i auto, pa ja i moj posao. Srljamo ravno na rub litice, Millie. Bože, ne želim se survati. Neće ovo biti lako. Nemamo ništa od čega bismo pošli, ali bismo možda mogli rekonstruirati stvari i složiti ih te tako pomoći jedno drugomu. Ne mogu ti reći koliko te u ovom trenutku trebam. Ako me imalo voliš, otrpjet ćeš ovo dvadeset četiri, četrdeset osam sati, to je sve što tražim, i onda će tome doći kraj. Obećavam ti, prisežem! A ako ovdje nečeg ima, samo neka sitnica u čitavoj ovoj zbrci, možda je možemo dati nekom drugom.

Nije se više otimala, pa ju je stoga pustio. Skljokala se i odmaknula od njega, otpuzala do zida pa sjela na pod i zagledala se u knjige. Nogom je jednu dotaknula. Primijetila je to pa povukla nogu k sebi.

- Ona žena, one noći, Millie, nisi bila tamo. Nisi joj vidjela lice. Pa Clarisse. Nikad s njom nisi razgovarala. Ja jesam. A ljudi poput Beattyja plaše je se. Ne mogu to shvatiti. Zašto bi se toliko bojali osobe poput nje? No ja sam je uspoređivao s vatrogascima u onoj kući sinoć i odjednom mi je sinulo da mi se nimalo ne sviđaju i da se ja samom sebi više nimalo ne sviđam.

Pa sam pomislio da bi možda bilo najbolje kad bi sami vatrogasci izgorjeli.

- Guy!

Glas s ulaza tiho je zazvao:

- Gospodo Montag, gospodo Montag, netko je stigao, netko je stigao, gospodo Montag, gospodo Montag, netko je stigao.

Tiho.

Okrenuli su se i zablenu u vrata i razasute knjige, kojih je bilo posvuda.

- Beatty! - kazala je Mildred.

- Ne može biti.

- Vratio se! - šapnula je.

Glas s ulaza ponovno je tiho zazvao: - Netko je stigao...

- Nećemo odgovoriti. - Montag se naslonio na zid, a onda polako spustio u čučanj te zbunjeno stao gurkati knjige palcem, kažiprstom. Tresao se i volio bi više od ičega da knjige ponovno gurne gore kroz ventilaciju, no znao je da se ne može ponovno suočiti s Beattyjem. Čučnuo je, pa sjeo, a glas s ulaza javio se ponovno, upornije. Montag je s poda podigao jednu knjižicu. -Odakle početi? - Otvorio je knjigu u sredini i zirnuo u nju. -Držim da počinjemo od početka.

- Ući će - rekla je Mildred - te spaliti i nas i knjige! Glas s ulaznih vrata napokon je umuknuo. Nastala je tišina. Montag je osjetio nečiju prisutnost s one strane vrata; netko je čekao, osluškivao. Zatim koraci što se udaljuju puteljkom i travnjakom.

- Da vidimo što je ovo - rekao je Montag.

Izgovorio je to kolebajući se i s užasnom nelagodnom. Pročitao je desetak stranica nasumce te na kraju naišao na ovo:

"Izračunato je da je u nekoliko razdoblja jedanaest tisuća osoba radije izabralo smrt nego da se podčini i tuca jaja na šiljatoj strani."

Mildred je sjedila na drugoj strani predsoblja. - Što to znači? Ne znači baš ništa! Kapetan je imao pravo!

- Samo malo - kazao je Montag. - Krenut ćemo ponovno, od početka.

DRUGI DIO

SITO I PIJESAK

Čitali su čitavo dugo poslijepodne, dok je ledena novembarska kiša padala s neba na utihlu kuću. Sjedili Čitali su čitavo dugo poslijepodne, dok je ledenasu u predsoblju jer je salon bio tako prazan i siv kad njegovi zidovi nisu bili osvjetljeni narančastim i žutim konfetima, svemirskim brodovima i ženama u zlatnomrežastim haljinama te muškarcima u crnom baršunu koji su izvlačili divovske kuniće iz srebrnih šešira. Salon je zamro, a Mildred je stalno bezizražajno zirkala prema njemu dok je Montag koračao po sobi, vraćao se, čučao i čitao poneku stranicu i desetak puta, i to naglas.

- "Ne možemo točno razaznati trenutak u kojem nastaje prijateljstvo. Kao što i kad posudu punimo kap po kap te na kraju postoji samo jedna kap kod koje dolazi do prelijevanja, tako i u slijedu ljubaznosti na kraju postoji ona pri kojoj se srce prelije."

Montag je sjeo osluškujući kišu.

- Je li se to zbilo i s onom djevojkom iz susjedstva? Toliko sam se mučio da u to proniknem.

- Mrtva je. Govorimo, zaboga, o nekom živom! Montag se nije osvrnuo na svoju ženu dok je drščući odlazio predsobljem u kuhinju, gdje je dugo stajao promatrajući kako kiša udara o okna, a onda se sivim predsobljem vratio, čekajući da drhtanje prestane.

Otvorio je drugu knjigu.

- "Ta omiljena tema: ja".

Zirnuo je prema zidu: - "Omiljena tema: ja".

- To razumijem - rekla je Mildred.

- Ali Clarissina omiljena tema nije bila ona sama. Bili su to svi ostali, i ja. Bila je prva osoba u mnogo godina koja mi se zaista sviđjela. Bila je prva osoba koju pamtim da je gledala u mene kao da nešto vrijedim. - Podigao je dvije knjige. - Ovi su ljudi odavno mrtvi, ali znam da njihove riječi upućuju, ovako ili onako, na Clarissu.

Vani, pred ulaznim vratima, na kiši, slabašno grebanje.

Montag se sledio. Vidio je kako se Mildred baca natrag uz zid i sopće.

- Zatvorio sam ih.

- Netko - na vratima - zašto nam glas s vrata ne javi -Ispod praga polagano, ispitujuće njuškanje, izdisaj električne snage.

Mildred se nasmijala. - Pa to je samo neki pas, eto što je! Hoćeš li da ga otjeram?

- Ostani gdje jesi!

Muk. Hladna kiša pada. I vonj plavičasta elektriciteta koji puše ispod zaključanih vrata.

Mildred je nogom udarila knjigu. - Knjige nisu ljudi. Čitaš, obazirem se, ali nema nikoga.

Piljio je u salon koji je bio mrtav i siv poput oceanske vode koja bi mogla provrvjeti životom ukoliko uključe električno sunce.

- E pa - rekla je Mildred - moji "rođaci" jesu ljudi. Govore mi štošta; smijem se, smiju se. Pa one boje!

- Da, znam.

- A, osim toga, da kapetan Beatty dozna za ove knjige -Zamislila se. Lice joj je sinulo zapanjenošću pa stravom. - Mogao bi doći pa spaliti kuću i "obitelj". Užasno! Razmisli o našoj investiciji! Zašto da čitam? Zbog čega?

- Zbog čega? Zašto? - rekao je Montag. - Jedne sam večeri vidio najđavolskiju zmiju na svijetu. Bila je mrtva ali i živa. Vidjela je i nije vidjela. Želiš li vidjeti tu zmiju? Nalazi se u hitnoj pomoći, gdje su napisali izvješće o svem smeću što ga je zmija izvukla iz tebe. Bi li željela poći i pogledati njihovu kartoteku? Možda bi pogledala pod Guy Montag ili možda pod Strah ili Rat. Bi li željela poći do one kuće koja je sinoć izgorjela? Pa po pepelu tražiti kosti žene koja je sama potpalila svoj dom? Što je s Clarisse McClellan? Gdje da je tražimo? U mrtvačnici? Slušaj!

Bombarderi su preletjeli nebom, preletjeli su nebom iznad kuće, sopćući, mumljajući, fijućući poput nekog golemog, nevidljivog ventilatora koji kruži prazninom.

- Isuse, Bože! - rekao je Montag. - Svakog sata sva sila tih prokletih naprava na nebu. Odakle, do vraga, ti silni bombarderi uzlijeću svake sekunde u našem životu? Zašto o tome nitko ne želi porazgovarati?

Započeli smo i dobili dva atomska rata od 1960. Jesmo li zbog tolike zabave kod kuće zaboravili svijet? Da li zbog našeg silnog bogatstva, a silnog siromaštva preostalog svijeta, uopće ne marimo što je njima tako kako jest? Čuo sam glasine: svijet umire od gladi, no mi se dobro hranimo. Je li istina da se svijet satire radeći, a mi se igramo? Je li to razlog zašto nas toliko mrze? Čuju se i glasine o mržnji s vremena na vrijeme, tijekom godina. Znaš li ti zašto? Ja ne znam. Možda nas knjige mogu malo izvući iz špilje. Možda bi nas one mogle spriječiti da činimo iste blesave, proklete pogreške. Ne čujem da oni idiotski gadovi u tvom salonu razgovaraju o tome. Bože, Millie, zar ne shvaćaš? Jedan sat dnevno, dva sata, s ovim knjigama i možda...

Zazvonio je telefon. Mildred ga je zgrabila.

- Ann! - Nasmijala se. - Da, večeras je Bijeli klaun! Montag je otišao u kuhinju i bacio knjigu. - Montag - rekao je - ti si zaista glup. Kamo ćemo odavde? Hoćemo li vratiti knjige unutra i zaboraviti ih? - Rasklopio je knjigu da čitanjem uguši Mildredin smijeh.

Jadna Millie, pomislio je. Jadni Montag, i ti si zaglibio. Ali gdje naći pomoć, gdje u ovaj kasni sat naći učitelja?

Čekaj! Zažmirio je. Pa naravno. Ponovno se našao u mislima u onom zelenom perivoju od prije godinu dana. Ta mu se misao odnedavno često nametala, no sada se prisjetio što se to zbilo kad je onoga dana u gradskom perivoju vidio onoga starca u crnom odijelu kako nešto hitro skriva pod kaput.

Stari je poskočio kao da će bježati. A Montag je rekao: -Čekajte!

- Nisam učinio ništa loše! - povikao je starac dršćući.

- Nitko to nije niti rekao.

Sjedili su u blagom zelenkastom svjetlu, na trenutak ne govoreći ni riječi, da bi zatim Montag govorio o vremenu, a starac mu odgovarao muklim glasom. Bio je to neobično miran susret. Starac je priznao da je umirovljeni profesor engleskog kojega su izopćili prije četrdeset godina, kad su zbog pomanjkanja studenata i pokrovitelja zatvoreni i posljednji humanistički fakulteti. Zvao se Faber, a kad ga je konačno napustio strah od Montaga, progovorio je ravnomjernim glasom, gledajući u nebo, drveće i zeleni perivoj; nakon jednog sata rekao je Montagu nešto za što je ovaj naslutio da je to neka pjesma bez sroka. Zatim se starac još više odvažio i kazao još nešto, opet pjesmu. Faber je držao ruku na lijevom džepu kaputa i izgovarao ove riječi blago, a Montag je znao da bi, posegne li, iz čovjekova kaputa mogao izvući knjigu pjesama. Ali nije posegnuo. Ruke su mu ostale na koljenima, ukočene i nekorisne. - Ne govorim o stvarima, gospodine - rekao je Faber. - Govorim o značenju stvari. Sjedim ovdje i znam da sam živ.

I to je zapravo bilo sve. Sat monologa, pjesma, komentar, a onda, uopće ne priznajući

činjenicu da je Montag vatrogasac, Faber je, pomalo dršćući, na komadić papira napisao svoju adresu. - Za vašu prijavu - kazao je - za slučaj da se odlučite naljutiti na mene.

- Ne ljutim se - rekao je Montag iznenađeno. Mildred je u predsoblju vrištala od smijeha.

Montag je otišao u spremnicu svoje spavaće sobe te svoju kartoteku prelistao do naslova: BUDUĆA ISTRAŽIVANJA. Ondje je bilo Faberovo ime. Nije ga prosljedio, a ni izbrisao.

Telefonirao je s drugog telefona. Telefon je s druge strane linije prozvao Faberovo ime desetak puta prije no što se profesor odazvao slabašnim glasom. Montag se predstavio, na što je uslijedila duga šutnja. - Izvolite, gospodine Montag?

- Professore Faber, htio bih vam postaviti prilično čudno pitanje. Koliko je primjeraka Biblije još preostalo u državi?

- Ne znam o čemu govorite!

- Želim znati ima li ih još uopće.

- Ovo je nekakva klopka. Ne mogu telefonski razgovarati baš sa svakim.

- Koliko primjeraka Shakespearea i Platona?

- Ni jedan. Znete to isto kao i ja. Ni jedan. Faber je prekinuo vezu.

Montag je spustio slušalicu. Ni jedan. Naravno, znao je on to iz popisa u vatrogasnom domu. No nekako mu je bilo stalo da to čuje od Fabera osobno.

U predvorju se Mildredino lice zajapurilo od uzbuđenja. - Pa, dolaze nam gospode!

Montag joj je pokazao neku knjigu. - Ovo je Stari i Novi zavjet, a -

- Ne počinji ponovno!

- Ovo bi mogao biti posljednji primjerak u ovom dijelu svijeta.

- Moraš ga vratiti još večeras, je li tako? Kapetan Beatty zna da ga imaš, zar ne?

- Ne vjerujem da zna koju sam knjigu ukrao. Ali kako da odaberem zamjenu? Da predam gospodina Jeffersona? Ili gospodina Thoreaua? Koji najmanje vrijedi? Odaberem li zamjenu, a Beatty ipak zna koju sam knjigu ukrao, pogodit će da ovdje imamo čitavu knjižnicu!

Mildredine su se usnice stegnule. - Vidiš li što radiš? Upropastit ćeš nas! Tko je važniji: ja ili ta Biblija? - Sjedeći poput voštane lutke koja se topi od vlastite vrućine, počela je kričati.

Mogao je čuti Beattyjev glas. "Sjedni, Montag. Gledaj. Nježno, poput latica cvijeta. Zapališ prvu stranicu, zapališ drugu. Svaka postane crni leptir. Prekrasno, ne? Zapališ treću drugom stranicom, i tako redom, lančano, poglavlje za poglavljem, sve te bljezgarije od riječi, sva lažna obećanja, sve te zastarjele spoznaje i filozofije. - Eno Beattyja gdje sjedi, pomalo se znojeci, a pod je zasut rojevima crnih leptira izginulih u jednoj jedinoj oluji.

Mildred je prestala vrištati jednako brzo kao što je i počela. Montag je nije slušao. - Može se učiniti samo jedno -kazao je. - Prije ponoći, kad budem predavao knjigu Beattyju, moram izraditi duplikat.

- Bit ćeš večeras ovdje na Bijelom klaunu i kad dodu gospode? - viknula je Mildred.

Montag je zastao na vratima te je preko ramena upitao: - Millie?

Tišina. - Što je?

- Millie? Da li te Bijeli klaun ljubi? Nikakva odgovora.

- Millie, voli li - Obliznuo je usnice. - Voli li te tvoja "obitelj", voli li te jako, voli li te svim srcem i dušom, Millie?

Osjetio je iza leda kako ona polako žmirka.

- Čemu ti ovako blesavo pitanje?

Najradije bi bio zaplakao, no ni oči ni usta ne bi reagirali.

- Ako vani ugledaš onog psa - rekla je Mildred - mazni ga nogom u moje ime.

Oklijevao je osluškajući vrata. Otvorio ih je i izašao. Kiša je bila prestala i na vedru se nebu pomaljalo sunce. Ulica, travnjak i veranda bili su pusti. Duboko je udahnuo. Zalupio je

vratima.

Bio je u podzemnoj željeznici.

Obamro sam, pomislio je. Kad se ta obamrlost zapravo pojavila na mojem licu? U mojem tijelu? One noći kad sam u mraku udario nogom onu bočicu kao da udaram o ukopanu minu.

Obamrlost će proći, pomislio je. Potrajat će, ali ću se izvući, ili će me Faber izvući. Netko će mi negdje vratiti moje staro lice i stare ruke, onakve kakve su bile prije. Pa i osmijeh, pomislio je, stari utisnuti osmijeh, i on je nestao. Bez njega sam izgubljen.

Podzemni je hodnik projurio mimo njega: blijedožučkasta keramika, crnina, brojke i tama, daljnja tama i sam ukupan zbroj.

Jednom je, još kao dijete, sjedio na žutom pješčanom sprudu uz more o podnevu vedrog i vrućeg ljetnog dana te se trsio da sito napuni pijeskom; jedan mu je, naime, okrutni bratić bio rekao: - Napuni ovo sito pijeskom i dat ću ti novčić! - Što je brže sipao, to je pijesak brže istjecao, užareno šišteći. Ruke su mu se umorile, pijesak je bio vruć, sito prazno. Sjedeći ondje sredinom srpnja, u posvemašnjoj tišini, osjetio je kako mu suze teku niz obraze.

Sada, dok ga je vakumska podzemna željeznica hitro pronosila kroz mrtve podrume grada, drmusajući ga, sjetio se užasne logike onoga sita, pa je spustio pogled i spazio da nosi otvorenu Bibliju. U usisnom je vlaku bilo ljudi, ali on je knjigu držao u rukama; sijevnula mu je glupava pomisao: čitaš li brzo i čitaš li sve, možda nešto pijeska ostane na situ. No on je čitao, a riječi su propadale, pa je pomislio: za nekoliko sati suočit ću se s Beattyjem, moram mu predati knjigu, stoga mi ne smije promaknuti ni jedna rečenica, svaki redak moram zapamtiti. Sam ću to, osobno, obaviti.

Stisnuo je knjigu šakama.

Trube su za treštale.

- Denhamova pasta za zube.

Zavežite, pomislio je Montag. Sjetite se ljiljana poljskih.

Denhamova pasta za zube. Ne trude se i ne predu -

- Denhamova -

Sjetite se ljiljana poljskih, zavežite, zavežite!

- Pasta za zube!

Rastvorio je knjigu i potresao stranice, opipavajući ih kao da je slijep, ispisujući netremice oblike svakog pojedinog slova.

- Denhamova. Slovkaajte: D-E-N ... Ne trude se i ne predu...

Srdit šapat vrućeg pijeska kroz prazno sito.

- Denham uspijeva!

Sjetite se ljiljana, ljiljana, ljiljana...

- Denhamov zubni deterdžent.

- Zavežite, zavežite, zavežite! - Bilo je to preklinjanje, krik toliko grozan da se Montag našao na nogama, dok su preneraženi putnici glasnoga vozila zurili i uzimali pred čovjekom izbezumljena, odvratna lica, koji je suhих usana blebetao nešto nerazumljivo i mlatarao knjigom. Bili su to ljudi koji su samo čf>< ranije tapkali nogama u ritmu Denhamove zubne paste, Denhamova finog zubnog deterdženta, Denhamove zubne paste, zubne paste, zubne paste, jedan, dva, jedan, dva, tri, jedan, dva tri. Ljudi čija su usta slabašno izgovarala riječi zubna pasta, zubna pasta, zubna pasta. Za osvetu, željeznički je radio izbljuvao na Montaga silnu količinu glazbe sačinjenu od kositra, bakra, srebra, kroma i mjedi. Ljudi su stjerani u pokornost; nisu bježali, nije se imalo kamo; veliki zračni vlak survao se u svoj podzemni rov.

- Ljiljana poljskih!
- Denham.
- Ljiljana, rekao sam!

Ljudi su buljili.

- Pozovite stražu.

- Čovjek je po-

- Knoll View!

Vlak se psičući zaustavio.

- Knoll View! - Krik.

- Denham. - Šapat.

Montagova usta jedva da su se pomaknula. - Ljiljana...

Vrata vlaka sa zviždukom su se otvorila. Montag se digao. Vrata su zinula, počela se zatvarati. Tek je tada sunuo pokraj ostalih putnika, vrišteći u sebi, proguravši se kroz prorez vrata u posljednji trenutak. Po bijelim je keramičarskim pločicama jurnuo kroz tunele, ne mareći za pokretne stepenice; želio je osjetiti da mu se noge kreću, ruke vitlaju, pluća stežu i šire, želio je da ga grlo boli od zraka. Za njim se razlijevao glas: - Denham, Denham, Denham. - Vlak je psiknuo poput zmije. Potom je nestao u svojoj rupi.

- Tko je?

- Montag.

- Što želite?

- Pustite me unutra.

- Nisam ništa učinio!

- Sam sam, do vraga!

- Prisežete?

- Prisežem!

Ulazna su se vrata polako otvorila. Faber je virnuo van; pri ovoj se rasvjeti činio vrlo starim, vrlo krhkim i jako uplašenim. Starac je izgledao tako kao da godinama nije izlazio iz kuće. On i bijela žbuka nutarnjih zidova bili su gotovo isti. Bjeline je bilo u mesu njegovih usana, u njegovim obrazima, kosa mu je bila bijela, a oči izbljedjele, s bjelinom u mutnoj modrini. Zatim su njegove oči dodirnule knjigu ispod Montagove mišice, i čovjek više nije bio star niti onako loman. Polako ga je napustio strah.

- Oprostite! Valja biti oprezan.

Pogledao je knjige pod Montagovom mišicom; nije se mogao svladati. - Dakle, istina je.

Montag je koraknuo unutra. Vrata su se zatvorila.

- Sjednite. - Faber se povukao unatrag, kao da se plaši da bi knjiga mogla nestati ako skine pogled s nje. Za njim su ostala otvorena vrata spavaće sobe, a u njoj na stolu porazbacane naprave i čelični alati. Montag je uspio zirnuti samo načas, prije no što će se Faber, vidjevši da je Montag odvratilo pozornost, žurno okrenuti i zatvoriti vrata spavaće sobe te ostati onako stojeći i drhtavom rukom držeći kvaku. Okolišajući, ponovno je pogledao Montaga, koji je sada već sjedio s knjigom u krilu.

- Knjiga - gdje ste je - ?

- Ukrao sam je.

Faber je prvi put podigao pogled i zagledao se Montagu ravno u lice. - Hrabri ste.

- Nisam - kazao je Montag. - Žena mi umire. Jedan moj prijatelj već je mrtav. Osoba koja mi je mogla biti prijateljem spaljena je prije manje od dvadeset četiri sata. Vi ste jedini koga

znam a tko bi mi mogao pomoći. Da vidim. Da vidim...

Fabera su zasvrbele ruke koje su počivale na koljenima.

- Smijem li?

- Oprostite. - Montag mu je predao knjigu.

- Davno je to bilo. Nisam religiozan. Ali bilo je to davno.

Faber je okretao stranice, zastajkujući tu i tamo da nešto pročita.

- Baš je ovako dobro kako se i sjećam. Bože, kako li su je danas promijenili u našim "salonima"! Krist je sada tek jedan od "rođaka". Često se pitam prepoznaje li Bog svojega vlastitog sina kad smo ga ovako odjenuli, ili možda svukli? On je sada pravi slatki prutić, sav posut šećerom ili saharinom kad ne izgovara zamaskirane preporuke za određene proizvode, apsolutno potrebne svakom vjerniku. - Faber je onjušio knjigu. - Zna li da ove knjige mirišu na muškat ili na neku drugu mirodiju iz neke strane zemlje? Kao dječak, rado sam ih onjuškivao. Bože, što li je nekoć, prije nego što smo ih zanemarili, bilo lijepih knjiga! - Faber je okretao stranice. - Gospodine Montag, pred vama je kukavica. Vidio sam odavno kamo stvari idu. Ništa nisam rekao. Ja sam jedan od nevinih koji su se mogli dići i progovoriti kad nitko nije htio slušati o "krivnji", ali nisam govorio, pa sam stoga i sam kriv. I kad su konačno uspostavili ustroj koji će uz pomoć vatrogasaca paliti knjige, promrmljao sam nešto nekoliko puta i povukao se, jer nitko drugi nije negodovao niti vikao sa mnom. Sada je prekasno. - Faber je zaklopio Bibliju. - Pa...a da mi reknete zašto ste došli k meni?

- Nitko više ne sluša. Ne mogu razgovarati sa zidovima jer se oni deru na mene. Ne mogu razgovarati sa svojom ženom; ona sluša zidove. Jednostavno želim nekoga tko će poslušati što mu kanim reći. Osvrnuo sam se oko sebe. Jedino za što posve sigurno znam da je nestalo, to su knjige koje sam palio zadnjih deset, dvanaest godina. Zato sam i pomislio da bi mi one mogle pomoći.

- Beznadno ste romantični - kazao je Faber. - Bilo bi šaljivo da nije tragično. Ne nedostaju vama knjige, nedostaju vam neke stvari koje su nekoć bile u knjigama. Te iste stvari mogle bi danas biti u "salonskim obiteljima". Ista sićušna pojedinost i svijest mogle bi se projicirati preko radija i televizije, ali tome nije tako. Ne, ne, knjige uopće nisu ono za čim tragate. Uzimajte stvari gdje ih možete naći, u starim gramofonskim pločama, starim filmovima i u starim prijateljima; tražite u prirodi i u sebi samom. Knjige su bile samo jedan tip spremnice u koju smo pohranjivali mnoge stvari za koje smo se bojali da ćemo ih zaboraviti. U njima uopće nema neke čarobnosti. Čarobnost je samo u onome o čemu one govore, u tome kako nam one komadiće svemira šiju u odijelo. Jasno je da vi ovo niste mogli znati, jasno je da još ne možete razumjeti što time želim reći. Intuitivno imate pravo, to je najvažnije. Tri stvari, međutim, manjkaju.

- Broj jedan: znate li zbog čega su knjige poput ove važne? Zato što su kvalitetne. A što znači riječ "kvaliteta"? Za me ona označuje tkivo. Ova knjiga ima pore. Ima obilježja. Ovu knjigu možete staviti pod mikroskop. Pod lećom ćete otkriti život koji vri u beskrajnom obilju. Što više pora, što više istinito zapisanih ; pojedinosti života koje možete strpati po četvornom centimetru : papira, to ste "književniji". U svakom slučaju, to je moja definicija. Kazivanje pojedinosti. Svježih pojedinosti. Dobri pisci često dodiruju život. Mediokriteti rade površno. Loši ga pak siluju i prepuštaju muhama.

- Vidite li sad, dakle, zašto su knjige omražene i zašto ih se boje? One pokazuju pore na licu života. Lagodni ljudi samo ; svjetlaju mjesečeva lica, lica bez pora, bez dlaka, bez izražaja. Živimo u vremenu kad cvijeće nastoji živjeti od cvijeća, umjesto da raste od dobre kiše i zemlje crnice. Čak i vatrometi, uza svu I svoju ljepotu, proizlaze iz kemije zemlje. A opet, mi nekako I mislimo da možemo rasti hraneći se cvijećem i vatrometima, ne zaokružujući ciklus do stvarnosti. Zna li onu legendu o Herkulu i Anteuju, divovskom hrvaču, čija je snaga bila

nevjerojatna sve dok je čvrsto stajao na zemlji. Ali kad je ostao u zraku, iskorijenjen, Herkul ga je lako smlavio. Ako ova legenda i ne kazuje ništa nama, danas, u ovom gradu, u ovo doba, onda sam ja posve lud. Eto, to nam je ona prva stvar za koju sam rekao da nam je potrebna. Kvaliteta, tkivo informacije.

- A druga?

- Dokolica.

- Oh, pa imamo mnogo slobodnih sati.

- Slobodnih sati, da. Ali vremena za razmišljanje? Ako ne vozite sto milja na sat, tempom pri kojem ne možete misliti ni na što drugo doli na opasnost, onda igrate nekakvu igru ili sjedite u nekoj sobi u kojoj ne možete diskutirati s četverozidnim televizorom. Zašto? Televizor je "stvaran". Neposredan je, ima dimenziju. Kaže vam što da mislite i to vam trubi. On mora imati pravo. On izgleda kao da ima pravo. Toliko vas žurno nagoni da upijete njegove zaključke da vaš um nema vremena prosvjedovati: "Koje li budalaštine!"

- Samo "obitelj" čine "ljudi".

- Molim, oprostite?

- Moja žena veli da knjige nisu "stvarne".

- Hvala Bogu na tome. Možete ih zatvoriti i reći: "Pričekaj časak". Vi za njih izigravate Boga. No tko se ikad iščupao iz pandža koje vas obujmljuju kad pustite korijenje u TV salonu? To vas preraste i oblikuje vam želje. To je okoliš jednako stvaran kao i svijet. On postaje i jest istina. Knjige se mogu s razlogom oboriti. No uza sve svoje znanje i skepsu, nikad se nisam bio kadar nadmetati sa stočlanim simfonijskim orkestrom, u prirodnim bojama, u tri dimenzije, dok sam ja uključen i tek dio onih nevjerojatnih salona. Kao što vidite, u mojem salonu nema ničega osim četiri najobičnija zida. A ovo ovdje - ispružio je dva gumena čepića - ovo je za moje uši dok se vozim mlaznim metroom.

- Denhamova zubna pasta; ne trude se i ne predu - rekao je Montag sklopljenih očiju.

- Kamo mi to idemo odavde? Bi li nam knjige pomogle?

- Samo ako bismo mogli dobiti i treću potrebnu stvar. Broj jedan je, kao što sam rekao, kvaliteta informacije. Broj dva: dokolica da je probavimo. A broj tri: pravo da se provedu akcije koje se temelje na onome što smo naučili iz uzajamnog djelovanja onoga netom spomenutog. A teško mi je i pomisliti da bi jedan starac i jedan ogorčeni vatrogasac mogli mnogo učiniti u ovako kasnoj fazi igre...

- Mogu nabaviti knjige.

- Izlažete se pogibelji.

- To je dobra strana umiranja: kad nemate što izgubiti, izlažete se svakoj pogibelji kojoj želite.

- Eto, sada ste izrekli nešto zanimljivo - nasmijao se Faber - a da to niste pročitali!

- Jesu li u knjigama takve stvari? No ovo mi je samo od sebe palo na pamet.

- To bolje. Niste to smislili za mene, ni za bilo koga drugoga, pa ni za sebe.

Montag se nagnuo naprijed. - Ovoga sam popodneva pomislio da bismo, ako se pokaže da su knjige nešto doista vrijedno, mogli nabaviti tiskarski stroj i otisnuti još nekoliko primjeraka...

- Mi?

- Vi i ja.

- Oh, ne. - Faber se uspravio.

- Ali dopustite da izložim svoj plan.

- Budete li ustrajali na tome da mi ga priopćite, morat ću vas zamoliti da odete.

- Ali zar vas ne zanima?

- Ne, ako povedete takav razgovor zbog kojeg bi me mogli spaliti. Mogao bih vas možda

saslušati samo pod uvjetom ako bi se sama vatrogasna struktura na neki način mogla spaliti. Dakle, ako biste sugerirali da tiskamo knjige i nekako ih uspijemo posakrivati po domovima vatrogasaca diljem zemlje, kako bi se sjeme sumnje posijalo među palikućama, onda bravo!

- Podmetati knjige, uključiti alarm i gledati kako domovi vatrogasaca gore - to ste htjeli reći?

Faber je nabrao čelo i pogledao Montaga kao da vidi nekog novog čovjeka. - Šalio sam se.

- Ako ste pomislili da bi taj plan vrijedilo pokušati, moram vaše riječi shvatiti kao jamstvo.

- Takve se stvari ne mogu jamčiti. Na konci konca, i onda kad smo doista posjedovali sve knjige koje smo trebali, i onda smo neumorno tragali za najvišom stijenom s koje bismo skočili. No nama doista treba vježba. Nama doista treba znanje. I možda bismo za tisuću godina mogli odabrati niže stijene s kojih bismo mogli skočiti. Knjige postoje zato da nas podsjetite koliki smo magarci i glupani. One su Cezarova pretorijanska straža, koja - dok se parada odvija po ulicama - šapće: "Cezare, sjeti se da si smrtan." Većina nas ne može juriti uokolo i razgovarati sa svim i svakim, ne može poznavati sve gradove svijeta, nemamo mi vremena, novca, ni tolike prijatelje. Stvari koje tražite, Montag, nalaze se u svijetu, ali jedini način da prosječan momak vidi 99 posto toga jest kroz knjigu. Ne tražite jamstva. I ne očekujte da ćete biti spašeni kroz bilo koju pojedinu stvar, osobu, stroj ili knjižnicu. Pridonesite sami spasenju, pa ako se utopite, umrite barem znajući da ste bili okrenuti prema obali.

Faber se podigao i počeo koracati po sobi. -I? - upitao je Montag.

- Mislite li doista ozbiljno?

- Doista.

- Plan je podmukao, da se tako izrazim. - Faber je nervozno pogledao prema vratima svoje spavaće sobe. - Vidjeti vatrogasne domove kako gore diljem zemlje, uništene kao žarišta izdaje. Daždavnjak proždire svoj rep! Oh, Bože!

- Imam popis vatrogasnih domova u svim krajevima. Uz neku vrstu ilegale -

- Ne mogu se pouzdati u ljude, to je ono gadno. Vi i ja i tko će još podmetati požare?

- Nema li još profesora poput vas, bivših pisaca, povjesničara, jezikoslovaca...?

- Mrtvi su ili prestari.

- Što stariji to bolji. Proći će neopaženo. Zna ih na desetke, priznajte!

- O, mnogo je i samih glumaca koji godinama nisu glumili Pirandella, Shawa ili Shakespearea zato što su njihove drame previše životne. Mogli bismo iskoristiti njihovu srdžbu. A mogli bismo se poslužiti i poštenim gnjevom onih povjesničara koji četrdeset godina nisu napisali ni jednog retka. Stvarno, mogli bismo stvoriti razrede razmišljanja i čitanja.

- Da!

- No to bi bilo samo griskanje okrajaka. Čitava je kultura prostrijeljena. Kostur valja pretopiti i preoblikovati. Bože dragi, nije to tek tako - jednostavno podići knjigu koju si odložio prije pola stoljeća. Upamtite, vatrogasci su rijetko kada nužni. Puk je prestao čitati sam, od svoje vlastite volje. Vi vatrogasci sada tek tu i tamo napravite cirkus u kojem planu zgrade, a svjetina se okuplja poradi lijepog plamena, no to je tek zapravo mala, usputna predstava i teško da je uopće potrebna da bi se stvari držale pod nadzorom. Tako je malo onih koji još žele biti buntovnici. A i od te nekolicine, većinu ih je, kao i mene, lako uplašiti. Možete vi plesati brže od Bijelog klauna, vikati glasnije od "Gospodina Gimmicka" i salonskih "obitelji". Ako možete, pobijedit ćete, Montag. U svakom slučaju, ispadnete budala. Puk se zabavlja.

- Čini samoubojstvo! Ubija se!

Eskadrila bombardera cijelo je vrijeme njihova razgovora letjela prema istoku, a njih su

dvojica tek sada zastala i osluhнула, osjećajući kako snažan zvuk mlažnjaka drhti u njima.

- Strpljenja, Montag. Pustimo da rat ukloni "rodbinu". Naša će se civilizacija sama raspasti. Odmaknite se od centrifuge.

- Mora netko biti spreman kad se rasprsne.

- Što? Ljudi će citirati Miliona? Govoriti "Sjećam se Sofokla"? Podsjećati preživjele da čovjek ima i dobru stranu? Samo će skupljati kamenje da gađaju jedan drugoga. Montag, pođite kući. Idite u krevet. Čemu da tratite svoje posljednje sate jureći po kavezu niječući da ste vjeverica?

- Znači li to da vam više nije stalo?

- Stalo mi je toliko da sam se razbolio.

- A nećete mi pomoći?

- Laku noć, laku noć.

Montagove su ruke podigle Bibliju. Spazio je što su njegove ruke učinile pa je pogledao iznenađeno.

- Biste li željeli ovo posjedovati?

Faber je kazao: - Desnu bih ruku dao za to.

Montag je stajao i čekao što će se desiti. Njegove ruke, same od sebe, kao dva radnika što zajedno rade, počele su trgati stranice iz knjige. Ruke su izderale prvi čisti list na početku knjige, pa onda prvu, pa drugu stranicu.

- Idiote, što to radite! - Faber je skočio kao da ga je tko ubo. Bacio se na Montag. Ovaj ga je odgurnuo, dopustivši svojim rukama da nastave svoj posao. Još je šest stranica palo na pod. Montag ih je podigao i pred Faberovim očima zgužvao papir.

- Nemojte, oh, nemojte! - rekao je starac.

- Tko će me spriječiti? Ja sam vatrogasac. Mogu vas spaliti!

Starac je stajao piljeći u njega. - Ne biste to učinili.

- Mogao bih!

- Knjiga. Nemojte je više trgati. - Faber je utonuo u naslonjač. Lice mu je bilo vrlo blijedo, usta uzdrhtala. - Nemojte me više zamarati. Što želite?

- Trebam vas da me poučavate.

- U redu, u redu.

Montag je spustio knjigu. Počeo je razmatati zgužvani papir i izravnavati ga, a starac ga je umorno promatrao. Faber je potresao glavom kao da se budi.

- Montag, imate li novaca?

- Nešto imam. Poznajem čovjeka koji je prije pola stoljeća stampao naš fakultetski list. Bilo je to one godine kad sam na početku semestra došao na nastavu te ustanovio da je samo jedan student upisao predmet Drama od Eshila do O'Neill. Vidite li? Poput lijepog kipa od leda koji se topi na suncu. Sjećam se kako su novine umirale poput golemih leptira. Nitko nije želio da se vrata. Nikomu nisu nedostajale. A vlada, videći koliko je probitačno da puk čita samo o strastvenim usnama i šaci u truh, sve je skupa zaokružila vašim gutačima vatre. Eto, Montag, postoji jedan nezaposleni tiskar. Mogli bismo započeti s nekoliko knjiga te pričekati da rat naruši strukturu i dade nam potreban zamah. Nekoliko bombi i zašutjet će "obitelji" na zidovima po svim kućama. U nastaloj tišini mogao bi se širiti naš glasni šapat.

Stajali su i gledali knjigu na stolu.

- Nastojao sam pamtiti - rekao je Montag - no, do vraga, nestalo bi čim sam okrenuo glavu. Bože, kako bih želio da imam što reći kapetanu! On je dovoljno pročitao pa ima, ili se pak čini da ima, sve odgovore. Glas mu je poput maslaca. Bojim se da će me nagovoriti da opet budem ono što sam bio. Prije samo tjedan dana, pumpajući petrolejski šmrk, mislio sam: "Bože,

koje li zabave!"

Starac je kimnuo. - Oni koji ne grade moraju paliti. To je mudrost stara kao povijest i maloljetnička delinkvencija.

- Eto, takav sam bio.

- Ponešto od toga leži u svima nama.

Montag je pošao prema vratima stana. - Možete li mi ikako pomoći još večeras kod vatrogasnog kapetana? Trebam kišobran da se zaštitim od kiše. Toliko se vraški plašim da ću se utopiti ako me ponovno dohvati.

Starac nije rekao ništa, ali je još jednom, nervoznije, pogledao prema spavaćoj sobi. Montag je uhvatio taj pogled. - Dakle?

Stari je duboko udahnuo, zadržao dah, pa ga ispustio. Opet je udahnuo, sklopljenih očiju, usta čvrsto stisnutih, pa napokon izdahnuo.

- Montag...

Starac se napokon okrenuo i rekao: - Dođite. Trebao bih vas zapravo pustiti da odete iz moga doma. Ja sam zaista stara blesava budala.

Otvorio je vrata spavaće sobe i uveo Montaga u komoricu u kojoj se na stolu nalazila sva sila metalnog alata usred zbrke mikroskopski tankih žičica, sićušnih uzvojnica, špula i kristala.

- Što je ovo? - upitao je Montag.

- Dokaz moga užasnoga kukavičluka. Godinama sam živio kao samotnjak, slikajući maštom likove po zidu. Igruckao sam se s elektronikom, radioodašiljanjem. To mi je bio hobi. Moj je kukavičluk tolika strast da sam, uz revolucionarni duh što živi u njegovoj sjeni, morao kreirati ovo.

Podigao je mali predmet od zelena metala, ne veći od kugle kalibra 22.

- Platilo sam sve ovo. Kako? Igrajući na burzi, naravno, posljednjem utočištu preostalom intelektualcima koji su ostali bez posla. Dakle, igrao sam na burzi, izradio sve ovo i čekao. Pola sam života iščekivao nekoga tko će mi se obratiti. Sam se ni s kim nisam usudio govoriti. Onoga dana kad smo sjedili u onom perivoju znao sam da biste jednoga dana mogli navratiti, s ognjem ili s prijateljstvom, teško je bilo nazreti. Ovaj mali predmet pripremio sam, ima tome više mjeseci. No gotovo sam vas pustio da odete, toliko se bojim!

- Izgleda kao radioškoljka.

-I više! Ovaj predmet sluša! Stavite li ga u uho, Montag, mogu udobno sjediti kod kuće, grijući svoje uplašene kosti, te istodobno slušati i analizirati svijet vatrogasaca, pronalaziti mu slabosti, i sve to bez ikakve opasnosti. Ja sam matica u sigurnosti košnice. Vi ćete biti pčela, putujuće uho. Na kraju bih mogao pometati uši u sve dijelove grada, kod drugih ljudi, pa slušati i procjenjivati. Pomru li pčele, bit ću i dalje na sigurnom kod kuće, noseći se sa svojim strahom s maksimalnom udobnošću i minimalnim izlaganjem. Vidite li koliko sam oprezan, koliko sam vrijedan prijezira!

Montag je u uho stavio zeleno tane. I starac je isti takav predmet stavio u svoje uho te pomaknuo usnice.

- Montag!

Glas je bio u Montagovoj glavi.

- Čujem vas!

Starac se nasmijao. -I ja vas dobro čujem! - Faber je šaptao, ali glas u Montagovoj glavi bio je jasan. - Otiđite u vatrogasni dom kad bude vrijeme. Bit ću s vama. Poslušajmo obojica tog kapetana Beattyja. Mogao bi nam se pridružiti. Bog će ga znati. Ja ću vam reći što ćete kazati. Priredit ćemo mu lijepu predstavu. Mrzite li me zbog ovog mog elektroničkog kukavičluka? Ja vas, evo, šaljem u noć, dok sam ostajem u pozadini sa svojim prokletim ušima kojima za vas

slušam dok vama rube glavu.

- Svi mi činimo ono što nam je činiti - kazao je Montag. Predao je Bibliju u starčeve ruke.
 - Evo. Riskirat ću da predam nešto drugo. Sutra -
 - Da, potražiti ću nezaposlenog tiskara. Toliko mogu učiniti.
 - Laku noć, profesore.
 - Ne laku noć. Bit ću s vama ostatak noći kao vinska mušica koja će vam golicati uho kad me za trebate. No svejedno, laku noć i puno sreće.
- Vrata su se otvorila i zatvorila. Montag je opet s mračne ulice promatrao svijet.

Da se sprema rat, te se noći moglo osjetiti po nebu: po načinu na koji se oblaci gibaju i vraćaju, po izgledu zvijezde -milijun ih je plivao među oblacima poput neprijateljskih tanjura - te po osjećaju da bi se nebo moglo stropoštatiti na grad i pretvoriti ga u krednu prašinu, kao i po tome što se mjesec pojavio vatreno crven; tako je ta noć izgledala.

Montag je odšetao iz podzemne željeznice s novcem u džepu (bio je posjetio banku koja je s robotskom poslugom radila čitavu noć) te, hodajući, slušao radioškoljku u jednom uhu. - Mobilizirali smo milijun ljudi. Dođe li do rata, brzo ćemo ostvariti pobjedu... - Glazba je zapljusnula glas, koji se zatim izgubi.

- Mobilizirano je deset milijuna ljudi - u drugom mu je uhu šapnuo Faberov glas. - No recimo jedan milijun. Ljepše je.

- Faber?

- Da?

- Ja ne razmišljam. Kao i uvijek, postupam onako kako mi je rečeno. Rekli ste mi da izvadim novac i izvadio sam ga. O tome zapravo sam nisam niti razmišljao. Kad ću početi djelovati sam od svoje glave?

- Već ste započeli rekavši ovo što ste upravo rekli. Morat ćete se pouzdati u mene.

- Pouzdao sam se i u one druge.

- Da, i pogledajte dokle smo stigli. Neko ćete vrijeme morati putovati naslijepo. Tu vam je i moja ruka da se oslonite.

- Ne želim mijenjati strane i biti u situaciji da mi se samo govori što mi je činiti. Bude li tome tako, nema nikakva razloga za promjenu.

- Vi ste već mudri!

Montag je osjetio kako ga noge nose prema kući. -Nastavite pričati.

- Biste li htjeli da vam čitam? Čitat ću vam tako da možete pamtiti. Noću u krevetu provedem samo pet sati. Nemam što raditi. Stoga, ako želite, čitat ću vam da prospavate noć. Vele da se znanje stječe čak i kad spavate, samo ako vam netko šapće u uho.

-Da.

- Evo. - Daleko, s druge strane noćnoga grada, slabašan sušanj okrenute stranice.

- Knjiga o Jobu.

Mjesec se digao na nebu dok je Montag hodao, a usnice mu se neznatno pomicala.

U devet je sati upravo jeo laganu večeru kad su se u predsoblju oglasila ulazna vrata, na što je Mildred istrčala iz salona poput domoroca koji bježi pred erupcijom Vezuva. Kroz vrata su prošle gospoda Phelps i gospoda Bowles, da bi s martinijima u rukama nestale u grotlu vulkana. Montag je prestao jesti. Bile su poput čudovišna svijećnjaka što zvecka tisućama zvončića, vidio je kako kroz zidove kuća plamsaju njihovi osmijesi. Mačka iz Cheshirea, a sada su pak kroz

svekoliku gungulu vrištale jedna na drugu.

- Montag se našao na vratima salona, usta punih hrane.

- Nisu li svi prekrasni!

- Prekrasni.

- Divno izgledaš, Millie!

- Divno.

- Svi su sjajni!

- Sjajni.

Montag je stajao i promatrao ih.

- Strpljenja - šapnuo je Faber.

- Ne bih trebao biti ovdje - prošaptao je Montag gotovo za sebe. - Trebao bih biti na putu prema vama, s novcem!

- Ima sutra vremena. Budite oprezni!

- Nije li ovaj show bajan? - uskliknula je Mildred.

- Bajan!

Na jednom se zidu neka žena osmjehnula i istodobno gucnula narančin sok. Kako oboje radi istodobno, pomislio je Montag, luđački. Na drugim su zidovima rentgenske snimke iste žene otkrivale grčevito putovanje osvježavajućeg pića prema njezinom ljupkom želucu. Odjednom je soba uzletjela poput rakete u oblake, pa se sunovratila u more zeleno poput limete, gdje su plave ribe jele crvene i žute. Trenutak kasnije tri bijela crtana klauna odsjekla su jedan drugom udove, popraćeni gromoglasnom plimom smijeha. Već dvije minute nakon toga soba je šibnula iz grada do mlaznih automobila koji su divlje kružili arenom, treskajući se i zalijećući se, a onda bi se ponovno sudarali i nalijetali jedan na drugoga. Montag je vidio kako brojna tjelesa lete zrakom.

- Millie, jesi li vidjela ovo?

- Vidjela sam, vidjela!

Montag je posegnuo prema zidu salona i izvukao glavni prekidač. Slike su iščezle kao da si iz nekog divovskog kristalnog akvarija s histeričnim ribama ispustio vodu.

Tri su se žene polako okrenule te s neskrivenom razdraženošću i zlovoljom pogledale Montaga.

- Što mislite, kad će početi rat? - upitao je. - Primjećujem da ovdje večeras nema vaših muževa.

- Oh, oni dolaze i odlaze - rekla je gospođa Phelps. - Malo unutra, pa van. Vojska je Petea pozvala sinoć. Vratit će se sljedećeg tjedna. To je rekla vojska. Brz rat. Četrdeset i osam sati, rekli su, i svi će kući. Tako je vojska rekla. Brz rat. Peter je jučer nazvao i rekao da će se vratiti sljedećeg tjedna. Brz ...

Tri su se žene uzvrpoljile, nervozno pogledavajući u prazne zidove boje blata.

- Nisam zabrinuta - kazala je gospođa Phelps. - Neka se Pete brine. - Zahihotala je. - Neka se stari Pete brine. Ja neću. Ja nisam zabrinuta.

- Da - kazala je Millie. - Neka se stari Pete brine.

- Uvijek umiru neki tuđi muževi, tako se kaže.

- I ja sam to čula. Nikad nisam poznavala osobu koja je poginula u ratu. Osobu koja je skočila s nebodera, to da, kao Glorijin muž prošlog tjedna, da, ali u ratu? Ne.

- Ne u ratu - rekla je gospođa Phelps. - No, svejedno, Pete i ja smo uvijek govorili: nikakvih suza, ništa takvo. I njemu i meni ovo je treći brak i neovisni smo. Budi neovisan, to nam je krilatica. Rekao je: ubiju li me, idi dalje i ne plači, nego se opet udaj i ne misli na mene.

- Sad si me upravo podsjetila - kazala je Mildred. - Jeste li sinoć na zidu vidjele onu petominutnu romancu Clare Dove? E pa, sve samo o toj ženi koja -

Montag nije rekao ništa nego je samo stajao i gledao u lica tih žena kao što je jednom gledao u lica svataca u nekoj stranoj crkvi u koju je bio ušao kao dijete. Lica tih glaziranih stvorenja nisu mu značila baš ništa, premda ih je oslovljavao i dugo stajao u toj crkvi, trudeći se da ude u tu religiju, pokušavajući doznati kakva je to religija, nastojeći da mu dovoljno žestokog tamjana i osobite prašine toga mjesta ude u pluća, pa odatle i u krv, kako bi se osjetio dirnutim i sudionikom značenja slikovitih muškaraca i žena porculanskih očiju i usnica crvenih poput krvi. No nije bilo ničega, baš ničega; bilo je to samo lutanje još jednim dućanom u kojem je njegov novac tud i nekoristan, a njegova strast hladna, čak i onda kad je dodirivao drvo, žbuku i glinu. Tako mu je sada bilo u vlastitu salonu s ovim ženama koje se pod njegovim pogledom migolje na stolcima, pale cigarete, otpuhuju dim, dodiruju svoju od sunca spaljenu kosu i razgledavaju svoje plamene nokte, koji kao da su se od njegova pogleda zapalili. Njihovim je licima obvladala tišina. Montag je progutao posljednji zalogaj, a žene su se na to nagnule prema naprijed. Slušale su njegovo uzbuđeno disanje. Tri prazna zida sobe bila su sada poput blijedih čela zaspalih divova lišenih snova. Montag je osjetio da bi, dodirne li ova tri ukočena čela, na jagodicama prstiju oćutio slabašan slani znoj. Znojenje se povećavalo s tišinom i nećujnim drhtanjem, kojega je bilo posvuda, pa i u žena koje su izgarale od napetosti. U svakom su trenutku mogle psiknuti dugim, žestokim sikljanjem te prasnuti.

Montag je pomaknuo usne.

- Porazgovarajmo.

Žene su se trgnule i blenule.

- Kako vaša djeca, gospođo Phelps? - upitao je.

- Zna da ih nemam. Sam Bog zna da nitko tko ima tri čiste neće imati djece! - kazala je gospođa Phelps, ne znajući ni sama zašto se ljuti na ovoga čovjeka.

- Ne bih tako rekla - kazala je gospođa Bowles. - Dvoje sam djece dobila carskim rezom. Nema smisla toliko se patiti, a sve zbog nekakvog djeteta. Svijet se mora reproducirati, rasa produžavati. Osim toga, djeca vam ponekad nalikuju, a to je zgodno. Dva carska reza sredila su stvar, o, da. Oh, moj je liječnik kazao da ti zahvati nisu potrebni. Imate valjane kukove, sve je normalno, ali ja sam bila ustrajna.

- Carski rez na stranu, no djeca su pogubna; izbezume te - rekla je gospođa Phelps.

- Uvalim djecu u školu; tamo su devet od deset dana. Bavim se njima kad dođu kući ona tri dana mjesečno. Nije to nimalo gadno. Posadiš ih u salon i okreneš prekidač. Kao kad pereš rublje; utrpaš ih i zalupiš vratašca. - Gospođa Bowles je zahihotala. - Mogu me maznuti jednako kao što me mogu i poljubiti. Bogu hvala što im mogu uzvratiti udarac.

Žene su se zacenile od smijeha.

Mildred se na trenutak smirila, pa, videći da je Montag još na vratima, pljesnula rukama. - Hajdemo malo o politici. Da ugodimo Guyu!

- Nemam ništa protiv - rekla je gospođa Bowles. - Na prošlim sam izborima, kao i svi ostali, glasovala za predsjednika Noblea. Mislim da je on jedan od najnaočitijih predsjednika dosad.

- Oh, a kakav li mu je bio protukandidat!

- Jad i bijeda, zar ne? Malen i nekako neugledan. Nije se ni dobro obrijao, a bogme ni lijepo počeslao.

- Što je spopalo oporbu da ga istakne? Pa ne podržava se tako malešna čovjeka nasuprot visokom. Osim toga, pa on mumlja. Nisam čula pola od onoga što je izgovorio. A i ono što jest rekao nisam shvatila.

- Uz to, debeo je, a ne prikriva to odjećom. Nikakvo čudo što je većinu dobio Winston Noble. I imena su bila bitna. Usporedite samo Winston Noble s Hubert Hoag, i za deset ćete

sekundi moći predvidjeti ishod.

- Do vraga! - uzviknuo je Montag. - Što vi uopće znate o Hoagu i Nobleu?

- Pa, bili su tu, u salonskom zidu, nema tome ni šest mjeseci. Jedan je stalno čeprkao po nosu; sasvim me je izludio.

- Dobro, gospodine Montag - rekla je gospoda Phelps - želite li da glasujemo za takva čovjeka?

Mildred se nasmiješila. - Skini nam se s vrata, Guy, i nemoj nas uzrujavati.

No Montag je nestao i za trenutak se vratio s knjigom u ruci.

- Guy!

- K vragu sve, k vragu sve, sve!

- Što vi to imate? Nije li to knjiga? Mislila sam da se svekoliko specijalno školovanje obavlja uz pomoć filma. - Gospoda Phelps je žmirnula. - Proučavate li teoriju vatrogastva?

- Vraga teoriju - rekao je Montag. - Ovo je poezija.

- Montag. - Šapat.

- Ostavite me na miru! - Montag se osjetio kao u nekom silnom huku, zuju i žamoru.

- Montag, stanite, nemojte...

- Jeste li ih čuli? Jeste li čuli ova čudovišta kako pričaju o čudovištima? Oh, Bože, to kako one naklapaju o ljudima, o svojoj vlastitoj djeci i o sebi, kako pričaju o svojim muževima i o ratu, prokletstvo! Stojim ovdje i ne mogu vjerovati.

- Ni jedne riječi nisam rekla ni o kakvom ratu, molim lijepo - kazala je gospoda Phelps.

- A što se tiče poezije, mrzim je - kazala je gospoda Bowles.

- Jeste li ikad pročitali neku pjesmu?

- Montag - ogrebao ga je Faberov glas. - Sve ćete upropastiti! Umuknite, budalo!

Sve su se tri žene našle na nogama.

- Sjednite!

Sjele su.

- Ja ću kući - drhtavim je glasom rekla gospoda Bowles.

- Montag, Montag, molim vas, za ime Božje, što ste nakanili? - preklinjao je Faber.

- Kako bi bilo da nam pročitate jednu od tih pjesama iz vaše knjižice - kimnula je gospoda Phelps. - Mislim da bi to bilo vrlo zanimljivo.

- To nije u redu - zakukala je gospoda Bowles. - Ne možemo to učiniti.

- Pa, pogledajte gospodina Montaga. On to želi, znam da želi. Ako lijepo poslušamo, gospodin Montag bit će sretan, pa ćemo onda možda moći nastaviti s nečim drugim. - Nervozno je pogledala dugu prazninu zidova koji su ih okruživali.

- Montag, budete li s ovim išli do kraja, prekinut ću vezu, ostaviti vas. - Kukac ga je ubo za uho. - Čemu ovo? Što ćete ovim dokazati?

- Na smrt ću ih preplašiti, eto to, na smrt ću ih prepasti! Mildred je pogledala u prazan zrak. - Slušaj, Guy, reci mi, komu ti to govoriš?

Srebrna igla probila mu je mozak. - Montag, slušajte. Samo je jedan izlaz, izigravajte da ste se šalili, prikriti se, pretvarajte se da se uopće ne ljutite. A onda - otiđite do zidne spalionice i ubacite knjigu u nju!

Mildred ga je preduhitrila drhtavim glasom. - Moje dame, jednom godišnje svaki vatrogasac ima pravo donijeti kući jednu knjigu iz davnine da pokaže svojoj obitelji kolike su to budalaštine, koliko vas takve stvari mogu uzrujati, izludjeti. Guy vas večeras želi iznenaditi i pročitati vam jedan uzorak da vam pokaže koliko su zbrčkane te stvari, da ni jedna od nas više time nikad ne mora razbijati svoju staru glavicu. Je li tako, dragi?

Gužvao je knjigu u rukama.

- Recite "da".

Usta su mu se pomaknula poput Faberovih.

- Da.

Mildred je, smijući se, istrgnula knjigu. - Evo! Pročitajte ovu. Ne, povlačim riječ. Evo one doista šašave koju si danas pročitao naglas. Moje dame, nećete razumjeti ni riječi. Ide hampti-damp-ti-hamp. Hajde, Guy, daj onu stranicu, dragi.

Pogledao je otvorenu stranicu.

Muha je blago pomaknula krilca u njegovu uhu. - Čitajte.

- Kako se zove, dragi?

- Doversko žalo. - Usta su mu bila obamrla.

- A sad je pročitaj jasno i glasno, i to polako.

Soba je bila užarena, bio je sav u vatri, bio je sav u studeni; sjedili su usred prazne pustinje na trima stolcima, a on je stajao, ljuljao se i čekao da gospoda Phelps prestane poravnavati porub svoje haljine, da gospoda Bowles izvuče prste iz svoje kose. A onda je počeo čitati tihim, zamuckujućim glasom, koji je sa svakim retkom postajao sve čvršći, leteći preko pustinje, u bjelinu, pa oko triju žena koje su sjedile u velikoj užarenoj praznini.

*More je Vjere također
Nekoć bilo u punoj snazi i obalom zemlje
Pružalo se poput nabora svijetla opasača.
No sad mu čujem samo
Sjetan, dug huk uzmaka,
Povlačenja u dah
Noćnoga vjetra, duž prostranih rubova pustih I golih oblutaka svijeta.*

Stolci su pod trima ženama škripnuli.

Montag je dovršio:

*Ah, ljubavi, budimo iskreni
Jedno drugom! Jer u svijetu koji
Pred nama leži ko neka zemlja snova,
Toliko raznolika, lijepa, nova,
Nema zapravo ni radosti, ni ljubavi, ni svjetla
Ni sigurnosti, ni mira, ni pomoći u boli;
A mi kao da smo na ravnici koja se mračí
Šibanoj smušenim uzburama na boj i bijeg,
Gdje vojske se neznanica sukobljuju noću.*

Gospođa Phelps je plakala.

Ostali iz središta pustinje promatrali su kako njezino plakanje postaje sve glasnije, kako se, usporedno se tim, njezino lice izobličuje. Sjedili su, ne dodirujući je, zbunjeni njezinim istupom. Jecala je neobuzdano. I Montag je bio osupnut i potresen.

- Š, š, š - rekla je Mildred. - Sve je u redu, Clara. Hajde, Clara, prestani! Clara, što nije u redu?

- Ja, ja - šmrcala je gospođa Phelps - ne znam, ne znam, jednostavno ne znam, uh, uh...

Gospođa Bowles se uspravila i bijesno zapiljila u Montaga. - Vidíte? Znala sam ja, to sam

željela dokazati. Znala sam da će se ovo desiti. Uvijek sam govorila: poezija i suze, poezija i samoubojstvo, i plakanje i užasni osjećaji, poezija i mučnina - sve su to besmislice! Sada mi se to i dokazalo. Gadni ste vi, gospodine Montag, gadni!

Faber je rekao: - Sada...

Montag je osjetio da se okreće i odlazi do proreza u zidu, da kroz mjedenu cijev baca knjigu u plamen.

- Glupe riječi, glupe riječi, glupe, užasne, uvredljive riječi - kazala je gospoda Bowles.

- Zašto ljudi žele vrijeđati druge ljude? Nije dovoljno boli u svijetu, nego valja ljude dražiti ovakvim stvarima!

- Clara, hajde Clara - molila je Mildred povlačeći je za ruku. - Hajde, razvedrimo se, a ti sad uključi "obitelj". Hajde! Smijmo se i veselimo, daj, prestani plakati, zaboravit ćemo!

- Ne - rekla je gospoda Bowles. - Smjesta hrlim kući. Ako želite posjetiti moj dom i "obitelj", dobro došli. Ali ja nikad više neću ući u ludu kuću ovoga vatrogasca!

- Idite kući - Montag se mirno upiljio u nju. - Idite kući i razmišljajte o svojem prvom mužu koji se razveo, o svome drugom mužu koji je poginuo u mlažnjaku, i o svojem trec'em mužu koji si je prostrijelio mozak. Idite kud i razmišljajte o onih desetak pobačaja što ste ih imali! Idite kući i razmišljajte o tome, kao i o svojim prokletim carskim rezovima, o svojoj djeci koja vas mrze iz dna duše. Idite kući i razmišljajte o tome kako je do svega toga došlo i što ste ikad napravili da to spriječite. Idite kući, idite kući - kriknuo je - prije nego što vas zviznem i nogom izbacim kroz vrata!

Vrata su tresnula i kuća se ispraznila. Montag je sam stajao na zimi, a zidovi salona bili su boje prljava snijega.

U kupaonici je tekla voda. Čuo je kako Mildred istresa u ruku pilule za spavanje.

- Montag, budalo jedna, budalo, oh Bože, ti blesava budalo...

- Zaveži! - Izvukao je iz uha zeleno tane i gurnuo ga u džep. Slabašno je pištalo. - ...budalo, budalo...

Pretražio je kuću i pronašao knjige koje je Mildred naslagala iza hladnjaka. Neke su manjkale; znao je da je bila otpočela vlastiti postupak uklanjanja dinamita iz svoje kuće, šipku po šipku. No nije sada bio srdit već samo iscrpljen i zbunjen samim sobom. Odnio je knjige u stražnje dvorište i posakrivao ih po grmlju blizu ograde prema uličici. Samo za noćas, pomislio je, za slučaj da se Mildred odluči za daljnja paljenja.

Ponovno je prošao kroz kuću. - Mildred? - Zazvao je na vratima mračne spavaće sobe. Nije bilo nikakva zvuka.

Vani, prelazeći travnjak, pri odlasku na posao, pokušao je ne vidjeti u kolikom je posvemašnjem mraku i koliko je pusta kuća Clarisse McClellan...

Putem u središte grada čutio se toliko silno osamljenim i obremenjenim užasnom pogreškom, da je osjetio potrebu za čudnom toplinom i dobrotom koje dolaze iz bliskog i dragog glasa što govori u noć. Tek nekoliko kratkih sati, a već mu se činilo da Fabera pozna čitav život. Sada je znao da se sam sastoji od dvojice ljudi, da je, prije svega, Montag koji ne zna ništa, koji uopće ne zna sebe kao budalu, nego to tek sluti. Znao je i da je onaj starac koji mu priča i priča dok vlak hita s kraja na kraj noćnoga grada u dugom, odvratnom dahtaju gibanja. U danima što će uslijediti i u noćima bez mjesečine, kao i u onima za kojih će vrlo svijetao mjesec obasjavati zemlju, starac će nastavljati svoje pričanje, kap po kap, kamenčić po kamenčić, pahuljicu po pahuljicu. Njegov će se um na kraju prelići, pa on više neće biti Montag, to mu je starac rekao, uvjerio ga, obećao mu. Bit će Montag plus Faber, vatra plus voda, da onda, jednoga dana, nakon što se sve smiješa i skuha i razradi u tišini, ne bude više ni vatre, ni vode, nego samo vino. Iz dviju zasebnih i suprotnih stvari treća. I tako će se jednoga dana osvrnuti na budalu i znati da je

budala. Već je sada mogao osjetiti početak dugog puta, oproštaj, odlazak od onoga sebe kakav je nekoć bio.

Ugodno je bilo slušati bruj kukca, pospani zuj komarca i fin filigranski mrmor starčeva glasa, koji ga je prvo grdio, a onda tješio u ovaj kasni noćni sat kad je iz zagušljivog metroa pošao prema svijetu vatrogasnog doma.

- Šteta, Montag, šteta. Nemojte se s njima svađati niti zanovijetati; pa donedavno ste i sami bili jedan od njih. Strahovito su sigurni da će vladati dovijeka. Ali neće. Ne znaju oni da je sve ovo jedan golemi, ogromni plamteći meteor koji stvara lijep oganj u svemiru, ali koji će jednoga dana morati tresnuti. Vide samo plamen, lijep oganj, kao što ste i vi vidjeli.

- Montag, starci koji ostaju kod kuće, koji se boje i liječe svoje poput kikirikija krhke kosti nemaju pravo kritizirati. Ipak, umalo ste sve uništili na samom početku. Pazite! S vama sam, upamtite. Shvaćam kako se to zbilo. Moram priznati da me vaše mrakobjesje okrijepilo. Bože, koliko sam se osjetio mladim! No sada - želim da se osjetite starim, želim noćas u vas uliti nešto svoga kukavičluka. U sljedećih nekoliko sati, kad se nađete s kapetanom Beattyjem, oprezno ga obilazite, pustite mene da ga čujem za vas, pustite meni da onjušim kakva je situacija. Opstanak, to je naša karta. Zaboravite jadne, glupe žene...

- Mislim da sam ih učinio nesretnijima no što su bile godinama - rekao je Montag. - Zaprepastio sam se vidjevši gospodu Phelps kako plače. Možda imaju pravo: možda je bolje ne suočavati se s problemima, bježati, zabavljati se. Ne znam. Osjećam se krivim...

- Ne smijete se tako osjećati. Da nema rata, da je mir u svijetu, rekao bih: fino, zabavljajte se! Ali, Montag, ne smijete se vratiti da ostanete puki vatrogasac. Sa svijetom nije sve u redu!

Montag se oznojio.

- Montag, slušate li?

- Moje noge - rekao je Montag. - Ne mogu ih pomicati. Osjećam se strašno blesavo. Noge mi se ne miču.

- Poslušajte. Samo polako - rekao je blago stari gospodin. - Znam, znam. Bojite se pogrešaka. Ne bojte se. Iz pogrešaka se može izbiti korist. Čovječe, kad sam bio mlad, ljudima sam u lice gurao svoje neznanje. Tukli su me štapovima. U četrdesetoj moj se tupi instrument izbrusio u vrlo dobru oštricu. Sakrijete li svoje neznanje, nitko vas neće udariti, pa nikad ništa nećete naučiti. A sada, na noge i u vatrogasni dom! Blizanci smo, više nismo sami. Nismo razdvojeni u različitim salonima, bez ikakva međusobnog dodira. Zatreba li vam pomoć dok vas Beatty bude uhodio, sjedit ću baš ovdje na vašem bubnjiću i savjetovati vas!

Montag je opipao desnu nogu, pa lijevu, i krenuo.

- Starče - rekao je - ostanite sa mnom.

Mehanički je Pas nestao. Kućica mu je bila prazna. Vatrogasni je dom bio potpuno tih. Narančasti daždevnjak spavao je s petrolejem u trbuhu i bacačima plamena o bokovima. Montag je ušao kroz tišinu i dotaknuo mjedenu motku te se uzdigao kroz mračan zrak, osvrćući se na pustu psećju kućicu, dok mu je srce udaralo pa zastajkivalo i ponovno udaralo. Faber je trenutačno bio siv noćni leptir usnuo u njegovu uhu.

Beatty je stajao blizu propadališta i čekao, ali je bio okrenut leđima tako kao da ne čeka.

- Evo - rekao je ljudima koji su se kartali - dolazi nam vrlo neobična zvijerka koju na svim jezicima zovu benom.

Stavio je ruku na bok, dlanom prema gore, iščekujući poklon. Montag mu je predao knjigu. Ni ne pogledavši naslov, Beatty ju je bacio u koš te pripalio cigaretu. - "Koji su malo pametni, najveće su budale". Dobro došao natrag, Montag. Nadam se da ćeš ostati s nama sad kad te prošla groznica i minula bolest. Jesi li za partiju pokera?

Sjeli su i karte su podijeljene. U Beattyjevoj blizini Montag je osjetio krivicu svojih ruku.

Prsti su mu bili poput zvjerčica koje su počinile neko zlo pa sad nikad ne miruju, uvijek se gibaju, bježe i skrivaju se u džepove, izmičući se Beattyjevu alkoholno plamenom zurenju. Da je Beatty samo dahnuo na njih, Montagove bi ruke - Montag je to osjećao - uvenule, preokrenule se na stranu i nikad ih više ne bi mogao oživjeti; ostatak njegova života bile bi pokopane u rukavima ogrtača, zaboravljene. Jer to su bile one ruke koje su djelovale same za sebe, ne kao dio njega, kroz njih se prvi put očitovala savjest da zgrabi knjige, odjuri s Jobom i Rutom i Williejem Shakespeareom, te stoga sada, u vatrogasnoj postaji, ove ruke kao da su poprskane krvlju.

Dvaput u pola sata Montag se morao dići od stola i otići na zahod da opere ruke. Kad se vratio, sakrio je ruke pod stol.

Beatty se nasmijao. - Daj da ti vidimo ruke, Montag. Nije da ti ne vjerujemo, shvaćać, ali

-

Svi su se nasmijali.

- Dobro - rekao je Beatty - kriza je prošla i sve je dobro, ovca se vratila u tor. Svi smo mi ovce koje ponekad odlutaju. Što je istina, istina je, na kraju smo plakali. Nikad nisu osamljeni oni koje prate plemenite misli, vikali smo sami sebi. "Slatka hrana slatko objelodanjena znanja", rekao je Sir Philip Sidney. No ima i ova: "Riječi su poput listova, i ondje gdje ih je najviše, rijetko se pod njima nade mnogo plodova razuma." Alexander Pope. Što ti na to veliš?

- Ne znam.

- Oprezno - šapnuo je Faber iz jednog drugog, dalekog svijeta.

- Ili pak ovo: "Malo je znanje opasno. Pij iz duboka ili ne kušaj iz Pierijina vrela; Ondje gutljaj iz plićaka smuti um, a veliki nas gutljaji ponovno trijezne." Pope. Isti esej. Kamo te to vodi?

Montag se ugrizao za usnicu.

- Ja ću ti reći - kazao je Beatty smiješeći se svojim kartama. - Od onoga si nakratko postao pijanac. Pročitaš nekoliko redaka, i ode ti lijepo niz liticu. Bum, spreman si razumjeti svijet, rubiti glave, rušiti žene i djecu, razarati vlast. Poznam ja to, sve sam to prošao.

- Sa mnom je sve u redu - rekao je Montag živčano.

- Prestani se crvenjeti. Ne bockam te, zaista te ne bockam. Znaš što, prije jedan sat sanjao sam san. Prilegao sam da dremnem malo, kad u tom snu ti i ja, Montag, vodimo žestoku raspru o knjigama. Užasno bijesan obasipaš me citatima. Mirno odbijam svaki napad. Sila, velim. A ti, citirajući doktora Johnsona, kažeš: "Znanje je vrednije od snage!" Ja ću na to: "Pa, doktor Johnson je, dragi dečko, rekao i to da nije mudar onaj koji ostavlja sigurnost radi nesigurnosti." Držite se vatrogasaca, Montag. Sve je ostalo turoban metež!

- Ne slušajte! - šapnuo je Faber. - Pokušava vas zbuniti. Dvoličan je. Pazite!

Beatty se smijuljio. - A ti mi odgovaraš citatom: "Istina će izbiti na vidjelo, umorstvo neće dugo ostati skriveno." A ja na to viknem dobro raspoložen: "Oh, Bože, pa on govori samo o svom konju!" i Đavao može citirati Pismo za svoje potrebe." Na to ti vrisneš: "Ovo doba misli bolje o zlatnoj budali nego o otrcanu svecu u školi mudrosti." Ja blago šapnem: "Dostojanstvo istine gubi se silnim prosvjedima." Ti pak vrisneš: "Leševi krvare u ubojičinoj blizini!" Tapšući te po ruci, rekneš: "Što, da ne kršim tvoja prava?" Vrisneš: "Znanje je moć!" pa "Patuljak na gorostasovim ramenima vidi najdalje." Ja pak svoj stav rezimiram iznimno vedro: "Ludost da metaforu shvaćamo kao dokaz, bujice riječi kao vrelo temeljnih istina, a sama sebe kao nepogrešiv autoritet urođena nam je, kako jednom reče gospodin ValEry."

U Montagovoj se glavi gadno kovitlalo. Osjećao se kao da ga netko nemilosrdno mlati po čelu, očima, nosu, usnicama, bradi, po ramenima, po uzdignutim rukama. Bilo mu je da krikne: - Ne! Prestani! Sve si ispremiješao. Prestani! - Beattyjevi lijepi prsti ispružili su se da mu obuhvate ručni zglob. - Bože, kojeg li pulsa! Pogoršao sam ti stanje, Montag, zar ne? Isuse Bože, bilo ti

tuče kao dan nakon rata. Samo što se ne čuju sirene i zvona! Da još pričam? Sviđa mi se tvoja uspaničenost. Svahili, indijski, engleski, sve ja to govorim. Jedan oblik izvrsne, lude propovijedi, Willie!

- Montag, držite se! - Usta su dodirnula Montagovo uho. - On muti vodu.

- Oh, glupo si se uplašio - rekao je Beatty - jer sam radio nešto grozno: služio sam se istim knjigama kojih si se ti držao da te odbijem u svakom napadu, svakoj točki. Kakve izdajice mogu biti knjige! Pomisliš da te podržavaju, a one se okrenu protiv tebe. I drugi se njima mogu koristiti, i eto ti na, izgubljen si u divljini, usred velikog kaosa imenica, glagola, pridjeva. I pri samom kraju moga sna, nailazim ja s daždevnjakom i pitam: "Ideš li mojim putem?" Ti udeš pa se vozimo natrag u vatrogasni dom u blaženoj tišini, a sve skupa nestaje u miru. -Beatty je ispustio Montagov zglob, pustio da ruka mlohavo padne na stol. - Sve je dobro što se dobro svrši.

Muk. Montag je sjedio kao isklesan iz bijela kamena. Jeka zadnjeg čekića u lubanju polako je zamrla u crnoj špilji gdje je Faber čekao da se odjeci stišaju. A onda, kad se neželjena prašina slegla oko Montagova mozga, Faber je započeo nježno: - U redu, rekao je svoje. Morate uzeti na znanje. U sljedećih nekoliko sati i ja ću vam reći svoje. Vi ćete i to prihvatiti. Pa ćete onda pokušati prosuditi i donijeti odluku na koju ćete stranu skočiti ili pasti. A ja želim da to bude vaša odluka, ne moja niti kapetanova. Ali, upamtite da kapetan pripada najopasnijem neprijatelju istine i slobode, čvrstom, nepokretnom stadu većine. Oh, Bože, grozne li tiranije većine! Svi imamo harfe na kojima sviramo. A do vas je sada da spoznate kojim ćete uhom slušati.

Montag je otvorio usta da odgovori Faberu, no od ove ga je pogreške - u prisutnosti ostalih - spasila zvonjava vatrogasnog zvona. Zabrujao je stropni glas za uzbuñivanje. Čulo se kuckanje dojavnog telefona koji je na drugoj strani prostorije ispisivao adresu. Kapetan Beatty je, s kartama u ruci, s prenaplašenom sporošću otišao do telefona i, kad je izvješće završilo, otrgnuo listić s adresom. Nemarno ga je pogledao i strpao u džep. Vratio se i sjeo. Ostali su ga gledali.

- Ovo može pričekati točno četrdeset sekundi dok vam ne pokupim sav novac - rekao je Beatty veselo.

Montag je spustio karte.

- Jesi li umoran, Montag? Izlaziš iz ove igre? -Da.

- Drži se. Pa, ako bolje promislim, možemo ovu rundu završiti i kasnije. Ostavite samo svoje karte licem prema stolu i pokupite opremu. Trkom sada! - Beatty se opet podigao. -Montag, ne izgledaš mi baš dobro. Mrsko bi mi bilo i pomisliti da te opet spopada groznica.

- Bit će sve u redu.

- Bit će ti dobro. Ovo je specijalan slučaj. Hajde, skači! Dipnuli su u zrak i šćepali mjedenu motku kao da je zadnja povišena točka povrh plimnog vala koji prolazi ispod njih, a onda ih je ta mjedena motka, na njihovu žalost, spustila u tamu, u tutnjavu, kašalj i usisavanje plinskog zmaja koji je s rikom oživljavao.

- Hej!

Zaokrenuli su za ugao uz tutanj sirene, uz škripu kotača, s vriskom gume i uz bibanje petroleja u blještavu mjedenom spremniku, poput hrane u želucu kakva diva. Montagovi su se prsti tresli na srebrnoj prečki, njihali se hladnim prostorom, dok mu je vjetar nosio kosu s glave, dok mu je vjetar zviždao kroz zube, a on sve vrijeme mislio o ženama, onim ženama noćas u njegovu salonu kojima su neonski vjetar i njegovo glupo čitanje knjige izmaknuli tlo pod nogama. Kao da pokušavaš ugasiti vatru pištoljima na vodu, kojeg li bezumlja i ludosti! Jedna je srdžba ustuknula pred drugom, jedan gnjev smijenio drugi. Kad li će već prestati ta njegova silna ljutnja, kad li će se smiriti, zaista smiriti?

- A sad ovamo!

Montag je pogledao. Beatty nikad nije vozio, no večeras jest, zaokrećući oštro iza uglova, visoko na vozačkom sjedalu. Njegov veliki crni nepromočivi ogrtač lepršao je za njim tako da se činilo kao da veliki crni šišmiš leti iznad stroja, iznad mjedenih brojki, niz jak vjetar. - Pa ovamo, da sačuvamo sreću svijeta, Montag!

Beattyjevi ružičasti, fosforescentni obrazi svjetlucali su u mrklom mraku. Bijesno se smiješio.

- Evo nas!

Daždenvjak se bučno zaustavio, izbacujući ljude iz ravnoteže. Montag je stao te bolne oči upro u hladnu, blještavu prečku za koju se čvrsto držao.

Ne mogu to učiniti, pomislio je. Kako se primiti ove nove zadaće, kako nastaviti paliti stvari? Ne mogu ući u ovu zgradu.

Beatty, koji je mirisao po vjetru kroz koji je jurio, našao se pokraj Montagova lakta. - Sve u redu, Montag?

Ljudi su u svojim nezgrapnim čizmama trčali poput bogalja, spokojno poput paukova.

Konačno je Montag podigao pogled i okrenuo se. Beatty mu je promatrao lice.

- Nešto nije u redu, Montag?

- Pa - rekao je Montag polako - zaustavili smo se pred mojom kućom.

TREĆI DIO

JARKO GORENJE

Upalila su se svjetla i čitava je ulica pootvarala vrata kako bi promatrala karneval. Montag i Beatty - jedan s oporim zadovoljstvom, drugi s nevjericom - zurili su u kuću ispred sebe, u ovu glavnu arenu u kojoj će se žonglirati zubljava, gutati vatra.

- I eto - rekao je Beatty - uspjelo ti je. Stari je Montag poželio letjeti blizu sunca i sad, kad si je spalio prokleta krila, pita se zašto. Nisam li te dovoljno upozorio poslavši ti Psa oko kuće?

Montagovo je lice bilo potpuno obamrlo i bezizražajno; osjetio je kako mu se glava okreće prema mračnom prostoru u susjedstvu, prostoru obrubljenom šarenim gredicama cvijeća.

Beatty je prezirno puhnuo. - Oh, ne! Pa nije te valjda smutila ona mala glupača? Cvijeće, leptiri, lišće, zalazi sunca, uh, do vraga! Sve je to u njezinu dosjeu. Prokletstvo! Pun pogodak. Pogledaj samo taj svoj blesavi izraz lica! Nekoliko vlati trave i mjesečevih mijena. Kojih li budalaština! Što li je dobro time ikad postigla?

Montag je sjeo na hladni odbojnik Zmaja te pomicao glavu centimetar ulijevo, centimetar udesno, ulijevo, udesno, ulijevo, udesno, ulijevo...

- Sve je samo gledala. Nikom nije ništa učinila. Jednostavno je sve puštala na miru.

- Na miru, je li? Tupila te, zar ne? Bila je jedna od onih prokletih dobročinitelja što zaprepašteno, svetački šute i čiji je jedini talent da kod drugih ljudi razvijaju osjećaj krivnje. Prokletnici, dižu se kao ponoćno sunce i sile te da se znojiš u postelji!

Otvorila su se ulazna vrata. Mildred se štrcala niza stube, nekako nestvarno kruto stežući u ruci kovčeg; u tom se trenutku kukac-taksi bučno zaustavio uz rubni kamen.

- Mildred!

Potrčala je mimo njega sva nekako kruta, napudrana lica, usta nenarumenjenih, beznadnih.

- Mildred, nisi valjda ti podigla uzbunu!

Gurnula je putnu torbu u taksi koji ju je čekao, ušla i sjela mumljajući:

- Jadne li obitelji, jadne li obitelji, sve, sve je sada propalo... Beatty je zgrabio Montagovo rame, a taksi je zatutnjao i, jurnuvši sto kilometara na sat, odmaglio niz ulicu, nestao.

Čuo se prasak kao da padaju dijelovi sna sazdana od iskrivljena stakla, zrcala i kristalnih prizmi. Montag je besciljno lunjao, kao da ga je zahvatila još jedna oluja, te spazio Stonemana i Blacka kako mlateći sjekirama razbijaju prozorska stakla da omoguće što bolji propuh.

Dodir noćnog leptira po hladnom crnom zaslonu. -Montag, ovdje Faber. Čujete li me? Što se događa?

- Događa se meni - rekao je Montag.

- Kakva li užasna iznenađenja - rekao je Beatty. - Jer svatko danas zna, potpuno je siguran, da se nikad ništa neće dogoditi meni. Drugi umiru, ja idem dalje. Ne postoje nikakve posljedice, nikakve odgovornosti. Ali postoje. No nemojmo razgovarati o njima, ha? Kad te posljedice zgone, prekasno je, zar ne, Montag?

- Montag, možete li umaći, pobjeći? - upitao je Faber. Montag je hodao, no nije osjećao da mu noge dodiruju cement te kasnije noćnu travu. Beatty je kresnuo upaljačem; narančasti je plamičak privukao njegov opčinjeni pogled.

- Čega ima u vatri da je tako divna? Bez obzira na to koliko smo stari, što nas to k njoj privlači? - Beatty je pohnuvši ugasio plamen, pa ga ponovno zapalio. - To je neprekidno gibanje;

ono što je čovjek želio izumiti, no nikad u tome nije uspio. Ili, gotovo neprekinuto gibanje. Da ga pustiš, gorio bi čitava našeg vijeka. To je zagonetka. Znanstvenici nam lupetaju o trenju i molekulama. No zapravo ne znaju.

Njezina se prava ljepota sastoji u tome da uništava odgovornost i posljedice. Kad neki problem postane pretežak, u peć s njime. E sad, Montag, ti si problem. A vatra će mi te skinuti s pleća čisto, brzo, pouzdano; ništa neće ostati gnjiti. Antibiotički, estetski, praktično.

Montag je stajao i gledao u ovu sada čudnovatu kuću, koju je stranom učinio i ovaj noćni sat, žamor susjeda, razbijeno staklo. A, eno, na podu, razderanih korica, razbacane poput labudeg perja nevjerojatne knjige koje izgledaju tako glupo i zaista nevrijedne ikakve pažnje, jer i nisu drugo doli crna slova, požutjeli papir i rasparan uvez.

Mildred, naravno. Mora da ga je gledala kako skriva knjige u vrtu pa ih je zatim unijela. Mildred. Mildred.

- Želim da ovaj posao obaviš samo ti, sam, Montag. Ne petrolejem i šibicom, nego komad po komad, bacačem plamena. Tvoja kuća, tvoje i čišćenje.

- Montag, zar ne možete umaći, pobjeći?

- Ne! - kriknuo je Montag bespomoćno. - Pas! Zbog Psa! Faber je čuo, i Beatty, misleći da to ide njega. - Da, Pas je negdje u susjedstvu; zato ne pokušavaj ništa. Spreman?

- Spreman. - Montag je škljocnuo sigurnosnim zatvaračem bacača plamena.

- Pali!

Snažan mlaz ognja šiknuo je da oba vije knjige i hitne ih prema zidu. Montag je stupio u spavaću sobu te ispalio dva mlaza, a bračni je krevet planuo snažno proključavši, s više žara, strasti i svjetla no što bi se za nj moglo pretpostaviti. Spalio je zidove spavaonice i toaletni stolić, jer je želio sve promijeniti. Zatim su slijedili stolci, stolovi, blagovaonica s posuđem i plastičnim tanjurima, sve što je pokazivalo da je on nekoć živio u ovoj pustoj kući sa strankinjom koja će ga već sutra zaboraviti, koja je već otišla i gotovo ga već zaboravila, slušajući svoju radioškoljku koja je zalijeva i zalijeva dok se odvozi na drugu stranu grada, sama. A kao i prije, lijepo je bilo paliti. Osjetio je kako previre s vatrom, kako grabi, dere, kako se para napola s ognjem i odbacuje besmislene probleme. Pa, ako nema nikakva rješenja, onda nema ni problema. Vatra je najbolja za sve!

- Knjige, Montag!

Knjige su poskočile i zaplesale poput prženih ptica, krila blistavih od crvena i žuta perja.

A onda je ušao u salon, u kojem su velika idiotska čudovišta ležala spavajući u svojim bijelim mislima i snježnim snovima. Ispalio je hitac u svaki od tri prazna zida, koji su mu odgovorili psikanjem vakuuma. U praznini zvižduk, bezumni krik, bio je još prazniji. Pokušao je razmišljati o vakuumu na kojem se izvodilo ništavilo, no to mu nije uspjelo. Suspregnuo je dah da mu vakuum ne bi prodro u pluća. Odbio je njegovu užasnu prazninu, povukao se i čitavu sobu obdario još jednim velikim svijetložutim plamenim cvijetom. Vatrostalni plastični omotač, koji je sve obavijao, bio je naširoko razderan, pa se kuća počela tresti od ognja.

- Kad sa svime završiš - rekao je Beatty iza njega - uhićen si. Kuća se rasula na crveno ugljenvlje i crn pepeo. Raspala se na pospane ružičastosive žeravice i dimne perjanice koje se viju nad njima, dižu i polako lelujaju amo-tamo u nebo. Bilo je tri i trideset ujutro. Svjetina se povukla u kuće; veliki cirkuski šator stropoštao se u ugljen i krhotine i predstava je završila.

Montag je stajao s bacačem plamena u mlitavim rukama. Veliki otoci znoja natapali su mu pazuha. Lice mu je bilo umrljano garom. Ostali vatrogasci čekali su iza njega, u tami, lica blago osvijetljenih zgarištem.

Montag je dva puta pokušao progovoriti, kako bi napokon uspio pribitati misli.

- Je li moja žena signalizirala uzbunu?

Beatty je kimnuo. - No njezine su prijateljice zvale još prije, ali sam to zanemario. Ovako ili onako, nadrapao bi. Ono tvoje olako slobodno citiranje poezije bilo je vrlo glupo. To je bio potez blesava snoba. Daj čovjeku nekoliko redaka stihova, i on već pomišlja da je Bog otac. Misliš da svojim knjigama možeš hodati po vodi. No, eto, svijet može sasvim lijepo i bez njih. Pogledaj samo kamo su tebe dovele - u glib do grla. Uzbibam li taj glib malim prstom, utopit ćeš se.

Montag se nije mogao pokrenuti. Veliki je potres naišao s ognjem i srušio kuću, a Mildred je negdje ondje ispod, i čitav je njegov život negdje ondje ispod, a on se ne može pokrenuti. Potres je još drmao i rušio i podrhtavao u njemu, a on je samo stajao, koljena napola savijenih pod silnim bremenom umora, zbunjenosti i povrijeđenosti, dopuštajući da ga Beatty udara ne dižući ruku.

- Montag, idiote, Montag, prokleta budalo, zašto si to zapravo učinio?

Montag ga nije čuo, bio je daleko, trčao je za svojim mozgom, nestao, ostavljajući ono mrtvo čađavo tijelo da se klata pred jednom razbješnelom ludom.

- Montag, izlazi odanle! Montag je osluhnuo.

Beatty ga je tako odalamio po glavi da je zateturao. Zeleno tane, u kojem je Faberov glas šaputao i pucketao, ispalo je na pločnik. Beatty ga je cereći se zgrabio. Gurnuo ga je napola u uho.

Montag je čuo kako ga daleki glas poziva: - Montag, jeste li dobro?

Beatty je isključio zeleno tane i tutnuo ga u džep. - Dakle, ovdje ima i više toga nego što sam mislio. Vidio sam kako naginješ glavu i osluškuješ. Isprva sam pomislio da imaš radioškolkju. No kad si kasnije postao pametan, počeo sam se čuditi. Istražit ćemo ovo i uhvatiti tvoga prijatelja.

- Nećete! - rekao je Montag.

Trgnuo je kočnicu bacača plamena. Beatty je smjesta pogledao Montagove prste i zjenice su mu se neznatno proširile. Montag je u njima opazio iznenađenje, pa je i sam pogledao svoje ruke da vidi što su sada opet učinile. Razmišljajući kasnije, nije mogao nikako dokučiti jesu li ga ruke ili Beattyjeva reakcija na ruke potaknule na ovaj zadnji korak prema umorstvu. Posljednja grmljavina lavine tutnjala mu je u uhu, ne dirajući ga.

Beatty se osmjehnuo svojim najšarmantnijim osmijehom. -No, dobro, i ovako se može zadržati publika. Uperiš pušku u čovjeka i prisiliš ga da poslušava tvoj govor. Pa, govori! Što ćeš sada reći? Hoćeš li me zasuti Shakespeareom, ti šeptrljavi snobe? "Nema straha, Kasije, u tvojim prijateljama, jer sam toliko naoružan čestitošću da strahovi pokraj mene prolaze poput lahora, na koji se niti ne osvrćem!" Što veliš na ovo? A sad, hajde, ti, drugorazredno piskaralo, povuci okidač! - Koraknuo je prema Montagu.

Montag je samo rekao: - Nikad nismo palili prave...

- Daj mi ga, Guy - kazao je Beatty, ukočeno se smiješeći.

A onda je postao vrišteći plamen, ne više čovjek ni netko poznat, nego maneken koji skače, proteže se, blebeće, sam trzav oganj na tratini, jer je Montag na njega ispalio jedan neprekidan mlaz tekuće vatre. Začuo se šum kao kad bi obilnom pljuvačkom pogodio užarenu peć, vrenje i pjenušanje kao kad bi nekog čudovišnog puža posuo solju da ga lakše skuhaš povrh žute pjene. Montag je zažmirio te vikao, vikao i vikao, naprežući se da rukama začepi uši i zatomi zvukove. Beatty se koprcalo, a na kraju se iskrivio poput spržene voštane lutke i smirio.

Preostala dva vatrogasca nisu se pomakla.

Montag je pravodobno svladao mučninu te uperio bacač plamena u njih. - Okrenite se!

Okrenuli su se. Lica su im problijedjela, a znoj ćurkom curio; zveknuo ih je po glavi, oborivši im šljemove i srušivši ih na tlo. Pali su i ostali nepomični.

Treperenje jednog jedinog jesenskog lista.

Montag se okrenuo; pojavio se mehanički Pas.

Bio je na pola travnjaka, pomaljao se iz sjene; kretao se takvom lakoćom da se činilo kao da to u tišini jedan silni oblak cmosivog dima nalijeće na njega.

Pas se jednim jedinim skokom uvis obrušio na Montaga dobar metar povrh Montagove glave; paučje su se noge pružale, a igla s prokainom sunula iz onog jedinog ljutitog zuba. Montag ga je dohvatio vatrenim cvatom, jednim jedinim čudesnim cvijetom koji se svojim žutim, plavičastim i narančastim laticama obavio oko metalnog psa, ogrnuo ga novom odjećom u trenutku kad je ovaj udario u Montaga i odbacio ga skupa s oružjem tri metra dalje na deblo nekog drveta. Osjetio je kako se Pas napregnuo i domogao njegove noge te mu zabio iglu trenutak prije no što je plamen vinuo Psa u zrak, rasuo mu metalne kosti iz zglobova i raznio mu utrobu u jedan jedini jarki plamsaj crvenila. Montag je ležao i gledao kako živo-neživo biće leti zrakom i ugiba. Čak i sad, kao da se željelo vratiti i dokrajčiti ga injekcijom, čije je djelovanje sada počeo osjećati u nozi. Montag se prepustio pomiješanim osjećajima olakšanja i užasa što se izmaknuo u zadnji čas, maznuvši samo koljenom o odbojnik. Bojao se da ga, s ovako anestetiziranom nogom, stopala više uopće neće služiti. Obamrlost od obamrlosti u novu obamrlost... A sada...?

Ulica je bila prazna, kuća spaljena kao dio neke stare kulise, ostale su kuće bile u mraku, Pas ovdje, Beatty ondje, ostala dva vatrogasca negdje drugdje, a daždevnjak...? Zurio je u golemo vozilo. I ono će morati otići.

Dobro, pomislio je, hajde da vidimo koliko si gadno ozlijeđen. Na noge, sada. Polako, polako... eto ga.

Ustao je; imao je samo jednu nogu. Druga je bila poput komadine spaljene borove cjepanice koju nosi kao pokoru za neki mračni grijeh. Kad je prebacio težište na tu nogu, roj srebrnih iglica pozabadao mu se čitavom dužinom lista sve do koljena. Jauknuo je. Hajde! Hajde, ne možeš ostati ovdje!

U nekoliko se kuća niz ulicu upalilo svjetlo; da li zbog toga što je gungula upravo završila ili zbog neprirodne tišine koja je nastala nakon borbe, to Montag nije znao. Hramao je zgarištem, hvatajući bolesnu nogu kad bi zaostala, govoreći, cvileći i naređujući joj kamo će, proklinjući je i preklinjući da ga ne izda sada kad je to od životne važnosti. Čuo je brojne ljude kako viču i galame u tami. Dokopao se stražnjeg dvorišta i uličice. Beatty, pomislio je, ti više nisi problem. Uvijek si govorio: ne sučeljavaj se s problemom; spali ga. E pa, sada sam učinio i jedno i drugo. Zbogom, kapetane!

Odteturao je uličicom u mrak.

Sačmarica mu je prasnula u nogu svaki put kad bi se oslonio na nju, pa je mislio: ti si budala, prokleta budala, užasna budala, idiot, užasni idiot, prokleti idiot i budala, prokleta budala; pogledaj kakvu si svinjariju napravio, a gdje ti je krpa da očistiš? Pogledaj svinjariju, a što uopće radiš? Prokleti ponos i razdražljivost! Sve si upropastio, na samom si se početku izbljuvao na sve, pa i na samog sebe. No sve odjednom, no sve jedno povrh drugoga, Beatty, žene, Mildred, Clarisse, sve. Ipak, nema isprike, nikakve isprike. Budala, prokleta budala, hajde, sam se predaj vlastima!

Ne, spasit ćemo što se može, učinit ćemo što nam još preostaje. Ako moramo gorjeti, neka izgori još nekolicina s nama. Ovdje!

Sjetio se knjiga pa se vratio. Onako, za svaki slučaj...

Našao je nekoliko knjiga ondje gdje ih je ostavio, uz vrtnu ogradu. Mildred, Bog je

blagoslovio, propustila ih je nekoliko. Četiri su knjige bile još sakrivene ondje kamo ih je tutnuo. Čulo se jadikovanje, tamom su šarale reflektorice. Iz daljine čula se grmljavina drugih daždevnjaka, a policijski su se automobili zavijajući sirenama probijali kroz grad.

Montag je uzeo četiri preostale knjige te odskakutao, odšepesao svojim putem niz uličicu, a onda je odjednom pao kao da su mu odrubili glavu pa sad ondje leži samo njegovo truplo. Nešto ga je iznutra potegnulo da stane i srozalo ga. Ležao je ondje gdje je pao i jecao; noge je podvio, lice zario u šljunak.

Beatty je želio umrijeti.

Usred plača Montagu je sinula ova istina. Beatty je želio umrijeti. Jednostavno je tamo stajao, ne pokušavajući zapravo da se spasi, jednostavno je tako stajao, šaleći se, podbadajući, pomislio je Montag; ta je misao dostajala da obuzda jecaje i zastane da dođe do daha. Kako je to čudnovato, baš čudnovato! Da toliko želiš umrijeti da dopustiš naoružanu čovjeku da ti pride, pa se onda, umjesto da umakneš i ostaneš živ, nastaviš derati i ismijavati ga sve dok ne izludiš, a onda...

U daljini nečiji trk.

Montag je sjeo. Hajdemo odavde! Hajde, diži se, diži se, ne možeš samo sjediti! No i dalje je plakao, a s tim je trebalo završiti. Sada se trebalo udaljiti. Nikoga nije želio ubiti, pa ni Beattyja. Rana ga je pekla i stezala kao da je uronjena u kiselinu. Začepio je usta. Vidio je Beattyja, baklju, nepokretna, buktinju na travi. Ugrizao se za zglobove prstiju. Oprosti, oprosti, oh, Bože, oprosti...

Pokušao je sve skupa ponovno sastaviti, vratiti se normalnom životu unatrag nekoliko kratkih dana, prije pijeska i sita, Denhamove paste za zube, glasova noćnih leptira, krijesnica, uzbuna i izleta; oh, previše je toga za tih nekoliko kratkih dana, previše, zapravo, i za čitav život. Trk na drugom kraju uličice.

- Digni se - rekao je samom sebi. - Prokletstvo, diži se! - rekao je svojoj nozi i ustao. Bolovi su bili kao od čavala zabijenih u iver koljena, a zatim samo poput igala za pletenje, potom pak poput običnih ziherica, a nakon pedesetak daljnjih koračaja i skokova, kad mu je ruka bila sva izgrebena od zida ograde, bockanje je osjećao kao da ga netko po toj nozi prska vrelom vodom. I noga je konačno opet postala njegovom. Bojao se da bi trčanjem mogao slomiti istegnuti gležanj. Sada, dok je noć usisavao otvorenim ustima te je ispuhivao blijedu, sada, dakle, kad je sva njezina mrklina ostajala u njemu, grabio je čvrstim trkačkim korakom. U rukama je nosio knjige.

Razmišljao je o Faberu.

Faber je bio ondje otraga u katranskoj gromadi što se puši, a koja sada nema ni imena ni identiteta. Fabera je također spalio. Ova ga je spoznaja toliko zatekla da je osjećao kao da je Faber zaista mrtav, ispečen poput žohara u onoj maloj zelenoj kapsuli strpanoj i izgubljenoj u džepu čovjeka koji sada više nije ništa doli goli kostur povezan asfaltnim tetivama.

Moraš upamtiti, spali ih ili će oni spaliti tebe, pomislio je. Ovoga trenutka to je zaista tako.

Prekopao je džepove: novac je bio tu. U drugom je džepu našao uobičajenu radio-školjku preko koje je grad razgovarao sam sa sobom u hladno crno jutro.

- Policijska uzbuna. Potraga. Bjugunac u gradu. Počinio umorstvo i zločine protiv države. Ime: Guy Montag. Zanimanje: vatrogasac. Zadnji put viđen...

Jednolično je odtrčao uličicom šest blokova, a onda je uličica izbila na široku, praznu glavnu cestu s deset kolnika. Pod oštrim svjetlom visokih, bijelih lučnih svjetiljaka, izgledala je poput zamrznute rijeke na kojoj nema plovila, a u kojoj bi se, osjećao je, mogao utopiti kad bi je pokušao prijeći; bila je preširoka, preotvorena. No tu pod blještavom rasvjetom, lako ga je bilo

vidjeti, lako uhvatiti, lako ustrijeliti.

Radioškoljka mu je brujala u uhu.

...pripazite na muškarca koji bježi...pripazite na muškarca u bijegu...pripazite na osamljenog muškarca, pješaka...pripazite...

Montag se povukao u sjenu. Ravno ispred njega nalazila se benzinska stanica, velika gromada porculanskog snijega što bliješti, i dva srebrna kukca koja upravo ulaze po gorivo. Sada, dakle, mora biti čist i uredan ako želi hodati. Ne smije trčati. Mirno i spokojno mora se odšetati preko širokog bulevara. Stekao bi dodatnu dozu sigurnosti kad bi se oprao i počeo prije no što krene svojim putem prema...kamo?

Da, pomislio je, kamo ja to trčim?

Nikamo. Nije imao kamo otići, nije zapravo imao nikakva prijatelja kojem bi se mogao uputiti. Osim Faberu. A onda je spoznao da doista trči prema Faberovoj kući, posve nagonski. Ali Faber ga nije mogao sakriti; samoubojstvo bi bilo i pokušati. No Montag je znao da će svejedno poći k Faberu, pa makar i na nekoliko kratkih minuta. Faberov će dom biti ono mjesto na kojem bi mogao popuniti svoju uvelike potrošenu vjeru u vlastitu sposobnost preživljavanja. Želio je jednostavno znati da na svijetu postoji čovjek kao što je Faber. Želio je vidjeti čovjeka živa, a ne spaljena ondje poput tijela ućahurena u nekom drugom tijelu. A valja, naravno, kod Fabera ostaviti i nešto novca koji će se utrošiti nakon što Montag pobjegne svojim putem. Možda bi se mogao izvući izvan grada te živjeti na rijekama ili blizu njih ili uz autoceste, po poljima i brdima.

Snažan vrtložni zuj natjerao ga je da pogleda uvis.

Policijski su se helikopteri dizali tako daleko da je izgledalo kao da je netko otpuhnuo sive glavice suhih cvjetova maslačka. Njih dvadesetak uznemirilo se, lepršajući neodlučno kojih pet kilometara, poput leptira koje je zbunila jesen. A zatim su se naglo spuštali na zemlju, jedan po jedan, ovdje-ondje, polako gnječeći ulice, gdje su, preobrazivši se ponovno u kukce, vrištali bulevarima ili, isto tako nenadano, poskakivali natrag u zrak, nastavljajući potragu.

A ovdje je bila benzinska stanica; njezino je osoblje sada bilo zaokupljeno mušterijama. Prilazeći sa stražnje strane, Montag je ušao u muški zahod. Kroz aluminijski zid čuo je glas s radija: -Objavljen je rat. - Vani su pumpali benzin. Ljudi u kukcima su razgovarali, a i službenici su pričali o motorima, gorivu, novcu što im duguju. Montag je stajao nastojeći da sam proživi udar mirne izjave s radija, no ništa se nije zbilo. Rat će morati pričekati da Montag sam naiđe na njega za kojih sat-dva.

Oprao je ruke i lice i dobro se obrisao bez mnogo buke. Izišao je iz zahoda, pažljivo zatvorio vrata pa otišao u mrak, a onda se na kraju ponovno našao na rubu praznog bulevara.

Pružao se pred njim poput igre u kojoj mu valja pobijediti, poput goleme kuglačke staze u hladno jutro. Bulevar je bio čist poput površine poprišta prije pojave stanovitih neimenovanih žrtava i stanovitih nepoznatih ubojica. Zrak iznad široke betonske rijeke treperio je od topline samog Montagovog tijela; nevjerojatno, no osjećao je da njegova temperatura može izazvati podrhtavanje svekolikog okolnog svijeta. Bio je fosforescentna meta; znao je, osjećao je to. A sada mora poći na svoju malu šetnju.

Tri bloka dalje sijevnulo je nekoliko automobilskih reflektora. Montag je duboko udahnuo. U prsima kao da su mu gorjele metle. Usta su mu se sasušila od trčanja. U grlu je osjećao okus krvava željeza, a hrdava je čelika bilo i u stopalima. Što je s onim svjetlima ondje? Kad jednom počneš hodati, morat ćeš procijeniti koliko onim kukcima treba da stignu ovamo. Pa, koliko je daleko onaj drugi pločnik? Čini se, stotinjak metara. Vjerojatno ne baš stotinu, ali svejedno računajmo tako, računajmo tako, jer bi mu zbog njegova vrlo polagana hoda, vrlo pristojna hoda, moglo trebati i trideset, četrdeset sekundi da prijeđe taj put. Kukci? Kad jurnu, mogu za sobom ostaviti tri bloka za petnaestak sekundi. Ipak, ako i na pola puta počne trčati...?

Ispružio je desnu, pa lijevu nogu, pa onda opet desnu. Hodao je pustom avenijom.

Čak i da je ulica posve prazna, ne možeš se, naravno, pouzdati da ćeš je sigurno prijeći, jer se automobil mogao iznenada pojaviti na uzvisini, koja četiri bloka dalje, pa te stići i prestići prije nego što deset puta udahneš.

Neće brojiti korake, odlučio je. Nije se osvrtao ni lijevo, ni desno. Svjetlo svjetiljaka što su sjale iznad glave činilo se jednako jasnim i raskrinkavajućim kao i podnevno sunce, a i jednako vrućim.

Osluhnuo je zvuk automobila koji je dva bloka dalje zdesna povećavao brzinu. Njegovi pokretni reflektori odjednom su zaigrali otraga i sprijeda te ulovili Montaga.

Hodaj dalje.

Montag je zateturao, stegnuo knjige i prisilio sama sebe da se ukoči. Nagonski je napravio nekoliko brzih koraka, potrčao zapravo, a onda glasno sam na se podviknuo, pa ponovno pošao polako. Sada je bio nasred ulice. Međutim, grmljavina automobilskog motora prešla je s povećanjem brzine u više tonove.

Policija, naravno. Vide me. A sad uspori, uspori, mirno, ne okreći se, ne obaziri se, ne odaj da se uzrujavaš. Šeći, tako, šeći, šeći.

Kukac je jurio. Kukac je grmio. Kukac je povećao brzinu. Kukac je urlao. Kukac je silno tutnjao. Kukac je brzo doletio. Kukac je stigao u jedinstvenoj zviždećoj putanji, odapet iz nevidljive puške. Vozio je 200. Vozio je najmanje 220 na sat. Montag je stisnuo vilice. Vrelina trkaćih reflektora palila mu je obraze, činilo mu se, sapunala vjede i iz svega tijela žmikala kiselkast znoj.

Počeo se idiotski gegati i razgovarati sam sa sobom, a onda se slomio i dao u bijeg. Pružao je i spuštao noge što je mogao dalje, pa opet što dalje, dalje i dalje. Bože! Bože! Ispustio je knjigu, izgubio korak, zamalo se okrenuo, pa predomislio, pa se bacio kričeći u betonskoj praznini. Kukac je jurio za svojom hranom, koja je bježala na udaljenosti od pedeset, trideset, dvadeset metara! Montag je dahtao, mlatarao rukama, grabeći nogama gore pa dolje, gore-dolje, bliže i bliže, tuleći, zavijajući, očiju sada izbijeljenih, jer se glava trznula da se sučeli sa zasljepljujućim svjetlom. Sada je kukca progutalo njegovo vlastito svjetlo, sada on više nije bio ništa drugo doli zublja koja pada na njega; sve sam zvuk, samo treštanje. Sada - gotovo povrh njega!

Spotaknuo se i pao! Gotov sam! Svršeno je!

No s padom se situacija promijenila. Trenutak prije no što će ga zahvatiti, divlji je kukac prikočio i skrenuo u stranu. Nestao je. Montag se opružio spuštene glave. Hihot smijeha dopro je do njega zajedno s plavim ispušnim plinovima.

Desnu je ruku bio ispružio. Sada, kad je tu ruku podigao, na samom vršku srednjeg prsta vidio je poput vlasi tanak crn trag što ga je guma pri prolasku dodirnula. S nevjericom je gledao tu crnu crticu podižući se na noge.

Ono nije bila policija, pomislio je.

Pogledao je niz bulevar. Sad je bilo jasno. Auto pun djece svih uzrasta, sam će ih Bog znati, od dvanaest do šesnaest godina. Fućkaju, urlaju, deru se. Odjednom su ugledali čovjeka - vrlo neobičan prizor - čovjeka koji šeće - prava rijetkost - pa su jednostavno rekli "Spljeskajmo ga", ne znajući da je to bjegunac, gospodin Montag. Jednostavno, dječurlija koja je izašla da dugu noć provede turn jeci petstotinjak, šestotinjak kilometara za nekoliko mjesečinom obasjanih sati. Lica su im bila ledena od vjetra, a hoće li ili neće živi ili mrtvi u zoru doći kući, u tome i jest draž pustolovine.

Bili bi me ubili, pomislio je Montag ljuljajući se, dok je zrak bio uskomešan i pun prašine koja mu je dodirivala natečene obraze. Bez ikakva, baš bez ikakva razloga bili bi me ubili.

Otišao je prema dalekom rubnom kamenu, govoreći svakom stopalu da hoda i da tako nastavi. Nekako je uspio pokupiti razbacane knjige; nije se sjećao da se saginjao niti da ih je doticao. Stalno ih je premještao iz ruke u ruku, kao da karta poker i nikako se ne može odlučiti što će dalje.

Pitam se, jesu li to oni koji su ubili Clarisse?

Zastao je, a njegov je um to ponovio, i to vrlo glasno.

Pitam se jesu li to oni koji su ubili Clarisse.

Bilo mu je da urlajući potrči za njima.

Oči su mu se ovlažile.

Spasilo ga je to što je pao koliko je dug i širok. Vidjevši ga na tlu, vozaču automobila nagonski se nametnula pomisao da bi gaženje tijela, pri takvoj brzini, moglo završiti prevrtanjem i ispadanjem iz vozila. A da je Montag ostao uspravna meta...? Montag je teško disao.

Daleko dolje na bulevaru, četiri bloka zgrada odavle, kukac je usporio, okrenuo se na dva kotača, pa se sada zajurio natrag po krivoj strani ulice, naginjući se i ubrzavajući sve više i više.

No Montag je nestao; sakrio se u sigurnost mračne uličice u koju se bio davno zaputio, bit će tome sat, ili ipak samo minutu ranije?

Stajao je drhtureći u noći, gledajući otraga kako kukac prolazi i proklizavajući se vraća na sredinu avenije. Za njim se orio smijeh, a onda ga je nestalo.

Nešto dalje, dok se probijao kroz mrak, Montag je gledao kako helikopteri padaju, padaju i padaju, poput prvih snježnih pahuljica duge zime koja će nastupiti...

Kuća je bila tiha.

Montag joj je prišao straga, šuljajući se kroz jak vlažni noćni miris sunovrata, ruža i mokre trave. Dodirnuo je stražnja zaštitna vrata, ustanovio da su otvorena, kliznuo kroz njih, pa osluškajući prešao verandu.

Gospodo Black, spavate li tamo unutra, pomislio je. Ovo nije dobro, ali vaš je muž ovo isto radio drugima, nikad se ništa ne pitajući niti se na išta obazirući. A sad, budući da ste vatrogaševa žena, ovo je vaš dom i vaš red, zbog svih onih kuća koje je vaš muž spalio i ljudi koje je bez razmišljanja povrijedio.

Kuća nije odgovorila.

Sakrio je knjige u kuhinju, pa se iz kuće ponovno iskrao u uličicu. Osvrnuo se prema kući, i dalje mračnoj i tihoj, usnuloj.

Putem kroz grad, dok su helikopteri lepršali nebom poput razderanih papirića, iz samotne je govornice ispred zatvorenog dućana nazvao službu uzbunjivanja. Zatim je stajao na hladnom noćnom zraku, čekajući sve dok u daljini nije začuo zavijanje vatrogasnih sirena. Dažddevnjaci su stizali, stizali da spale kuću gospodina Blacka, dok je on još na poslu, da njegovu ženu natjeraju da drhturi na jutarnjem zraku dok joj vatra ždere i ruši krov. No ovoga časa ona još spava. Laku noć, gospodo Black, pomislio je.

- Faber!

Još jedno kucanje, šapat i dugo čekanje. A onda, minutu kasnije, sićušno je svjetlo za treperilo u Faberovoj kućici. Još malo čekanja, a onda su se otvorila stražnja vrata.

Stajali su i u polusvjetlu gledali jedan drugoga. Faber i Montag - kao da ni jedan nije vjerovao u postojanje onoga drugoga. Zatim se Faber pomaknuo, ispružio ruku, ščepao Montaga, uveo ga u kuću, posjeo, pa se vratio na vrata te stao i osluhnuo. U daljini su jutro parale sirene.

Ušao je i zatvorio vrata.

Montag je rekao: - Cijelo vrijeme ponašao sam se kao luđak. Ne mogu dugo ostati. Odlazim, a sam će Bog znati kamo.

- Barem ste bili luđak zbog pravih stvari - kazao je Faber. - Mislio sam da ste mrtvi. Zvučna kapsula koju sam vam dao -

- Spaljena.

- Čuo sam kapetana kako vam govori, a potom odjednom više ništa. Malo je falilo da vas pođem tražiti.

- Kapetan je mrtav. Pronašao je zvučnu kapsulu, čuo vaš glas, nakanio je u potragu za vama. Ubio sam ga bacačem plamena.

Faber je sjeo. Neko vrijeme nije govorio.

- Bože moj, kako li se ovo dogodilo? - rekao je Montag. - Još neku noć sve je bilo fino, a odmah zatim, eto...znam da se gušim. Koliko puta može čovjek pasti a da ipak preživi? Ne mogu disati. Eno, Beatty je mrtav, a nekoć mi je bio prijatelj; Millie je nestala, a mislio sam da mi je žena, no sad ni to ne znam. Kuća je pak potpuno spaljena. Ostao sam bez posla, bjegunac sam, a putem sam u kuću jednoga vatrogasca podmetnuo knjigu! Isuse Kriste, što li sam sve učinio samo u jednom tjednu!

- Učinili ste ono što ste morali učiniti. Odavno se to spremalo.

- Da, vjerujem. Ako ništa drugo, to vjerujem. To se gomilalo. Odavno sam to osjećao, nešto se u meni spremalo, radio sam jedno, a osjećao drugo. Bože, sve je to bilo ovdje. Čudno je što se na meni nije primjećivalo, kao, na primjer, salo. I evo me sada ovdje da upropastim i vaš život. Mogli su me slijediti dovde.

- Prvi put u više godina osjećam se živim - rekao je Faber. - Osjećam da radim ono što sam trebao raditi čitav život. Bar nakratko, ne bojim se. Možda zato što napokon činim ono što je pravo. Možda zato što sam se prenaglio, a ne želim pred vama ispasti kukavica. Držim da ću morati postupati puno žešće, izlažući se osobno, tako da ne odustanem i da se ponovno ne prestrašim. Što planirate?

- Bježati dalje.

- Zna li da je izbio rat?

- Čuo sam.

- Bože, nije li to smiješno? - rekao je starac. - Rat nam se čini toliko dalekim zato što imamo vlastitih briga.

- Nisam imao vremena razmišljati. - Montag je izvukao sto dolara. - Želim da ovo ostane kod vas, da vam se nade pri ruci kad odem.

- Ali-

- Mogao bih do podneva biti mrtav. Uzmite.

Faber je kimnuo. - Bit će najbolje da, ako možete, krenete prema rijeci, da je slijedite, pa, ako je moguće, da se dokopate starih željezničkih tračnica koje vode u pokrajinu i uputite se po njima. Iako se danas praktički sav promet odvija zrakom i većina pruga je zapuštena, tračnice nisu izvadili; hrdaju. Čuo sam da još diljem zemlje tu i tamo ima skitničkih logora; nazivaju ih hodačkim logorima. I zato, budete li otišli dovoljno daleko i budete li držali oči otvorene, kažu da na pruži odavde pa do Los Angelesa ima mnogo starih harvardskih diplomaca. Većinu njih progone i love po gradovima. Preživljavaju, držim. Nema ih previše, pa cijenim da ih vlada nikad nije smatrala dovoljno velikom opasnošću da se dade u potjeru za njima. Mogli biste se kod njih skloniti neko vrijeme, a onda se sa mnom povezati u St. Louisu. Ja odlazim onamo autobusom u pet ujutro da se nađem s onim umirovljenim tiskarom. I sam, konačno, izlazim iz sjene. Novac će biti korisno upotrijebljen. Hvala vam i Bog vas blagoslovio. Želite li nekoliko minuta odspavati?

- Bit će bolje da bježim.

- Da vidimo.

Žurno je Montaga povukao u spavaću sobu te ondje smaknuo jednu sliku, otkrivši televizijski ekran veličine dopisnice. - Oduvijek sam želio nešto vrlo maleno, nešto s čime bih mogao razgovarati, nešto što bih, zatreba li, mogao sakriti dlanom, nešto što bi me ušutkalo, ništa čudesno veliko. I, eto, vidite. - Uključio je uređaj.

- Montag - rekao je televizor i zasvijetlio. - M-O-N-T-A-G. - Glas je sricao slovo po slovo. - Guy Montag. I dalje u bijegu. Policijski su helikopteri u zraku. Iz drugog okruga dopremljen je novi mehanički Pas...

Montag i Faber su se z gledali.

- ...mehanički Pas nikada ne iznevjeri. Od svoje prve primjene u traganju za plijenom nije ovo nevjerovatno iznašaće počinilo nikakvu pogrešku. Ova televizijska mreža večeras ima čast i priliku da helikopterskom kamerom slijedi Psa od početka njegova puta do cilja...

Faber je natočio dvije čaše viskija. - Trebat će vam. Ispili su.

- ...nos toliko osjetljiv da mehanički Pas može upamtiti i prepoznati deset tisuća indeksa mirisa deset tisuća ljudi, i to bez ikakvog ponovnog ugađanja!

Faber je malko zadržao te pogledao svoju kuću, zidove, vrata, kvaku i stolac na kojem sada sjedi Montag. Montag je primijetio taj pogled. Obojica su se hitro ogledala po kući, i Montag je osjetio da mu se nosnice šire. Znao je da on to nastoji otkriti svoj vlastiti trag. Nos mu je odjednom postao dovoljno dobar da nanjuši stazu koju je utro u zraku sobe i znoj svojih ruku što se primio kvake, nevidljiv, ali brojan poput dragulja malog svijećnjaka. Bilo ga je posvuda, u svemu, na svemu i oko svega. Bio je svijetleći oblak, duh koji je još jednom učinio disanje nemogućim. Vidio je kako je Faber prestao disati iz straha da toga duha ne uvuče u vlastito tijelo, da se možda ne onečisti fantomskim dahom i mirisima čovjeka koji bježi.

- Mehaničkog Psa helikopter sada spušta na zgariste!

I doista, na malom je ekranu bila spaljena kuća i svjetina i nešto pokriveno platom. S neba se, poput nekog grotesknog cvijeta, lepećući spustio helikopter.

Mora im se dati njihova igra, pomislio je Montag. Cirkus se mora nastaviti, čak i kad rat započinje u roku od jednog sata...

Promatrao je prizor, opčinjen, ne želeći se pomaknuti. Činio mu se silno dalek i bez ikakve veze s njim; bila je to drama za sebe, divna za gledanje, ne bez nekog neobičnog užitka. I sve ovo radi mene, pomisliš, sve se ovo zbiva samo radi mene, zaboga.

Da poželi, mogao bi ostati ovdje te udobno pratiti čitavu hajku u svim njezinim žustrim fazama, niz uličice, pa preko pustih avenija, gradilišta i igrališta, povremeno isprekidanu neizbježnim reklamama, pa onda opet drugim uličicama do zapaljene kuće gospodina i gospode Black i dalje, te konačno do ove kuće u kojoj Faber i on sjede i piju, dok električni Pas, tih kao nagovještaj same smrti, onjuškava zadnji trag i zaustavlja se tamo vani ispred prozora. Zatim bi se, da poželi, Montag mogao dići te, i dalje jednim okom promatrajući TV ekran, poći do prozora, otvoriti ga, nagnuti se kroza nj, pa osvrnuti i pogledati sebe dramaturizirana, opisana, prenesena, kako stoji ondje, osvijetljen na sjajnom malom televizijskom ekranu, drama koju valja promatrati objektivno, znajući da je u drugim salonima njegov lik u naravnoj veličini, u prirodnim bojama i, što se dimenzija tiče, savršen! A da pozorno i hitro gleda, vidio bi sebe, časak prije uminuća, u trenutku ubadanja injekcije za dobrobit nebrojenih građana što sjede po TV salonima, a koje je prije samo nekoliko minuta probudilo mahnito tuljenje u zidovima njihovih dnevnih soba koje ih je pozivalo da promatraju sjajnu igru, lov, karneval za jednu osobu.

Bi li imao vremena da održi govor? Kad bi ga pred očima dvadesetak, tridesetak milijuna gledatelja zgrabio Pas, zar ne bi smio čitav svoj život u posljednjih tjedan dana sažeti u jednu

jedinu rečenicu ili riječ koja bi im ostala u pameti dugo nakon što se Pas okrenuo, držeći ga u svojim metalnim kliještima-čeljustima, te se povukao u mrak, dok kamera, ostajući nepomična, prati stvorenje koje iščezava u daljini - savršeno izbljeđivanje! Što bi mogao izreći tom jedinom riječju, u tih nekoliko riječi, a što bi ih oprljilo i razbudilo?

- Eno! - šapnuo je Faber.

Iz helikoptera je kliznulo nešto što nije ni stroj, ni životinja, ni mrtvo, ni živo, nešto što je sjajilo zelenkastom svjetlošću. To nešto stalo je na zgarište Montagove kuće; ljudi su prinijeli Montagov odbačeni bacač plamena te ga stavili Psu pred gubicu. Čulo se zujanje, škljocanje, bruhanje. Montag je odmahnuo glavom, ustao i ispio ostatak pića. - Vrijeme je. Oprostite mi zbog ovoga. -

- Zbog čega? Zbog mene? Moje kuće? Sve ja to zaslužujem. Bježite, zaboga. Možda ću ih moći ovdje zadržati.

- Čekajte. Nema nikakve svrhe da vas razotkriju. Kad odem, spalite pokrivač s ovog kreveta što sam ga dodirnuo. U zidnoj spalionici spalite stolac iz dnevne sobe. Alkoholom prebrišite namještaj, kvake. Spalite sag iz salona. U svim prostorijama uključite klimatizaciju na najjači stupanj i sve postrcajte sprejem protiv moljaca, ako ga imate. Zatim uključite vrtnu prskalicu da rade punom parom te šmrkom isperite pločnike. Uz nešto sreće, moći ćemo bar ovdje uništiti tragove.

Faber se porukovao s njim. - Potrudit ću se. Puno sreće. Budemo li obojica u dobru zdravlju, sljedećeg tjedna, ili tjedan kasnije, stupit ćemo u vezu. Poste restante St. Louis. Žao mi je što ovaj pu t ni na koji način ne mogu biti s vama posredstvom slušalica. To je bilo dobro za nas obojicu. No moja je oprema ograničena. Znae, nikad nisam mislio da ću je upotrijebiti. Budalasti starac. Ništa nisam mislio. Gluposti li, gluposti. Zato i nemam drugo zeleno tane, ono pravo, da ga stavite u glavu. Pođite sada!

- Još samo jedno. Hitro. Uzmite neki kovčeg, napunite ga svojom najprljavijom odjećom; neko staro odijelo, što prljavije to bolje, košulju, neke stare tenisice, sokne...

Faber je nestao i vratio se za minutu. Obljepili su kartonski kovčeg ljepljivom trakom. - Naravno, da se unutra sačuva stari smrad gospodina Fabera - rekao je Faber sav znojan od rada.

Montag je kovčeg poškopio izvana viskijem. - Ne želim da Pas istodobno uhvati dva mirisa. Smijem li uzeti ovaj viski? Trebat će mi kasnije. Isuse, nadam se da će ovo uspjeti!

Ponovno su se rukovali te, izlazeći na vrata, bacili pogled na televizor. Praćen kamerama iz helikoptera, Pas je krenuo, tiho, tiho njušeći jak noćni vjetar. Jurio je niz prvu uličicu.

- Zbogom!

I Montag je hitro kliznuo kroz stražnja vrata, bježeći s polupraznim kovčegom. Čuo je kako je iza njega proradio uređaj za prskanje trave, ispunjavajući noćni zrak kišicom koja je blago sipila i svojim postojanim padanjem ispirala pločnike, slijevajući se u uličicu. Nekoliko kapljica ove kiše ponio je sa sobom na svom obrazu. Učinilo mu se da čuje kako mu starac dovikuje pozdrav, no nije u to bio baš posve siguran.

Vrlo je brzo otrčao od kuće prema rijeci.

Trčao je.

Mogao je osjetiti Psa koji, kao jesen, dolazi hladan, suh i brz, poput vjetra koji ne biba travu, koji ne trese prozore, ne diže lišće - sjena na bijelim pločnicima pri prolasku. Pas nije doticao svijet. Svoju je tišinu nosio sa sobom, pa si mogao osjetiti kako tišina iza tebe po svem gradu razvija pritisak. Montag je osjetio narastanje pritiska i potrčao.

Putem prema rijeci zastao je da dode do daha, virnuo kroz oskudno osvjetljene prozore

razbuđenih kuća te spazio siluete ljudi koji su unutra, na zidovima salona, gledali mehaničkog Psa, dašak neonske pare, kako klizi poput pauka, pojavi se i već ga nema, tu je i već je iščezao! Elm Terrace, Lincoln, Oak, Park, pa uličicom prema Faberovoj kući.

Prođi je, pomislio je Montag, ne zaustavljaj se, idi dalje, ne zakreći u nju!

Na salonskom je zidu bila Faberova kuća s vrtnom prskalicom koja štrca vodu u noćni zrak.

Pas je zastao dršćući.

Ne! Montag se pripio uz prozorski okvir. Ovuda! Ovamo!

Prokainska se igla izvlačila pa uvlačila, izvlačila pa opet uvlačila. Samo je jedna jedina bistra kap snovite tvari kapnula kad je igla iščezla u gubici Psa.

Montag je suspregnuo dah, koji ga je poput dviju šaka tukao u prsima.

Mehanički se Pas okrenuo i odjurio od Faberove kuće dalje niz uličicu.

Montag je naglo pogledao prema nebu. Helikopteri su bili bliže, veliko jato kukaca što leti prema jednom jedinom izvoru svjetla.

Montag je s naporom opet podsjetio sama sebe da ovo nije nikakva izmišljena epizoda o njegovu bijegu prema rijeci koju valja pogledati; u zbilji ovo je bila njegova partija šaha koju je gledao potez po potez.

Viknuo je da sam sebi dade potreban poticaj ako se odlijepi od prozora ove zadnje kuće i fascinirajuće seanse koja se u njoj odvijala! Do vraga! Odmaknuo se i nestao! Uličica, pa ulica, uličica, ulica i miris rijeke. Noga naprijed, noga dolje, pa naprijed, pa dolje. Dvadeset milijuna Montaga što bježe, uskoro, ukoliko ga kamere uhvate. Dvadeset milijuna Montaga što bježe, bježe kao u drevnoj lepršavoj komediji o Keystoneu, pajkani, lupeži, progonitelji i progonjeni, lovci i lovina, vidio je to već tisuću puta. Iza njega je sada dvadeset milijuna pasa koji tiho laju i odskakuju po salonima, snimke koje teku od desnog zida na središnji pa na lijevi, nestaju, a onda opet s desnog na središnji, pa na lijevi, da i opet iščeznu!

Montag je u uho utisnuo radioškolkju.

- Policija savjetuje sveskolikom pučanstvu s područja Elm Terracea da postupi na sljedeći način: neka svi u svakoj kući svih ulica otvore prednja i stražnja vrata ili pak gledaju kroz prozore. BjeGUNAC ne može izmaknuti budu li svi naredne minute motrili iz svojih kuća. Budite spremni!

Pa naravno! Zašto to već nisu učinili? Pa zašto se tolike godine nisu laćali ove igre! Svi na noge, svi van! Nisu ga mogli promašiti. Jedini čovjek koji sam samcat trči noćnim gradom, jedini čovjek koji trenira svoje noge!

- Kad odbrojim do deset. Jedan! Dva! Osjetio je da se grad diže.

- Tri!

Osjetio je da se grad okreće prema svojim tisućama vrata. Brže! Noga gore, noga dolje!

- Četiri!

Bunovni ljudi tapkaju po vežama.

- Pet!

Osjetio je njihove ruke na kvakama.

Miris rijeke bio je svjež, poput jednolične kiše. U grlu ga je žegla hrda, a oči su mu se osušile od silna trćanja. Kriknuo je, kao da će ga ovaj krik sunuti dalje, hitnuti tih posljednjih stotinjak metara.

- Šest, sedam, osam!

Na pet tisuća vrata pokrenule su se kvake.

- Devet!

Potrćao je kroz zadnji niz kuća na obronak koji se spuštao prema masivnoj, pokretnoj

crnini.

- Deset!

Vrata su se otvorila.

Zamislio je tisuće i tisuće lica što se naviruju u dvorišta, u uličice, u nebo, lica sakrivena zastorima, blijeda, prestrašena lica koja poput nekih sivih životinja zure iz električnih krletki, lica sivih, bezbojnih očiju, sivih jezika i sivih misli što pilje iz obamrla mesa tih istih lica.

No on je bio na rijeci.

Dodirnuo ju je, tek toliko da se uvjeri da je stvarna. Ušao je u vodu i do gola se svukao u tami, poprskao tijelo, ruke, noge i glavu oštrom žesticom; otpio je malo, a nešto je pića ulio i u nos. Zatim je odjenuo staru Faberovu odjeću i obuio njegove cipele. Svoju je odjeću bacio u rijeku te promatrao kako je voda otplavljuje. A onda je, držeći kovčeg, zagazio u rijeku te hodao sve dok nije izgubio tlo pod nogama i dok ga ona nije odnijela u mrak.

Bio je tristo metara nizvodno kad je Pas izbio na obalu. Iznad glave hučale su velike elise lebdećih helikoptera. Rijeku je obasjalo silno svjetlo, pa je Montag pred tolikom iluminacijom zaronio. Kao da se sunce probilo kroz oblake. Osjetio je da ga rijeka nosi dalje svojim tokom u mrak. Zatim su se svjetla ponovno usmjerila prema obali. Helikopteri su se okrenuli ponovno prema gradu, kao da su otkrili neki drugi trag. Nestali su. Pas je nestao. Preostali su samo hladna rijeka i Montag koji pluta tim iznenadnim mirom, sve dalje od grada, svjetala i hajke, sve dalje od svega.

Osjećao se kao da je iza sebe ostavio pozornicu i brojne glumce. Kao da je ostavio neku ogromnu spiritističku seansu i sve mrmoreće duhove. Iz zastrašujuće je stvarnosti kretao u stvarnost koja je, zato što je bila nova, bila nestvarna.

Crno je zemljište promicalo i Montag je sve dublje zalazio u predjel među brdima. Prvi put u desetak godina iznad njega su se pomaljale zvijezde u velikim procesijama kovitlava ognja. Na nebu je vidio divovska zvijezda koja se skupljaju i prijete da će se su rva ti i zgnječiti ga.

Plutao je poleđuške kad se kovčeg ispunio vodom i potonuo; rijeka ga je polagano odnosila od ljudi što doručuju sjene, ručaju paru, a večeraju isparine. Rijeka je bila vrlo stvarna; udobno ga je držala dajući mu vremena, dokolice, da napokon promisli o ovom mjesecu, ovoj godini, o tolikim godinama. Slušao je kako mu srce počinje kucati polakše. Misli su mu prestale navirati s krvlju.

Vidio je kako se sada na nebu mjesec spustio. Eno, kad smo već kod Mjeseca, otkud njemu svjetlo? Od Sunca, naravno. A što osvjetljuje Sunce? Njegova vlastita vatra. A sunce se giba, iz dana u dan, goreći, goreći. Sunce i vrijeme. Sunce, vrijeme i gorenje. Gorenje. Zibajući ga blago, rijeka ga je nosila sve dalje. Gorenje. Sunce i svaki sat na Zemlji. Sve se to skupilo i u njegovu mozgu postalo jedinstveno. Nakon duga plutanja kopnom i kratkotrajna rijekom, znao je zašto više nikad u životu ne smije paliti.

Sunce pali svakoga dana. Ono pali Vrijeme. Svijet juri u krugu i kreće se oko svoje osi, a vrijeme ionako stalno sažiže godine i ljude, bez ikakve njegove pomoći. Stoga, ako on pali stvari s vatrogascima, a Sunce pak pali Vrijeme, to znači da sve gori!

Jedno od njih moralo je obustaviti paljenje. Sunce jamačno neće. Sva je prilika, dakle, da to mora biti Montag i ljudi s kojima je sve do prije nekoliko sati radio. Odnekud opet mora započeti spašavanje i sklanjanje i netko mora obaviti to spašavanje i sklanjanje, ovako ili onako, u knjigama, u pločama, u ljudskim glavama, bilo kako, samo da to bude sigurno, zaštićeno od moljaca, knjiških crva, hrđe, truleži i ljudi sa šibicama. Svijet je prepun paljenja svih vrsta i razmjera. Uskoro će se morati otvoriti radionice za izradbu odjeće od azbesta.

Osjetio je da je potom udario o kopno, dodirnuo šljunak i kamenje, ostrugao se o pijesak. Rijeka ga je donijela do obale.

Pogledao je veliko crno stvorenje bez očiju i svjetla, bez oblika, samo sa duljinom koja se proteže tisućama kilometara a bez želje da se zaustavi, sa svojim travnatim bregovima i šumama koje ga čekaju.

Nećkao se da li da napusti udoban tok vode. Vani je očekivao Psa. Odjednom bi se krošnje mogle uskomešati pod silinom helikopterskog vjetra.

No samo je uobičajeni jesenski vjetar strujio gore visoko, poput još jedne rijeke. Zašto Pas nije trčao? Zašto se potraga odmaknula od rijeke? Montag je osluhnuo. Ništa. Ništa.

Millie, pomislio je. Sva ova zemlja ovdje. Poslušaj je! Ništa i ništa. Tolika tišina, Millie. Pitam se kako bi je ti podnijela. Bi li povikala: Umukni, umukni?! Millie, Millie. Rastužio se.

Nije ovdje bilo Millie, ni Psa nije bilo, no bilo je mirisa suha sijena, mirisa koji je, dopirući s nekog udaljenog polja, izveo Montaga na kopno. Sjetio se farme koju je kao dječak posjetio, jedne od rijetkih zgoda kad je otkrio da negdje iza sedam vela nestvarnosti, onkraj zidova salona i onkraj limena opkopa grada, krave pasu travu, svinje se o podne valjaju u toplim kaljužama, a psi laju za bijelim ovcama na brežuljku.

Sad su mu miris suha sijena i gibanje vode prizvao u pamet spavanje u svježem sijenu na nekom osamljenom štaglju, daleko iza bučnih autocesta, za nekakvom mirnom seljačkom kućom i pod vjetrenjačom koja prede zvukom pomicanja godina.

Leži on tako čitavu noć na visoku sjeniku, osluškujući daleke životinje, kukce i stabla, jedva čujne pokrete i gibanja.

Tijekom noći, ispod sjenika, razmišljao je, čut će možda zvuk sličan struganju nogu. Usplahirit će se i sjesti. Zvuk će se odmaknuti. Ponovno će leći i gledati kroz okno sjenika. Kasna je noć i vidjet će da se i u samoj kući gase svjetla. A onda će vrlo mlada i lijepa žena sjesti uz neosvijetljen prozor i raščesljavati kosu. Bit će je teško vidjeti, no njezino će lice biti poput lica djevojke iz njegovih davnih dana, sada već jako davnih, djevojke koja se razumjela u vrijeme, djevojke koju nikad nisu opekale krijesnice, djevojke koja je znala što to znači kad se maslački slome pod tvojom bradom. Zatim će se ona odmaknuti od vrućeg prozora, da bi se ponovno pokazala na katu, u svojoj mjesečinom obasjanoj sobi. A onda će, uz zvuke smrti, zvuk mlažnjaka na dva crna dijela rasporediti nebo onkraj obzora, a on će ležati na sjeniku, skriven i siguran, te promatrati one čudne nove zvijezde iznad ruba zemlje koje izlijeću iz blagih boja praskozorja.

Ujutro mu neće nedostajati sna, jer su ga svi topli mirisi i prizori čitave seoske noći odmorili, dok su mu oči bile širom otvorene, a usta, kad ih se sjetio, razvučena u nekakav poluosmijeh.

A dolje, u dnu štagaljskih ljestava, čekat će ga nešto nevjerojatno. Pažljivo će se spustiti u ružičasto svjetlo ranog jutra, potpuno svjestan svijeta kojeg bi se trebao bojati, te stati nad malo čudo, da bi se na kraju sagnuo i dotaknuo ga.

Čaša hladnog, svježeg mlijeka te nekoliko jabuka i krušaka ležali su na podnožju ljestava.

Bilo je ovo sve što je sada želio. Nekakav znak da će ga beskrajni svijet prihvatiti i dati mu dovoljno potrebna vremena da promisli o svim onim stvarima o kojima se mora promisliti.

Čaša mlijeka, jabuka, kruška.

Izišao je iz rijeke.

Kopno je nahrupilo na nj poput plimnog vala. Bio je satrven tamom, pogledom na polja i milijunom mirisa u vjetru koji mu je ledio tijelo. Pao je nauznak pod silnim zamahom mraka, zvuka i mirisa, od tutnja u ušima. Zavrtjelo mu se. Zvijezde su se slijevale poput usplamtjelih repatica. Poželio se ponovno baciti u rijeku i pustiti da ga ona nježno i sigurno nekamo splavi.

Ovu mračnu uzvisinu doživio je kao onaj dan u djetinjstvu kad ga je za plivanja najveći val kojeg se uopće sjeća, pojavivši se niotkuda, oborio u sol, blato i zelenu tmušu. Voda mu je palila usta i nos, podraživala želudac, a on je vrištao: Previše vode! Previše kopna!

Iz crna zida ispred njega šapat. Lik. U liku dva oka. To ga noć gleda. To ga šuma vidi.

Pas!

Nakon tolika trčanja, žurbe, znojenja i umalo utapljanja da dopre ovako daleko, uz toliki trud, s mišlju da si na sigurnom, uz uzdah olakšanja te da, konačno, izađe na kopno samo da otkrije...

Psa!

Montag je ispustio zadnji bolni krik, kao da je sve ovo ipak previše da bi se moglo podnijeti.

Lik se rasuo. Oči su nestale. Hrpa lišća poletjela je poput nekakvog suhog pljuska.

Montag je u divljini bio sam.

Jelen. Osjetio je teški mošusni miris pomiješan s krvlju i smolastom isparinom životinjskog daha, sve sam miris kardamona, mahovine i limundžika u ovoj velikoj noći, u kojoj stabla nalijeću na njega, odvlače ga, trče, odvlače uz silno udaranje srca onkraj njegovih očiju.

Mora da je na zemlji bilo milijardu listova. Gacao je kroz njih, kroz suhu rijeku što vonja po vrućem češnjaku i toploj prašini! A oni drugi mirisi! Miris rasječena krumpira širio se iz cijele zemlje, grube, hladne i bijele od mjesečine koja ju je obasjavala pretežni dio noći. Ćutio je miris ukiseljena povrća iz staklenke te vonj peršina s domaćega stola. Osjetio se i slabašan, žučkast miris gorčice iz tegle. I miris sličan klinčićima iz susjednog dvorišta. Spustio je ruku i osjetio travurinu koja raste poput djeteta, dodirujući ga. Prstima je nanjušio gospino bilje.

Stao je i udisao, a što je više udisao zemlju, to se više punio svim njezinim podrobnostima. Nije bio prazan. Svega je ovdje bilo i više nego dovoljno da ga ispuni. Uvijek će svega biti i više nego dovoljno.

Hodao je pličinom lišća spotičući se.

I usred svih neobičnosti, nešto poznato.

Nogom je udario o nešto što je muklo zveknulo.

Prošao je rukom po tlu, metar amo, metar tamo.

Željeznička tračnica.

Tračnica koja je vodila iz grada i hrđala preko zemlje, kroz šume i šumarke, sada napuštena, uz rijeku.

Evo puteljka u smjeru kojim će poći. Evo jedine poznate stvari, čudesne amajlije koja bi mu mogla neko vrijeme trebati da je dodirne, osjeti pod nogama, dok se bude probijao kroz kupinjake i jezera mirisanja, pipanja i dodirivanja, kroz šapat i šuštanje lišća.

Hodao je tračnicama.

I iznenadio se spoznavši koliko mu je pouzdanja ulila jedna jedina činjenica koju nije mogao dokazati.

Jednom, davno, Clarisse je hodala ovuda gdje on sada hodi.

Polu sata kasnije, promrzao, krećući se oprezno prugom, napeta tijela, lica, ustiju, očiju ispunjenih tamom, ušiju zvukom, nogu izgrebenih i opečenih koprivama, pred sobom je spazio vatru.

Vatra je nestala, pa se vratila, poput oka koje namiguje. Zaustavio se, bojeći se da bi mogao ugaziti vatru jednim svojim dahom. No vatra je bila ondje i on joj se oprezno izdaleka približio. Trebalo mu je gotovo petnaest minuta da joj se zaista prikuči. Tada se zaustavio da je iz

zaklona promotri. Ono slabašno gibanje, bijela i crvena boja, neobična vatra, jer njemu je ona značila nešto posve drugo.

Ova nije palila; ova je grijala!

Vidio je mnogo dlanova kako se pružaju prema njezinoj toplini, dlanova bez ruku, koje su bile skrivene u tami. Iznad dlanova nepokretna lica koja su se gibala, micala, titrala jedino sa svjetlom ognja. Nije znao da vatra može izgledati i ovako. Nikada u životu nije bio pomislio da ona može davati baš kao i uzimati. Čak je i njezin miris bio drukčiji.

Koliko je tako stajao, nije znao. Imao je onaj lud, a opet divan osjećaj doživljavanja sebe sama kao životinje koja izlazi iz šume privučena vatrom. Bio je biće divljeg i bistrog oka, biće s krznom, njuškom i kopitom, biće s rogom i krvlju koja bi, da je proliješ po tlu, mirisala na jesen. Dugo je, dugo, stajao, osluškujući toplo pucketanje plamena.

Posvuda oko te vatre nakupila se tišina; tišina je bila na ljudskim licima; i vrijeme je bilo ondje, vrijeme dostatno da se sjedne uz ove zahrđale tračnice pod stabla te da se gleda svijet i da ga se prevrne očima, kao da je pričvršćen o središte lomače, kao neki komad željeza što ga ovi ljudi oblikuju. Nije samo vatra bila neobična. Bila je to i tišina. Montag se pokrenuo prema ovoj naročitoj tišini koja se bavila čitavim svijetom.

A onda su se javili glasovi, vodio se razgovor, a on nije mogao čuti o čemu se to priča, ali zvuk se blago dizao i spuštao, a glasovi su prevraćali svijet i promatrali ga; glasovi su poznavali zemlju i drveće, kao i grad koji je ležao dolje niz prugu, uz rijeku. Glasovi su razgovarali o svemu, nije bilo ničega o čemu se nije moglo pričati, znao je to po samoj modulaciji, gibanju i neprekidnoj živahnoj znatiželji i čuđenju.

Tada je jedan među njima podigao pogled i spazio ga, prvi ili možda sedmi put, a neki je glas doviknuo Montag:

- U redu je, možete sada prići. Montag je koraknuo natrag u sjenu.

- Sve je u redu - javio se opet isti glas. - Dobro ste nam došli. Montag je polako prilazio vatri, uz koju je sjedilo pet staraca odjevenih u hlače i jakne od tamnoplava džinsa i tamnoplava odijela. Nije znao što da im rekne.

- Sjednite - rekao je čovjek koji je, čini se, bio voda grupice. - Hoćete li malo kave?

Gledao je kako se tamna kipuća tekućina slijeva u sklopivu limenu šalicu, koju su mu smjesta dali. Polako je otpio. Osjetio je da ga radoznalo promatraju. Ofurio je usnice, no bilo je dobro. Lica što su ga okruživala bila su bradata, no te su brade bile čiste, uredne, a i ruke su im bile čiste. Bili su poustajali u znak dobrodošlice, a sada su ponovno sjeli. Montag je gucnuo još jednom. - Hvala - rekao je - puno vam hvala.

- Dobro došli, Montag. Ja se zovem Granger. - Izvukao je bočicu nekakve bezbojne tekućine. - Popijte i ovo. Time ćete promijeniti kemijski indeks svoga znoja. Za pola sata vonjat ćete kao još dva čovjeka. Kad vam je Pas za petama, najbolja je stvar "Do dna".

Montag je popio gorku tekućinu.

- Smrdjet ćete kao stari mačak, no to ništa ne smeta - rekao je Granger.

- Znao kako se zovem - rekao je Montag.

Granger je mahnuo glavom prema prijenosnom televizoru pokraj vatre. - Gledali smo hajku. Pretpostavili smo da ćete okrenuti na jug niz rijeku. Kad smo vas čuli kako bazate kroz šumu poput pijana losa, nismo se sakrili kao što inače činimo. Kad su se helikopterske kamere vratile nad grad, procijenili smo da ste u rijeci. Ondje se zbivaju smiješne stvari. Potraga još traje. Premda drugim putem.

- Drugim putem?

- Pogledajmo.

Granger je uključio prijenosni uređaj. Slika je bila užasna: skraćena, drhtava, nejasna, sve

samo kovitlanje boja i proklizavanje. Neki je glas kričao:

- Potraga se nastavlja sjeverno od grada! Policijski se helikopteri usremljuju na 87. aveniju i Elm Grove Park.

Granger je kimnuo. - Lažu. Otresli ste ih se na rijeci. To ne mogu priznati. Znaju da samo ovako mogu zadržati publiku. Predstava mora dobiti brz završetak, i to hitno! Da su počeli pretraživati čitavu rijeku, zavuklo bi se to čitavu noć. Stoga sada njuškaju za nekim žrtvenim jarcem kako bi stvar okončali uspješno. Pazite! Uхватit će Montaga u sljedećih pet minuta.

- Ali kako -

- Gledajte.

Kamera koja je lebdjela ispod trbuha helikoptera sada je šarala jednom praznom ulicom.

- Vidite li to? - prošaptao je Granger. - To ćete biti vi. Ravno gore na kraju te ulice nalazi se naša žrtva. Vidite li kako naša kamera zumira? Priprema se pozornica. Napetost. Dug kadar. Evo ga sad, neki jadnik vani šeće. Rijetkost. Čudak. Nemojte misliti da policija ne zna običaje osobenjaka kao što je ovaj, ljudi koji jutrom šeću bez ikakva razloga ili pak zbog nesanice. Bilo kako bilo, policija ga je zapisala prije više mjeseci, godina. Nikad ne znaš kad će ti tako nešto zatrebati. A danas, vidi se, baš će dobro doći. Spašava obraz. Oh, Bože, pogledajte tamo!

Ljudi koji su sjedili oko vatre nagnuli su se.

Na zaslonu je neki čovjek zaokrenuo za ugao. Odjednom je u kadar uletio mehanički Pas. Helikopterski je reflektor ispalio desetak sjajnih stupova koji su oko čovjeka napravili pravi kavez.

Glas je kriknuo: - Eno Montaga! Potraga je završena!

Nevini je čovjek zbunjeno stao; cigareta mu je gorjela u ruci. Zurio je u Psa, ne znajući što je to. Vjerojatno nikad nije niti čuo za njega. Pogledao je uvis te prema sirenama što su zavijale. Kamere su sunule prema dolje. Pas je skočio u zrak ritmički i skladno, što je bilo nevjerojatno lijepo. Njegova je igla iskočila. Zadržala se na trenutak u kadru, kao da se širokoj publici želi dati vremena da zamijeti sve: bolan izraz žrtvina lica, praznu ulicu, čeličnu životinju koja poput taneta leti u metu.

- Montag, ne mičite se! - rekao je glas s neba. Kamera se obrušila na žrtvu, gotovo istodobno sa Psom.

Oboje su ga zahvatili istodobno. Žrtvu su Pas i kamera obuhvatili jakim, paučjim stiskom. Čovjek je vrisnuo. Vrisnuo je. Vrisnuo!

Zatamnjenje.

Tišina.

Mrak.

Montag je u tišini kriknuo i otkrenuo se. Tišina.

I onda, nakon što su ljudi oko vatre neko vrijeme proveli bezizražajnih lica, spiker s mračnog ekrana reče: - Potraga je završena. Montag je mrtav. Zločin protiv društva je osvećen.

Mrak.

- Sada vas vodimo u Nebesku odaju hotela Lux na polusatno Praskozorje, program u kojem -

Granger je isključio televizor.

- Jeste li primijetili, nisu fokusirali čovjekovo lice? Ni naši najbolji prijatelji ne bi mogli reći jeste li to bili vi. Zamutili su taman toliko da vaša mašta preuzme svoje. Do vraga - šapnuo je - do vraga.

Montag nije rekao ništa. Sada je netremice zurio u prazan ekran i drhtao.

Granger je dodirnuo Montagovo rame. - E pa, sretan povratak iz mrtvih. - Montag je kimnuo. Granger je produžio - Mogli biste upoznati i ostale. Ovo je Fred Clement, bivši šef

katedre Thomasa Hardyja u Cambridgeu, u doba dok još nije postala Škola za atomsko strojarstvo. Ovo je dr. Simmons s UCLA-e, stručnjak za Ortega y Gasset; profesor West vrlo je zaslužan za etiku, danas prдавni predmet, na sveučilištu Columbia prije mnogo godina. Velečasni gospodin Padover održao je prije tridesetak godina nekoliko propovijedi i zbog svojih stavova od jedne do druge nedjelje ostao bez svoga stada. Već se neko vrijeme skice s nama. Što se mene tiče, napisao sam knjigu pod naslovom Prsti u rukavicama; pravi odnos između pojedinca i društva, i evo me ovdje! Dobro došli, Montag!

- Ja ne spadam k vama - rekao je napokon Montag polako. - Ja sam sve vrijeme bio idiot.

- Navikli smo na to. Svi smo počinili pravu vrstu pogrešaka, inače ne bismo bili ovdje.

Kad smo bili razdvojeni pojedinci, jedino što nam je preostalo bila je srdžba. Udario sam vatrogasca kad je prije mnogo godina došao paliti moju knjižnicu. Otada sam stalno u bijegu. Želite li nam se pridružiti, Montag?

- Da.

- Što nam imate ponuditi?

- Ništa. Pomislio sam da imam dio Propovjednika i možda djelić Otkrivenja, no sad nemam ni to.

- Knjiga Propovjednika dobro bi došla. Gdje je bila?

- Ovdje - Montag je dotaknuo svoju glavu.

- Ah - Granger se nasmiješio i kimnuo.

- Što ne valja? Zar to nije u redu? - upitao je Montag.

- I više nego u redu. Savršeno! - Granger se okrenuo velečasnom. - Imamo li Knjigu Propovjednika?

- Jednu. Čovjeka po imenu Harris u Youngstownu.

- Montag. - Granger ga je čvrsto primio za rame. - Hodajte pažljivo. Čuvajte zdravlje.

Ako bi se štogod desilo Harrisu, vi ste Knjiga Propovjednika. Vidite li koliko ste postali važni u zadnji čas!

- Ali ja sam zaboravio.

- Ne, ništa nije izgubljeno. Imamo načina da vam stresemo mozak.

- Ali trudio sam se da se sjetim.

- Ne trudite se. Nadoći će kad nam ustreba. Svi mi imamo fotografsko pamćenje, ali cijeli život nastojimo naučiti blokirati ono što je doista u njemu. Simmons na tome radi dvadeset godina, pa smo tako sada dobili metodu kojom možemo u pamet prizvati bilo što što nam je jednom pročitano. Biste li, Montag, jednoga dana htjeli pročitati Platonovu Republiku?

- Naravno.

- Ja sam Platonova Republika. Želite li čitati Marka Aurelija? Gospodin Simmons je Marko.

- Kako ste? - rekao je gospodin Simmons.

- Dobar dan - odgovorio je Montag.

- Želim vas upoznati s Jonathanom Swiftom, autorom zločeste političke knjige Gulliverova putovanja! A onaj drugi momak, to je Charles Darwin, ovaj pak Schopenhauer, ovaj je Einstein, a ovaj pokraj mene je gospodin Albert Schweitzer, jedan zaista fin filozof. Ovdje smo svi, Montag. Aristofan i Mahatma Gandhi, Gautama Buddha i Konfucije, Thomas Love Peacock, Thomas Jefferson i gospodin Lincoln, molim lijepo! Mi smo i Matej, Marko, Luka i Ivan.

Svi su se spokojno nasmijali.

- Nemoguće - rekao je Montag.

- Moguće je - odgovorio je Granger smijući se. - I mi smo sažigači knjiga. Čitali smo knjige i palili ih u strahu da ne budu pronađene. Da ih snimimo na mikrofilmove, nije se isplatilo;

stalno smo putovali, a nije nam se sviđalo zakapati filmove i kasnije se po njih vraćati. Uvijek postoji mogućnost da ih pronađu. Bolje ih je pohraniti u ove stare glave, gdje ih nitko ne može vidjeti niti naslutiti. Svi smo mi djelići povijesti, književnosti i međunarodnog prava. Byron, Tom Paine, Machiavelli ili Krist, sve je to ovdje! A kasno je. Rat je već tu. Mi smo ovdje vani, a grad je ogrnut vlastitim kaputom od tisuću boja. Što mislite, Montag?

- Mislim da sam bio slijep kad sam pokušavao provesti stvari na svoj način, podmetanjem knjiga u stanove vatrogasaca i podizanjem uzbuna.

- Učinili ste ono što ste morali učiniti. Provedeno na nacionalnoj razini, moglo se pokazati izvrsnim. No naš je način jednostavniji i, mislim, bolji. Želimo jedino nedirnutim sačuvati znanje koje će nam, nadam se, trebati. Nismo išli na to da ikoga razjarimo i rasrdimo. Jer, ako nas unište, znanje će biti mrtvo, možda i zauvijek. Uzorni smo građani, naravno na svoj način; hodamo po starim tračnicama, noću spavamo po brdima, a gradski nas ljudi ostavljaju na miru. Povremeno nas zaustavljaju i pretresaju, no uza se nemamo ništa što bi nas teretilo. Organizacija je elastična, vrlo slobodna i fragmentarna. Neki od nas kirurškim su zahvatima promijenili lica i otiske prstiju. U ovom nas trenutku čeka užasan posao: čekamo da rat počne pa da što brže i završi. To nije ugodno, no tada više nismo pod nadzorom. Mi smo tek čudačka manjina koja vapi u divljini. Kad rat završi, možda ćemo na neki način koristiti svijetu.

- Zaista mislite da će vas tada poslušati?

- Ne budu li htjeli, morat ćemo se jednostavno strpjeti. Predat ćemo knjige svojoj djeci, i to usmeno, te pustiti da naša djeca čekaju opet druge ljude. Naravno, na taj će se način mnogo toga izgubiti. Ali, ne možete natjerati ljude da slušaju. Moraju sami u svoje vrijeme nadoći na to da se upitaju što se to zbilom i zašto im je svijet izmaknuo ispod nogu. Ne može ovo potrajati.

- Koliko vas je?

- Noćas tisuće na cestama, na napuštenim prugama. Protuhe izvana, knjižnice iznutra. Prvotno nismo ovako planirali. Svaki je čovjek želio zapamtiti neku knjigu, pa je to i učinio. A onda, u razdoblju od dvadesetak godina, susretali smo se putujući te zajednički stvorili vrlo slobodnu mrežu i razradili plan. Najvažnija stvar koju smo si morali utviti u glavu bila je da mi nismo važni, da ne smijemo biti cjepidlake, da se ne smijemo osjetiti nadmoćnijim od ikoga na svijetu. Nismo ništa drugo doli zaštitni ovoj knjigi, bez ikakve druge važnosti. Neki od nas žive u malim gradovima. Poglavlje Prvo Thoreauova Waldena je u Green Riveru, Poglavlje Drugo u Willow Farmu, u državi Maine. Eno, tamo u Marylandu ima jedno mjestiće sa samo dvadeset sedam stanovnika. Nikakva bomba nikad neće pasti na taj gradić, a u njemu su sabrani eseji čovjeka po imenu Bertrand Russell. Gotovo da kupiš sve mještane i prolistaš stranice, toliko i toliko stranica po osobi. A kad jednom rat završi, jednoga dana, jedne godine, knjige će se moći ponovno napisati: ljude će pozivati, jednog po jednog, da recitiraju ono što znaju, pa ćemo sve lijepo zabilježiti do nekog novog srednjovjekovlja, kad ćemo možda opet morati ponoviti čitav vraški postupak. Ali u tome i jest ono što kod čovjeka zadivljuje: nikad se toliko ne obeshrabri i ne zgadi da bi odustao od ponavljanja, jer vrlo dobro zna da je to i važno i vrijedno truda.

- Što nam je noćas činiti? - upitao je Montag.

- Čekati - rekao je Granger. - I pomaknuti se malo niz rijeku, tek tako, za svaki slučaj.

Oganj je počeo zasipati prašinom i smećem.

Ostali su pripomogli, Montag također, pa su tako ondje, u divljini, ljudi okupili svoje snage, gaseći vatru zajedno.

Stajali su uz rijeku pod svjetlošću zvijezda.

Montag je ugledao svjetlucavi brojčanik svoga vodoopornog sata. Pet. Pet izjutra. Još je jedna godina othujala u jednom jedinom satu, a s onu stranu rijeke slutila se zora.

- Zašto mi vjerujete? - upitao je Montag. Netko se pomaknuo u travi.

- Dovoljno vas je pogledati. Niste se odavno pogledali u zrcalo. Osim toga, grad nikad nije toliko mario za nas da bi se upustio u ovako opsežnu hajku za nama. Nekoliko smušenjaka sa stihovima u glavi ne može im nauditi. Znaju oni to, znamo i mi, svi znaju. Sve dotle dok široko pučanstvo ne bude tumaralo citirajući Povelju o pravima čovjeka i Ustav, sve je u redu. Vatrogasci su bili dovoljni da s vremena na vrijeme pokažu da drže kontrolu. Ne, gradovi nas ne uznemiruju. A vi izgledate strašno.

Kretali su se riječnom obalom prema jugu. Montag je pokušao pogledati lica ljudi, stara lica koja je upamtio u svjetlosti vatre, lica izborana i umorna. Tragao je za vedrinom, odlučnošću, trijumfom nad sutrašnjicom, no toga kao da uopće nije bilo. Možda je očekivao lica koja će plamtjeti i iskriti znanjem koje nose, sjati kao što sjaje svjetiljke, svjetlom koje je u njima. No sve je svjetlo dolazilo iz logorske vatre, a ovi se ljudi nisu činili nimalo drukčijima od ostalih koji su pretrčali dug put, bili na dugotrajnom istraživanju, vidjeli kako dobre stvari propadaju, pa se sada, vrlo kasno, okupljaju da pričekaju svršetak zabave i utruće svjetiljki. Uopće nisu bili sigurni u to da bi od onoga što nose u glavama svaka buduća zora mogla sjati čistijim svjetlom; ni u što nisu bili sigurni, osim u to da su iza njihovih spokojnih očiju nanizane knjige, da te knjige nerazrezanih korica čekaju korisnike, koji bi za koju godinu mogli naići, neki čistih, a neki prljavih prstiju.

Dok su hodali, Montag je kradomice zagledao od jednoga lica do drugoga.

- Ne sudite o knjizi prema koricama - rekao je netko. Svi su se tiho nasmijali krećući se nizvodno.

Čuo se zvižduk. Mlažnjaci iz grada nadletjeti su ih, i prije nego što su ljudi stigli pogledati uvis, Montag se okrenuo i zagledao prema gradu, daleko uz rijeku, odakle se vidio još slabašan odsjaj.

- Žena mi je tamo otraga.

- Žao mi je što to čujem. Idućih nekoliko dana neće biti lijepo u gradovima - rekao je Granger.

- Čudno, ali ne nedostaje mi. Čudno, ne osjećam gotovo ništa - rekao je Montag. - Čak i da umre, spoznao sam to prije nekoliko trenutaka, ne vjerujem da bih se rastužio. To nije u redu. Mora da sa mnom nešto nije u redu.

- Slušajte - rekao je Granger hvatajući ga za ruku i hodajući s njim, uklanjajući grane kako bi mogli proći. - Kad sam bio dječak, umro mi je djed, koji je bio kipar. Bio je ujedno i vrlo blag čovjek koji se s puno ljubavi davao svijetu; pripomagao je u uklanjanju sirotinjske četvrti u našem gradu. Izrađivao nam je igračke. Za života je napravio milijun stvari. Ruke su mu uvijek bile u poslu. A kad je umro, odjednom sam spoznao da uopće ne plaćem za njim nego za stvarima koje je radio. Plakao sam zato što ih više nikad neće napraviti. Nikad više neće izrezbariti komad drveta, niti nam u stražnjem dvorištu pomagati uzgajati grlice i golubove, niti će nam svirati violinu na onaj svoj posebni način, niti će nam pričati šale onako kako on to zna. Bio je dio nas, pa kad je umro, sve su se aktivnosti zaustavile i nije više bilo nikoga tko bi ih izveo baš onako kao on. Bio je individuum. Bio je značajan čovjek. Njegovu smrt nikad nisam prebolio. Često mislim kolike se divne rezbarije nikad nisu ostvarile zbog toga što je umro. Za koliko je šala prikraćen svijet, koliko golubova listonoša nije dodirnula njegova ruka. On je oblikovao svijet. On jest pridonio svijetu. One noći kad je izdahnuo, svijet je bio prikraćen za deset milijuna divnih djela.

Montag je šutke hodao. - Millie, Millie - prošaptao je. - Millie.

-Što?

- Moja žena, moja žena. Jadna Millie, jadna Millie, Ničega se ne mogu sjetiti. Razmišljam o njezinim rukama, ali se ne mogu prisjetiti da su ikad išta radile. Samo su joj visjele niz bokove, počivale u krilu ili pak držale cigaretu, no to je bilo sve.

Montag se okrenuo i pogledao unatrag.

- Što si ti dao gradu, Montag?

- Pepeo.

- Što su ostali dali jedan drugomu? Ništavnost.

Granger je stao te skupa s Montagom gledao natrag. -Svatko mora ostaviti nešto iza sebe kada umre, rekao je moj djed. Dijete, knjigu, sliku, kuću, podignuti zid ili par napravljenih cipela. Ili zasađen vrt. Nešto što je tvoja ruka dodirnula na neki način tako da ti duša ima kamo otići kad umreš. Pa kad ljudi pogledaju to stablo, ili taj cvijet koji si posadio, ti si u njemu. Nije važno što radiš, rekao je, bitno je da si nešto što si dodirnuo promijenio iz onog stanja u kojem je bilo prije no što si ga dotaknuo u nešto što nakon što odmakneš ruke nalikuje tebi. Razlika između čovjeka koji samo šiša tratinu i pravoga vrtlara jest u dodirivanju, kazao je. Onog šišača travnjaka gotovo da i nije bilo; vrtlar će pak ondje biti čitava života.

Granger je pomaknuo ruku. - Djed mi je prije pedesetak godina pokazao neke filmove o raketama V-2. Jeste li ikad vidjeli gljivu koju stvara atomska bomba s visine od 400 kilometara? To je sitnica, ništa. U usporedbi s divljinom oko nje.

- Moj je djed taj film o V-2 odvratio desetak puta, a zatim se ponadao da će se naši gradovi jednoga dana otvoriti i u većoj mjeri u se pripustiti zelenilo, zemlju i divljinu. Želio je podsjetiti ljude da nam je na zemlji dodijeljen samo malen prostor te da preživljavamo u divljini koja sve što nam je dala može i oduzeti s tolikom lakoćom da samo dahne u nas ili pak da nam pošalje more koje će nam pokazati da mi i nismo tako silno veliki. Kad zaboravimo koliko nam je noću divljina blizu, rekao je moj djed, ona će jednoga dana ući i dohvatiti nas, jer ćemo posve zaboraviti koliko ona može biti užasna i stvarna. Shvaćate li? - Granger se okrenuo Montag. - Djed je odavno mrtav, ali ako mi otvorite lubanju, u vijugama moga mozga pronaći ćete, bogme, otiske njegovih palčeva. On me dotaknuo. Kao što sam već rekao, bio je kipar."Mrzim Rimljanina koji se zove Status Quo", kazao mi je. "Ispuni oči čuđenjem", rekao je. "Živi kao da ćeš se za deset sekundi srušiti mrtav. Pogledaj svijet. Fantastičniji je od bilo kojeg sna stvorenog i plaćenog u tvornicama. Ne traži jamstvo, sigurnost, takva životinja nikad nije postojala. A da je i postojala, bila bi u srodstvu s velikim ljenivcem koji danomice naglavačke visi s drveta, provodeći tako čitav svoj život. K vragu i to", rekao je, "protresi stablo i sruši velikog ljenivca da padne na guzicu!"

- Pogledajte! - kriknuo je Montag.

I rat je počeo i završio u tom trenutku.

Ljudi oko Montaga nisu mogli kasnije reći jesu li zapravo išta vidjeli. Možda tek puko bujanje svjetla i gibanje na nebu. Možda je ondje bilo bombi i mlažnjaka na visini od deset, pet, jedan kilometar, i to u najkraćem časku, a onda su, kao zrnje koje je iz neba bacila ruka nekog silnog sijača, bombe poletjele užasnom brzinom, a opet tako nenadano sporo, na još nerazbuden grad što su ga ostavili. Bombardiranje je praktički završilo onog trena kad su mlažnjaci pri brzini od 10.000 kilometara na sat ugledali mete te uzburjali ljudstvo koje oslobađa projekte. Hitro, kao zamahom kose, rat je bio okončan. Kad su povučene poluge za oslobađanje bombi, sve je bilo gotovo. Zatim su se u tri sekunde - sve vrijeme povijesti - prije nego što su bombe pale, neprijateljski zrakoplovi udaljili preko pola vidljiva svijeta, poput metaka u koje urođenik-otočanin ne bi mogao vjerovati samo zato što je tanad nevidljiva; pa ipak, srce je iznenada smrskano, tijelo pada u grču, a krv se čudi oslobađanju i zraku; mozak rasipa nekoliko svojih dragocjenih uspomena te, zbunjen, umire.

Upravo da ne povjeruješ. Bila je to puka kretnja. Montag je vidio brz udarac velike metalne šibe po udaljenu gradu i znao da će fijuk mlažnjaka što će uslijediti nakon ovog čina poručiti razoriti, ne ostaviti kamen na kamenu, nestati. Umrijeti.

Montag je mislima i rukama koje su se bespomoćno digle uvis na jedan jedini časak zadržao bombe na nebu. - Bježite! - viknuo je Faberu, Clarissi. - Bježite! - Mildred - Bježi odatle, bježi van odatle! - Ali Clarisse je, sjetio se, bila mrtva. A Faber jest izašao; tamo negdje u dubokim dolinama onaj autobus koji je krenuo u 5 ujutro bio je na putu iz jedne pustoši u drugu. Premda pustoš još nije stigla - bila je još u zraku - bila je sigurna, koliko je čovjek uopće u nešto mogao biti siguran. Prije nego što se autobus proveze daljnjih pedeset metara po autocesti, njegovo će odredište biti besmisleno, a njegovo će se polazište iz metropole preobraziti u stovarište otpada.

A Mildred...

Izlazi odatle, bježi!

Vidio ju je sada u nekoj hotelskoj sobi u toj preostaloj polovici sekunde dok je bomba bila na metar, decimetar, centimetar od njezine zgrade. Vidio ju je kako se naginje prema blještavim zidovima punim boje i pokreta, na kojima joj "obitelj" blebeće, blebeće i blebeće, na kojima "obitelj" brblja i časka, izgovara njezino ime i smiješi joj se, ne spominjući bombu koja je tek centimetar, sada već pola centimetra, četvrt centimetra udaljena od krova hotela. Naginje se tako na zidove kao da će svom tom glađu za gledanjem proniknuti tajnu svoje besane nelagode. Naginjući se zabrinuto, nervozno, kao da će skočiti, Mildred se srušila, pala u ono živo bezmjerje boje da potone u njegovoj svijetloj sreći.

Prva je bomba tresnula.

- Mildred!

Možda, a tko li će to ikad doznati, možda su velike emisije postaje sa svojim zrakama boje, svjetla, razgovora i ćeretanja prve potonule u zaborav.

Padajući nauznak, rušeći se, Montag je vidio ili osjetio, ili zamislio da vidi ili osjeća, da se zidovi zatamnjuju pred Millienim licem, čuo njezino vrištanje, jer je u milijuntom djeliću preostala vremena ugledala ondje odraz vlastita lica u ogledalu, umjesto u kristalnoj kugli, a to je lice bilo toliko bezumno prazno, onako posve samo u onoj sobi, ne dotičući se bilo čega, iznureno samim sobom, da ga je na kraju jedva prepoznala kao svoje, pa je hitro pogledala uvis, u strop, baš u trenutku kad se strop i čitava konstrukcija hotela srušila na nju, odnoseći je zajedno s milijunima kila opeke, metala, žbuke i drveta, da se susretne s drugim ljudima u njihovim košnicama dolje, a sve skupa za brzog putovanja sasvim dolje u podrum, gdje se svih eksplozija otarasila na svoj vlastiti nerazumni način.

Sjećam se. Montag se priljubio uz zemlju. Sjećam se. Chicago. Chicago, davno. Millie i ja. Tamo sam je upoznao. Sjećam se sada. Chicago. Davno, davno.

Zračni je udar uzdrmao zrak iznad i preko rijeke, porušio ljude kao domine u nizu, uzvitlao vodu vrtnih prskalica, podigao prašinu, a drveće prisilio da se povija pod vihorom koji je zapuhao prema jugu. Montag se spljeskao uz tlo, stisnuo da bude što manji, zažmirio. Trepnuo je jednom. U tom je časku u zraku, umjesto bombi, ugledao grad. Bombe i grad zamijenili su mjesta. U jednom od ovih nemogućih trenutaka grad je ustao, iznova podignut i neprepoznatljiv, viši no što se ikad tome nadao i stremio, viši no što ga je čovjek saznao, uspravljen konačno u svojoj kostobolji smrskana betona i razderana metala, s milijun boja, milijun neobičnosti, s vratima na mjestu na kojem su bili prozori, s gornjim dijelom na mjestu donjega, potpuno ispremiješšan, da bi se potom taj grad prevrnuo i stropoštao mrtav.

Zvuk njegove smrti stigao je naknadno.

Ležeći na tlu, očiju zatvorenih i punih pijeska, usta punih vlažnog cementnog praha,

Montag je sopćući i plaćući sada ponovno pomislio: sjećam se, sjećam se, sjećam se još nečega. Čega to? Da, da, dijela Propovjednika i Otkrivenja. Dijela tih knjiga, samo dijelka, zato sada hitro, hitro, prije no što mi utekne, prije no što šok prestane, prije no što se vjetar smiri. Knjiga Propovjednikova. Evo. Tiho je govorio ležeći opružen na uzdrhtaloj zemlji; riječi je izgovarao mnogo puta i bez naprezanja, savršeno. Nigdje nije bilo nikakve Denhamove paste za zube, bio je tu sam Propovjednik; stajao je u njegovim mislima, gledao ga...

- Eno - začuo je nečiji glas.

Ljudi su ležali zijevajući poput riba izvučenih na travu. Držali su se zemlje kao što se djeca drže poznatih stvari, bez obzira na to koliko one bile hladne ili mrtve, bez obzira na to što se desilo ili što će se desiti. Prstima su se ukopali u prašinu. Svi su vikali da im bubnjići ne popucaju, da ne prolupaju. Montag je vikao zajedno s njima. Bio je to prosvjed protiv vjetra koji im je parao obraze, drapao usnice, raskrvario nosove.

Montag je promatrao kako se velika prašina sliježe i velik muk spušta na njihov svijet. Ležeći tako, činilo mu se da vidi svako pojedino zrnce prašine i svaku vlat te kao da čuje svaki jecaj, krik i šapat koji se sada podižu iz svijeta. Na prosijanu prašinu spustila se tišina i silna dokolica koja bi im mogla zatrebati da se osvrnu, da svojim osjetilima obuhvate stvarnost ovoga dana.

Montag je pogledao prema rijeci. Poći ćemo na rijeku. Pogledao je staru željezničku prugu. Ili ćemo poći njome. Ili ćemo sada poći autocestom. Imat ćemo vremena da sve ovo upijemo. I jednoga dana, kad se sve staloži u nama, sve će to izaći iz nas uz pomoć naših ruku ili usta. I mnogo toga što će biti pogrešno, ali će i dobroga biti posve dovoljno. Dat ćemo se na put danas i gledat ćemo svijet, i to kako svijet hodi i priča, kako on stvarno izgleda. Sada želim vidjeti sve. I premda ništa od toga što bude ulazilo u mene neće biti dio mene, nakon stanovita vremena sve će se u meni zgrušati i postati ja. Pogledaj taj svijet tamo vani, Bože, moj Bože, pogledaj ga tamo vani, izvan mene, vani onkraj moga lica! Jedini način da ga stvarno dodirneš jest da ga staviš ondje gdje će on konačno postati ja, ondje u moj krvotok, odakle će kolati tisuću, deset tisuća puta dnevno. Čvrsto ću ga ščepati da mi nikada ne utekne. Čvrsto ću ščepati svijet jednoga dana. Već mi je jedan prst na njemu; to je početak.

Vjetar je prestao.

Ostali su ljudi još malo leškarili, onako u polusnu praskozorja. Nije im se još ustajalo i otpočinjalo s dnevnim obvezama, vatrom i hranom, s tisućama pojedinosti oko stavljanja noge za nogom, ruke za rukom. Ležali su trepćući zaprašanim vjedama. Moglo se čuti kako dišu brzo, pa sporije i onda sporo...

Montag je sjeo.

Nije se, međutim, više pomicao. I ostali su se ponijeli jednako. Sunce je slabašnim crvenim krajičkom dodirivalo crn obzor. Zrak je bio hladan; mirisalo je na skorbu kišu.

Granger se digao, opipao ruke i noge. Kleo je i kleo neprekidno ispod glasa, a suze su mu tekle. Otklipsao je do rijeke da pogleda uzvodno.

- Poravnat - rekao je nakon duga vremena. - Grad izgleda poput hrpe praška za pecivo. Nema ga. - I dugo zatim: - Pitam se koliko ih je znalo što se sprema. Koliko ih je iznenađenih?

A na drugoj strani svijeta, pomislio je Montag, koliko je još mrtvih gradova? Pa u ovoj našoj zemlji, koliko ih je? Stotinu? Tisuću?

Netko je strugnuo šibicu i prinio je komadiću papira što ga je izvadilo iz džepa, da bi zatim papirić gurnuo pod malo trave i lišća. Nedugo zatim dodao je sitnih grančica, koje su bile vlažne pa su cvrčale, ali su na kraju planule. Vatra je postajala sve jača u rano jutro dok je sunce izlazilo. Ljudi su polako prestali gledati u rijeku. Privukla ih je vatra. Bili su bespomoćni, ništa nisu imali reći. Sunce im je obojilo leđa i vratove kad su se sagnuli.

Granger je razmotao voštano platno u kojem je bilo nešto slanine. - Založit ćemo malo. Zatim ćemo se okrenuti te poći uzvodno. Trebat će nas tamo gore.

Netko je izvadio tavicu. Slanina na tavu, tava na vatru. Trenutak kasnije slanina je za treperila i zaplesala u tavi, a njezino je cvrčanje zamirisalo jutarnjim zrakom. Ljudi su šutke promatrali ovaj obred.

Granger je gledao u vatru. - Feniks.

- Što?

- Davno prije Krista postojala je neka glupa ptica zvana Feniks; svakih nekoliko stotina godina složila je lomaču i spalila samu sebe. Mora da je bila najbliži čovjekov rod. No svaki put kad bi se spalila, ponovno bi iskočila iz pepela, ponovno bi se rodila. Čini se, eto, da i mi stalno radimo to isto, no s jednom razlikom. Mi znamo koju smo silnu glupost upravo počinili. Znamo sve one silne gluposti što smo ih počinili u tisuću godina te, budući da znamo i da su nam stalno pred očima, jednog ćemo dana prestati slagati te proklete pogrebne lomače i skakati na njih. U svakom naraštaju imat ćemo uvijek više ljudi koji pamte.

Odmaknuo je tavu s vatre i pustio da se slanina ohladi. Jeli su je polako, zamišljeno.

- A sad krenimo uzvodno - rekao je Granger. -I držite se jedne misli: vi niste važni. Vi niste ništa. Jednoga će dana breme koje prtimo možda nekome pomoći. No i tada kad su nam knjige bile pri ruci, u davna vremena, nismo iskoristili ono što su nam pružale. Izravno smo vrijeđali mrtve. Izravno smo pljuvali po grobovima jadnika koji su pomrli prije nas. Srest ćemo mnogo osamljenih ljudi sljedećeg tjedna, sljedećeg mjeseca, sljedeće godine. Kad nas pak upitaju što radimo, možete im reći: "Pamtimo." To će nam na duge staze donijeti pobjedu. A jednoga ćemo dana zapamtiti toliko toga da ćemo sagraditi najveći rovokopač u povijesti te iskopati najveći grob svih vremena, pa u nj strpati rat i zakopati ga. Hajdimo sada. Prvo ćemo podići tvornicu zrcala te iduće godine proizvoditi isključivo zrcala i dugo se u njima ogledati.

Završili su s jelom i zatrli vatru. Svuda oko njih sve se više danilo, kao da je rumenjoj svjetiljci podignut stijenj. U krošnjama, iz kojih su se bile razletjele, ptice su se sada vratile i smirile se.

Montag je pošao, a trenutak kasnije ustanovio je da ga ostali prate na putu prema sjeveru. Iznenađen, stao je u stranu da propusti Grangera, no ovaj ga je samo pogledao i kimnuo da produži. Montag je hodao na čelu. Pogledao je rijeku, nebo i hrdave tračnice što vode dolje prema seoskim imanjima, prema štagljevima punim sijena, mimo kojih je mnogo ljudi noću kretalo prema gradu. Kasnije, za mjesec dana ili šest mjeseci, a svakako za manje od godinu dana, hodat će ovuda opet, sam, i neće prestajati dok ne sustigne ljude.

No sada ih je čekalo dugo jutarnje hodaње do podneva, a ako su ljudi bili mučaljivi, bilo je to stoga što se imalo o čemu razmišljati i što pamtiti. Možda će kasnije tijekom jutra, kad se sunce digno i kad ih ugrije, početi razgovarati ili pak samo izgovarati ono što pamte, kako bi bili sigurni sami u se, kako bi bili posve sigurni da je u njima sve na svome mjestu. Montag je osjetio polagano komešanje riječi, lagano vrenje. A kad dođe red na njega, što će moći reći, što će moći ponuditi na ovakav dan kako bi put bio malko lakši? Sve ima svoje vrijeme. Da. Vrijeme rušenja i vrijeme izgradnje. Da. Vrijeme za šutnju i vrijeme za govor. Da, sve to. Ali što još. Što još? Nešto, nešto...

... s obiju strana rijeke, stablo života što rodi dvanaest puta, svakog mjeseca svoj rod. A lišće stabla za zdravlje je narodima.

Da, pomislio je Montag, to je ono što ću sačuvati za podne. Za podne...

Kad dospijemo do grada.

